

**ІСТОРИЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

**ІСТОРІЯ
ЗАРУБІЖНИХ
КРАЇН**

ВИПУСК 7

1981

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ

ДОСЛІДЖЕННЯ

**ІСТОРІЯ
ЗАРУБІЖНИХ
КРАЇН**

ВИПУСК 7

І. М. М Е Л Ь Н И К О В Е

БУДІВНИЦТВО СОЦІАЛІЗМУ В СРСР І МІЖАРОДНА ПРОЛЕТАРСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ

Велика Жовтнева соціалістична революція, поклавши початок могутньому процесу революційного оновлення світу, суттю якого є перехід від капіталізму до соціалізму, стала явищем міжнародного, всесвітньо-історичного значення. В.І.Ленін бачив ає значення Жовтневої революції, яка дістала палку і дійову підтримку міжнародного пролетаріату, в її загальному революційно-вдвіднізуючому впливі на всі країна, на прискорення ходу світової історії, а також у тому, що деякі основні риси соціалістичної революції, що перемогла в Росії, мають не місцеве, не національно-особливе, не російське тільки, а міжнародне значення, що "російський зразок показує всім країнам дещо, і дуже істотне, з їх неминучого і недалекого майбутнього"¹. Цей другий аспект всесвітньо-історичного значення Великої Жовтневої соціалістичної революції і створення першої в світі соціалістичної держави Ленін незмінно пов'язував з творчим застосуванням досвіду Жовтня в інших країнах, де з новою силою повинні виявитись як спільні риси і головні закономірності, притаманні соціалістичній революції і будівництву соціалізму, вперше розкриті на досвіді нашої країни, так і своєрідне, конкретно-історичне, національно-особливе їх відбиття.

Говорючи про всесвітньо-історичне значення Великої Жовтневої соціалістичної революції, слід підкреслити його неперехідний характер. Як свідчить про це історичний досвід більш як шести десятиріч, воно дедалі більше зростало в міру зміцнення завоювань Великого Жовтня, успіхів у здійсненні диктатурою пролетаріату її великої творчої функції – будівництва нового, соціалістичного суспільства, посилення могутності і політичного авторитету першої в світі соціалістичної держави.

Велика Жовтнева соціалістична революція за своїм характером і своїми наслідками була явищем глибоко інтернаціональним. Перемога Великого Жовтня і будівництво Радянської держави вперше на практиці підтвердили правильність і життєвість основних принципів марксизму-ленінізму, вказали шляхи, форми і методи революційного перетворення суспільства. Це надавало процесу будівництва першої в світі соціалістичної держави всесвітньо-історичного значення. Важливе значення при цьому мала і та обставина, що соціалістична революція перемогла у величезній багатонаціональній країні з різним рівнем соціально-економічного розвитку та іншими особливостями окремих регіонів. Тим самим Радянська країна стала ніби гігантською лабере-

¹Ленін В.І. Повне зібр.творів, т.4І, с.4.

торією історичної перевірки в різних ушовах основних закономірностей! переходу до соціалізму.

Перемога Великого Жовтня відкрила новий етап у розвитку пролетарського інтернаціоналізму, незмірно посилила життєвість його основоположних принципів, якісно збагатила зміст інтернаціоналізму і форми його прояву.

Наступний хід світового революційного процесу показав, що цей якісно новий етап у розвитку пролетарського інтернаціоналізму охоплює період від Великого Жовтня до перемоги соціалістичних революцій у ряді країн Європи і Азії в 40-х роках. Він характеризується насамперед створенням оплоту світового революційного руху – першої в світі країни соціалізму, яка прийняла на себе основний тягар антиімперіалістичної боротьби і захисту справи свободи і прогресу, величезним підвищенням інтернаціональної відповідальності всіх революційних сил, переходом інтернаціоналізму в сферу всеосяжної практики. Вперше в історії пролетарський інтернаціоналізм став **ОДЕДИ** з керівних аршципів державної дспітжи, як внутрішньої, так і зовнішньої. Ідеї пролетарського інтернаціоналізму найяскравіше втілювалися в здійсненні лєнінської національної політики, утворенні і розвитку Союзу ГОР – першої в світі багатонаціональної соціалістичної держави, заснованої на справжній рівноправності, братерській єдності, дружбі і взаємодопомозі народів, у взаємовідносинах країни соціалізму з трудящими всього світу, в розвитку міжнародної пролетарської солідарності, у послідовній боротьбі Радянської держави за зміцнення миру і дружби між усіма народами.

Будівництво першого в історії соціалістичного суспільства не могло бути тільки внутрішньою справою Радянської держави. З перемогою Великої Жовтневої соціалістичної революції, яка заклала перлий камінь у фундамент майбутньої будови світового соціалізму, і розвитком під її могутнім впливом інтернаціонального обов'язку в інших країнах нового змісту з'явилася проблема інтернаціонального обов'язку як одного з найважливіших принципів пролетарського інтернаціоналізму, його критерій став визначатися максимумом зусиль, що їх вкладає кожний національний загін робітничого класу в спільну для міжнародного пролетаріату справу боротьби за мир, демократію і соціалізм, історичною відповідальністю за долю не тільки своєї країни, не тільки національної революції, а і за долю світової революції, за долю соціалізму.

Великий стратег і тактик соціалістичної революції В.І.Лєнін вчив комуністів усіх країн керуватися в своїй діяльності принципом діалектичної єдності національних і інтернаціональних завдань. "Інтернаціоналізм на ділі, – говорив він, – один і тільки один: самовіддана робота над розвитком революційного руху і революційної боротьби в своїй країні, підтримка /пропаганда, співчуттям, матеріально/ такої ж боротьби, такої ж лінії, і **жІЛЬКЕ** її одної, в **жЖЖЖ** без винятку країнаї^{™2}.

Глибоко розкривши зміст і характер пролетарського інтернаціоналізму в нову всесвітньо-історичну епоху, Лєнін розглядав усі питання національного та інтернаціонального обов'язку під кутом зору збереження і зміцнення народженої Жовтнем соціалістичної держави і перспектив розвитку світової соціалістичної революції. Визначаючи інтернаціональні завдання робітничого класу першої країни соціалізму, В.І.Лєнін вказував, що його інтернаціональний вклад у справу світової соціалістичної революції полягає насамперед у тому, щоб успішно будувати нове суспільство і там самим робити ідеї соціалізму дедалі більш привабливими для трудящих інших країн, "Якщо раніше ми

Лєнін В.І. Повне зібр^ творів, т.3І, с.164-165.

пропагували загальними істинами, то тепер ми пропагуємо роботою. Це - теж проповідь, але це проповідь дією..." , - говорив В.І.Ленін, виступаючи на 71 з'їзді РКП(б) в березні 1919 р. Він багато разів говорив, що сила прикладу стає ГОЛОВНОЮ зброєю соціалізму в боротьбі за вплив в усьому світі. "Треба показати практично, на прикладі, - підкреслював Володимир Ілліч, - значення комунізму"⁴.

Уже той факт, що держава пролетарської диктатури відстояла своє існування в умовах капіталістичного оточення, служив революціонізуючим прикладом для робітничого класу, трудящих капіталістичних і колоніальних країн. "Приклад соціалістичної Радянської республіки в Росії стоятиме живим зразком, - писав В.І.Ленін, - перед народами всіх країн, і пропагандистський, ревізионізуючий вплив цього зразка буде гігантським"⁵. Сила прикладу ще більш зросла, коли після розгрому внутрішньої і зовнішньої контрреволюції головними в розвитку Радянської держави стали завдання творчі.

Перше завдання Радянської держави ознаменувалось зміцненням Радянської влади і значними успіхами у відбудові народного господарства країни. Було досягнуто позитивних результатів у здійсненні наміченої РКП(б) нової економічної політики, яка була розрахована на весь перехідний до соціалізму період і забезпечувала побудову фундаменту соціалістичної економіки.

В.Д.Леяїн у доповіді "П'ять років Російської революції і перспективи світової революції" на 17 конгресі Комуністичного Інтернаціоналу в листопаді 1922 р., підбиваючи підсумки розвитку Країни Рад за п'ятирічний період, узагальнив досвід боротьби РКП(б) за економічну і політичну підготовку перемоги соціалізму і показав його міжнародне значення. Відзначаючи надзвичайну важливість проблем, які мала розв'язати Радянська держава, що перебувала в капіталістичному оточенні, на незвіданому шляху будівництва соціалізму, Ленін говорив: "... найважливіше в період, який тепер настає, це - навчання"⁶. Першочергове завдання РКП(б), вважав Ленін, полягало в тому, щоб оволодівати знаннями, вчитися управляти державою, правильно керувати народним господарством, ВЧИТИСЯ "в загальному розумінні". Іноземних товаришів, комуністів зарубіжних партій В.І.Ленін закликав "дійсно збагнути організацію, побудову, метод і зміст революційної роботи"⁷, наполегливо вчитися мистецтва революційного керівництва масами. Він рекомендував їм освоїти досвід російської революції і більшовицької партії і творчо застосовувати його з врахуванням конкретних умов кожної країни. І це стало свого роду заповітом Ілліча комуністам усього світу.

ІУ конгрес Комінтерну був останнім всесвітнім форумом комуністів, в якому брав участь В.І.Ленін. З моменту заснування, майже п'ять років, В.І.Ленін стояв біля штурвала Комінтерну як визнаний вождь світового пролетаріату. Генієм Леніна визначено основні стратегічні напрями розвитку світового революційного процесу в нову історичну епоху, принципи інтернаціональної стратегії і тактики міжнародного комуністичного руху, керуючись

" Ленін В.І» Повне зібр.творів, т.38, с.193.

⁴ Там же, 5.42, с.71.

Там же, Т.35, с.24С.

⁶ Так же, т.45, С.280.

⁷ Там же, с.280-281.

якши кожна комуністична партія повинна шукати найбільш доцільні для даної країни форми переходу або підходу до соціалістичної революції.

Творчо розвиваючи і поглиблюючи вчення про соціалістичну революцію і будівництво соціалізму, збагачене досвідом переможного Жовтня, В.І.Ленін висловлював тверду переконаність у тому, що як би складно не розвивався світовий революційний процес, соціалізм неминуче вийде за межі однієї країни і диктатура пролетаріату з національної /тобто існуючої в одній країні/ перетвориться в інтернаціональну. Аналізуючи міжнародну обстановку і передбачаючи неминуче поглиблення загальної кризи капіталізму, В.І.Ленін у березні 1925 р. писав про те, що "весь світ уже переходить тепер до такого руху, який повинен породити всесвітню соціалістичну революцію"⁸, і що в світовій боротьбі "остаточна перемога соціалізму цілком і безумовно забезпечена"⁹. Величезного значення у розвитку світового революційного процесу Ленін надавав зростанню сили і міжнародного авторитету СРСР, зміцненню нового суспільного ладу, що утвердився в ньому, який мав "з величезною швидкістю розвинути продуктивні сили, розвинути всі ті можливості, які склалися б в соціалізм, довести всякому і кожному наочно, навіть, що соціалізм таїть у собі гігантські сили і що людство перейшло тепер до нової стадії розвитку, яка несе надзвичайно блискучі можливості". Про це говорив В.І.Ленін у своїй статті "Краще менше, та краще", однієї з останніх його робіт. Будучи вже тяжко хворим, Володимир Ілліч Ленін продовжував напружено працювати. В цей час ним були продиктовані надзвичайно важливі статті й листи: "Про нашу революцію /з приводу записок М.Суханова/", "Про кооперацію", "Сторінки з щоденника", "Краще менше, та краще", "Як нам реорганізувати Робсельінспекцію", "До питання про національність або про автономізацію" та ін., які за важливістю висунутих у них теоретичних положень займають видатне місце в ленінській ідейній спадщині. Промови і статті В.І.Леніна кінця 1922 - початку 1923 р. завершували його багаторічну титанічну працю по створенню наукового плану будівництва соціалізму в СРСР.

В.І.Ленін., геніальний мислитель і революційний стратег, вождь Комуністичної партії і першої з звітів соціалістичної держави, обґрунтував генеральну лінію партії, міжнародного комуністичного руху на цілу історичну епоху. Керуючись ідеями і заповідями великого Леніна, Комуністична партія згуртувала під ленінським прапором багатомільйонні трудящі маси, надихнула радянський народ ленінською програмою будівництва соціалізму, визначивши головний його напрям, форми і методи соціалістичних перетворень.

"Ленінський план будівництва соціалізму, - говорив Генеральний секретар ЦК КПРС Л.І.Брежнев у доповіді "Справа Леніна живе і перемагає" на урочистому засіданні, присвяченому 100-річчю з дня народження В.І.Леніна, - зразок наукового, комплексного і реалістичного підходу до розв'язання завдання всесвітньо-історичного значення. Цей план охоплював усі поверхні соціальної будови - і розвиток продуктивних сил і перетворення суспільних відносин, і перебудову духовного світу людей"

Головною сферою боротьби за соціалізм стала економіка. У складних внутрішніх і міжнародних умовах героїчними зусиллями радянського народу було розв'язано завдання післявоєнної відбудови народного господарства, що

⁸ Ленін В.І. Повне зібрання творів, т.45, с.381.

Там же, с.382.

¹⁰ Там же, с.379-380.

¹¹ Брежнев Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті. К., 1971, т.2, с.539.

було необхідним етапом для переходу до здійснення найважливішої складової частини ленінського плану побудови соціалізму в СРСР ~ соціалістичної індустріалізації країни.

До розробки плану індустріалізації Радянської Росії Комуністична партія приступила ще за життя В.І.Леніна, виходячи з необхідності розв'язання висунутого ним основоположного завдання - ліквідації техніко-економічної відсталості країни, створення великої промисловості і переведення всього господарства на сучасну технічну базу. Це був єдиний шлях, який забезпечував створення матеріально-технічної бази соціалізму й оборони країни, піднесення матеріального добробуту народу, досягнення економічної незалежності СРСР від ворожого капіталістичного світу.

Курс на індустріалізацію країни було прийнято XIV з'їздом ЕЕШ/б/, що відбувся в грудні 1925 р. У своїх рішеннях з'їзд підкреслив необхідність перетворення СРСР на індустріальну країну, що виробляє машинне устаткування, незалежну від найбільш розвинутих капіталістичних держав і являє собою "самостійну економічну одиницю, яка будується по-соціалістичному і здатна, внаслідок свого економічного зростання, бути могутнім засобом революціонізування робітників усіх країн і пригноблених народів колоній та напівколоній"¹².

Таким чином, у розробленій Комуністичною партією конкретній програмі розв'язання основних завдань соціалістичного будівництва відбилися ленінські ідеї про нерозривний зв'язок успіхів соціалістичного будівництва в Радянській країні з перспективами світового революційного процесу. Будівництво соціалізму в СРСР ставало великою інтернаціональною справою керівного комуністам робітничого класу нашої країни, яка відповідає водночас інтересам міжнародного пролетаріату і тісно пов'язана з його інтернаціональними завданнями.

Комінтерн, братні комуністичні партії вважали ставлення до Радянської країни найважливішим критерієм справжньої революційності, вірності пролетарському інтернаціоналізму. "Беззастережна підтримка Радянської Росії, - говорилося в резолюції III конгресу Комінтерну, - була й є найпершим обов'язком комуністів усіх країн"¹³.

Такою дійовою підтримкою першої в світі соціалістичної держави була участь багатьох тисяч зарубіжних трудящих-інтернаціоналістів у захисті завоювань Великого Жовтня, могутній рух міжнародного пролетаріату під лозунгом "Руки геть від Радянської Росії!". "Робітничі маси всіх країн знають, - говорив В.І.Ленін у 1919 р., - що тут, в Росії, вирішується доля загальної всесвітньої революції"¹⁴.

Класова інтернаціональна солідарність міжнародного пролетаріату виявилася і в формі виробничої, посильної економічної допомоги молодій Радянській Республіці в роки ліквідації наслідків війни, господарської розрухи і голоду. "Ми були б поганими комуністами, - підкреслювана визначний діяч міжнародного і німецького робітничого руху Клара Цеткін у промові на Міжнародному конгресі Міжробдоду в 1922 р., - якби не зрозуміли, що питання допомога відбудові господарства в Радянській Росії слід розглядати як захист і зміцнення Радянської влади, першої в світі робітничої держави"¹⁵*

то КПС в тезах і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів Ц. Р., 1979, т.2, 6.234."

Тезиси и резолюции III конгресса Коммунистического Интернационала. У., 1921, с.43.

тс Ленін В.І. Повне зібр.творів, т.37, с.492.
Лит. за: Вопросы историк, 1958, i. I, с.50.

Ще більше зросло значення інтернаціональної солідарності трудящих зарубіжних країн з радянським народом у період будівництва соціалізму в СРСР. І це було особливо важливо, враховуючи, що історичне завдання перетворення в життя ленінського плану побудови соціалізму радянському народові довелося розв'язувати в неймовірно важкій обстановці, перебуваючи у ворожому капіталістичному оточенні. Треба було в найкоротші строки, при відсутності необхідних матеріальних коштів, що їх можна було одержати виключно за рахунок внутрішніх джерел, при нечисленності кваліфікованих виробничих, господарських і технічних кадрів створити практично всі галузі важкої промисловості і перетворити країну з аграрної на індустріальну. Додаткові труднощі створювалися в зв'язку з необхідністю переборювати впертий опір решток експлуататорських класів і вести боротьбу з капітулянтами - троцькістами і правими опортуністами, які не вірили у можливість побудови соціалізму в СРСР.

Прийняття першого п'ятирічного плану розвитку народного господарства СРСР /1928-1932 рр./, розрахованого на побудову фундаменту соціалістичної економіки, і боротьба трудящих нашої країни за його виконання привернула до Радянського Союзу увагу всього світу.

Імперіалістичні сили Заходу, не приховуючи своєї ворожості і продовжуючи антирадянські провокації, пророкували неминучий економічний крах Радянської держави. При цьому правлячі кола капіталістичних держав намагалися будь-якими засобами - безперервними воєнними поїздками, дипломатичним шантажем, економічними заходами перешкодити побудові соціалізму в Радянському Союзі, буржуазна пропаганда посилено поширала всілякі антирадянські вигадки. Використовуючи грубі методи перекручення радянської дійсності, буржуазна преса зображувала Радянський Союз як "колючу на глиняних ногах", називала радянську п'ятирічку "міфом", "паперовою фантазією", "утопією".

Зовсім інше ставлення до творчих планів радянського народу виявив прогресивний калі зарубіжної громадськості, французький лісменський-комуїст Анрі Барбюс, ознайомившись з завданнями радянської п'ятирічки, писав у газету "Правда": "Я в економічних питаннях не дуже сильний, але, мабуть, ви не уявляєте, як хвилюють мене ці цифри, ці підсумки досягнень. Яку допомогу новому жарту, що народжується, бачу я в них! І я думаю, що та намітка, яку ви тепер робите щодо ваших перспектив, що ця намітка, якщо її оголосити на Заході, повинна мати колосальне значення, що піднімає настрої світового пролетаріату"¹⁶.

І справді, будівництво соціалізму в СРСР міжнародний пролетаріат сприйняв як свою кровну справу, у різних формах виявляючи співчуття і підтримку Країні Рад, висловлюючи готовність стати на захист СРСР і подати посильну допомогу радянському народові в його творчій праці.

У багатьох капіталістичних країнах революційний авангард робітничого класу став провідною силою руху прогресивної громадськості за розвиток дружніх зв'язків і співробітництва з СРСР, який виник у 20-х рр. і набував дедалі ширших розмірів. Делати перешкоди, що їх ставили буржуазні власті, робітники зарубіжних країн направляли свої делегації в Радянський Союз для ознайомлення з національно-державним будівництвом і принципами соціалістичної демократії, з усіма сторонами життя радянського народу, його успіхами в розвитку економіки і культури. І це в немалій мірі сприяло викриттю імперіалістичної брехні буржуазної і правосоціалістичної пропаганди, поширен-

¹⁶ Правда. 1927, 15 грудня.

ню за рубежем правди про СРСР, розвитку міжнародної пролетарської солідарності.

В листопаді 1927 р, за ініціативою робітничих делегацій раду країн, які прибули в СРСР на святкування 10-річчя Жовтневої революції, у Москві відбувся Всесвітній конгрес друзів СРСР, в якому взяло участь понад 900 делегатів з 43 країн. Високою свідомістю міжнародного об'єднання було прийнято звернення учасників Конгресу до робітників, селян, інтелігенції усього світу: "Боріться, захищайте, охороняйте СРСР - батьківщину трудящих, оплот миру, вогнище визволення, фортецю соціалізму всіма засобами, всіма способами!". Члени чехословацької робітничої делегації, які відвідали Ленінград - колыску Жовтневої революції і побували на фабриках і заводах, в листі до ленінградських робітників висловили своє палке схвалення і підтримку неухильній рішучості радянських трудящих розвивати соціалістичне будівництво. "Відвідавши вогнище революційного руху, запевняємо вас, - говорилося в листі, - що робітникам Чехословаччини розповімо всю правду про СРСР, про ваші досягнення в будівництві соціалістичної держави і всі свої сили віддамо на пропаганду серед робітничого класу Чехословаччини тих ідей, які привели вас до перемоги, до великого Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Хай живе єдиний фронт трудящих! Хай живе перша в світі держава робітників і селян!"¹⁸.

Самовідданими борцями за підтримку Країни Рад, за розвиток дружби між народами наших країн, долучившись до пропагандистами в масах правди про СРСР і соціалізм стали активісти створеної в 1930 р. за ініціативою і під керівництвом КПЧ спілки друзів СРСР. На цей час спілка друзів СРСР виникла вже в 22 зарубіжних країнах. Важливим стимулом розгортання їхньої діяльності було зміцнення Радянської держави, її успіхи в господарському будівництві, у здійсненні соціалістичної індустріалізації.

Слід підкреслити, що радянська індустріалізація не була тільки техніко-економічним процесом, як намагаються це представити буржуазні фальсифікатори історії соціалістичного будівництва в СРСР, перекидаючи питання про джерела і методи індустріалізації, що проводилась у наших країнах, і навмисно ігноруючи її соціальні наслідки. Соціалістична індустріалізація, ця ключова ланка Ленінського плану соціалістичного будівництва, була не тільки найважливішим економічним завданням, а й глибоким за своїм соціальним змістом суспільно-політичним процесом. Її здійснення пов'язане з розвитком організаторських функцій Радянської держави, змінами в соціальній структурі суспільства, зростанням трудової активності та ініціативи робітничого класу, всіх трудящих, розвитком нових, соціалістичних методів праці. Соціалістична індустріалізація була єдиною можливою умовою ліквідації господарсько-культурної відсталості колишніх національних окраїн, необхідним засобом забезпечення умов для прямого переходу до соціалізму відсталих у своєму історичному розвитку народів багатонаціональної країни. Будівництво матеріально-технічної бази соціалізму сприяло розвитку нових міжнародних відносин, заснованих на дружбі і співробітництві всіх націй і народностей, було найважливішою передумовою процесу консолідації трудящих СРСР в єдиний радянський народ.

¹⁸ Правда, 1927, 11 листопада.

Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений. М., 1977, т.2, с.319.

Комуністична партія і Радянська держава підпорядкували і найскладнішого завдання – індустріалізації країни. У справу індустріалізації були залучені найширші маси трудящих. Колосальним напруженням усіх ресурсів країни, героїчними зусиллями і самовідданов працею радянських людей в роки першої п'ятирічки в небагато короткий строк була створена база сучасної важкої промисловості, збудовано 1500 великих підприємств, серед них Дніпрогес, Ростсільмаш, Харківський і Сталінградський тракторні заводи. Спорудивши фундамент соціалістичної економіки, радянський народ розгорнув боротьбу за завершення соціалістичної реконструкції всього народного господарства.

З другої п'ятирічки стали до ладу соціалістичної індустрії ще

тому числі первістки радянського важкого

в

база Сході, виникло багато

і. В результаті вшпнаша перших двох п'ятирічок СРСР вийшов у

ло найбільш розвинутих

росту промислового виробництва СРСР зайняв перше, а за обсягом виробництва – друге місце в світі і перше місце в Європі.

Це були величезні в історії результати економічного розвитку країни.

в найкоротший строк заново створила потужний промисловий потенціал.

забезпечив дальше будівництво соціалізму. Наступний розвиток соціалістичної держави, зміцнення

ювих подій показав, що послідовне здійснення

теорії соціалістичної індустріалізації було

представники

ної історіографії, незважаючи на всі існамагання применшити успіхи соціалізму в СРСР і особливо їх вплив на хід світових подій.

І.Мазур у князі, присвяченій Радянській Росії, писав, що "п'ятирічки були тим важелем, яким уряд підняв російських людей ... і привів їх у рух, надав масам справу рупійну спуду, які судилося формувати

соціалістичну індустріалізацію, Радянська держава ліквідує перехідного від капіталізму до соціалізму

?оду – суперечність між найперевішш формою феодальної влади і від-

було

пда соціалістичної реконструкції еільного господарства: кооперування сотень тисяч дрібних

У техніці, В результаті була усунена ще одна важлива суперечність перехідного періоду – між великою соціалістичною індустрією і

дрібним селянським господарством. У всіх сферах

ли соціалістичні виробничі відносини. Поряд з

цзнь в країні

до нористував

зма $fl^{\wedge}UiSSnSSLslf^{\wedge}$ он™!о с о т а л и з м а и

Головним зняряддям добудови соціалізму в СРСР була держава диктатури пролетаріату. Перемога соціалізму в країні, що перебувала в капіталістичному оточенні, коли небезпека реставрації старих порядків ще не минула, вшагала особливого піклування про зміцнення держави пролетарської диктатури.

У боротьбі за перетворення в життя ленінського плану будівництва соціалізму, за подолання об'єктивних труднощів на цьому, ніким незвіданому раніше шляху, Комуністична партія і радянський народ спиралися на співчуття і підтримку міжнародного пролетаріату.

Взятие КПРС генеральний курс на будівництво соціалізму відразу ж дістав міжнародний резонанс у світовому комуністичному русі. УІ розширений Пленум ІККІ /1926 р./ закликав компартії зарубіжних країн "ще більше привертати увагу робітників усього світу до господарського розвитку і будівництва соціалізму в СРСР"²⁰. Особливо важливого значення надавалося поданням виробничої і технічної допомога СРСР у здійсненні індустріалізації.

Відомо, що на початку першої радянської "чотирички" була гостра нестача кваліфікованої робочої сили та інженерно-технічних кадрів. ХУІ з'їзд ВКП/б/ у своїй резолюції записав, що необхідно розширяти практику запрошення до СРСР іноземних спеціалістів і кваліфікованих робітників для використання їх досвіду і знань на підприємствах Радянського Союзу, що будувалися і реконструювалися. У відповідь на це в зарубіжних країнах розгорнувся рух трудящих за поїздку на роботу в СРСР. Багато кваліфікованих робітників заявляли про своє бажання приїхати в СРСР, щоб, використовуючи свій виробничий досвід, брати участь у соціалістичному будівництві. Особливо великий інтерес виявляли зарубіжні робітники до будівництва таких індустріальних гігантів, як Дніпротес, Горьховський автозавод, Сталінградський тракторний завод, Кузнецький металургійний комбінат. За наявними даними в 1930 р. на радянських підприємствах і будовах працювало понад 7000 іноземних робітників і спеціалістів /разом з сім'ями/, Серед них найбільше було робітників з Німеччини, США і Чехословаччини.

Добре відома діяльність виробничого кооперативу чехословацьких трудящих "Інтергельпо" в Радянській Киргизії, створених чехословацькими робітниками промислово-сільськогосподарських трудових колективів "Кладненської комуні" на Кубані, комуні "Рефлектор" на Волзі, "Словацької комуні". В кінці 20-х ~ на початку 30-х років сотні чехословацьких робітників і спеціалістів, комуністів та безпартійних, приїжджали в СРСР як щирі друзі нашої країни, готові розділити з радянським народом труднощі соціалістичного будівництва, допомогти своїм виробничим досвідом і технічними знаннями. Вони працювали на Уралі і в Сибіру, де створювалась друга вугільно-металургійна база Радянської країни, на Сталінградському, Харківському і Челябінському тракторних заводах, на підприємствах Москви, Ленінграда, Ростову-на-Дону та інших міст Радянського Союзу. В опублікованому газетою "Уральський робітничий" листі чехословацьких робітників з будівництва Магнітогорського металургійного комбінату читаємо: "Соціалістичний світ в особі Радянського Союзу - Вітчизни пролетаріату всіх країн - дедалі більше і більше зміцнює свою економічну міць, роблячи все нові успіхи в боротьбі за соціалізм...

²⁰ УІ расширенный Пленум ИККИ. Стенограф, отчет. М., - 1., 1927, 0.632.

²¹ Див.: Мокін С.В. Интернациональная солидарность трудящихся. М., 1976, с.133.

Пролетаріат усього світу стежить за роботою своєї ударної бригади - пролетаріату *КСФ*, раді ста її успіхам". На запитання, що примусило сотні робітників Чехословаччини приїхати на Магнітобуд, автори листа відповідали: "Безмежна любов до Радянського Союзу, необхідність особистої участі в будівництві бази соціалізму, ненависть до капіталістичного світу..."²².

У завершальний рік першої п'ятирічки на радянських підприємствах і будовах працювало близько 40 тис. іноземних робітників і спеціалістів /разом з членами родин/. І хоч основна потреба радянської промисловості в інженерно-технічних кадрах, чисельність яких на цей час перевищила 450 тис. була задоволена шляхом успішного розв'язання завдань формування власної виробничо-технічної інтелігенції і підвищення загального культурно-технічного рівня робітничого класу» виробничо-технічна допомога зарубіжних трудящих була певним вкладом у створення матеріально-технічної бази соціалізму і була з вдячністю прийнята і високо оцінена Комуністичною партією і Радянським урядом, радянськими трудящими.

Поряд з виробничо-технічною допомогою іноземних робітників і спеціалістів на радянських підприємствах, певним вкладом зарубіжних трудящих у справу будівництва соціалізму в СРСР була кампанія по поданню матеріальної і технічної допомоги радянському народу, по збиранню коштів на закупівлю верстатів і устаткування дат радянських підприємств» тракторів для перших колгоспів. Ця кампанія розгорнулася в раді капіталістичних країн під лозунгом "Ми підтримуємо будівництво соціалізму!

Активну участь у цьому взяв чехословацький пролетаріат. Приклад показали робітники заводу "Кольбен-Данек", які прийняли рішення побудувати за свої кошти кілька машин нової конструкції і передати їх у фонд соціалістичної п'ятирічки. З Чехословаччини було одержано патенти на новітні папероробні машини, яких потребувала Радянська держава²⁴. В числі перших 17 тракторів, закуплених європейськими секціями Міжнародного банку на зібрані кошти і переданих у березні 1930 р. в дар радянським селянам від зарубіжних трудящих, був і чехословацький трактор²⁵. Ці й багато інших фактів були проявом широго прагнення зарубіжних трудящих внести і свій внесок у здійснення планів соціалістичного будівництва в СРСР.

Звертаючи увагу на необхідність дослідження питання про участь зарубіжних трудящих у створенні матеріально-технічної бази соціалізму, яке не дістало ще належного висвітлення в історичній літературі, необхідно підкреслити, що ця участь ні в якій мірі не можна зводити тільки до виробничо-технічної сторони, до певного економічного ефекту. Ще важливіше значення має політичний аспект цього питання. Його треба розглядати у прямому зв'язку з розвитком пролетарського інтернаціоналізму в післявоєнний період. зміцненням інтернаціональної солідарності міжнародного пролетаріату з першою країною соціалізму, впливом успіхів соціалістичного будівництва в СРСР на світовий революційний процес.

Перебування в СРСР і робота на радянських підприємствах, безпосереднє ознайомлення з усіма сторонами життя радянського народу було для зару-

²² Лопумен і матеріали по истории советско-чехословацких отношений,

²⁴ Див.: Мокін С., В. Указ. соч., с.133.

Див.: Пролетарский интернационализм - боевое знамя Коммунистической партии. М. 1959, с.343-344.

²⁵ мажриалн по истории советско-чехословацких отношений, Т.й, С,4<s4-42o.

біжних трудящих школою пролетарського інтернаціоналізму і соціалістичної праці, набуття досвіду в будівництві нового суспільства. Великого значення цій стороні питання, зростанню політичної свідомості, зміцненню соціалістичних та інтернаціоналістських переконань іноземних робітників, що перебували в СРСР, надавали Комінтерн, ВКП(б), братні комуністичні партії.

З цього приводу секретар ЦК ВКП(б) П.П.Посттвев писав: "Нам потрібні не тільки кваліфіковані іноземні пролетарі, але порід з цим нам потрібні в їх особі борці за справу будівництва соціалізму, які пліч-о-пліч з пролетарями Радянського Союзу зуміли б подолати всі неминучі труднощі росту".

Працюючи на будовах соціалістичних п'ятирічок, іноземні робітники впливалися в радянську трудову сім'ю, брали участь у виробничому і громадсько-політичному житті. Тим самим вони залучалися до атмосфери величезного піднесення, яке панувало у країні, що будувала соціалізм, наочно бачили можливості і переваги нового суспільного ладу, плоди творчої праці радянського народу. Вода пересвідчувалися в тому, що досягнення Радянського Союзу являють собою разючий контраст з добре знайомою їм обстановкою в капіталістичному світі, який з кінця 20-х років переживав найгострішу економічну кризу, яка супроводжувалася величезним зростанням безробіття і падінням життєвого рівня мільйонів трудящих.

Більшість іноземних робітників ставали свідомими учасниками соціалістичного будівництва, включалися в рух соціалістичного змагання і ударництва, який народився в роки першої п'ятирічки і став могутнім засобом розвитку творчої ініціативи та трудового ентузіазму мас. Приблизно 40% іноземних робітників і спеціалістів* які працювали в СРСР, були членами товариства винахідників²⁷. На багатьох підприємствах, де працювали іноземці, були створені ударні інтернаціональні бригади, в яких разом працювали радянські робітники і представники робітничого класу різних країн. Серед іноземних робітників і спеціалістів на Харківському, Челябінському, Сталінградському тракторних заводах, на будівництві Челябінської ІФЕС, Магнітобуді та інших великих підприємствах і будовах розгорнулося соціалістичне змагання за передачу технічного досвіду радянським робітникам.

Піднесенню виробничої і громадсько-політичної активності іноземних робітників і спеціалістів, зростанню серед них свідомого ставлення до будівництва соціалізму в СРСР сприяла велика організаційна і політико-виховна робота, що її проводили радянські партійні і профспілкові організації, а також комуністи братніх партій, які становили передову частішу іноземців, що працювали на радянських підприємствах.

Яскравою ілюстрацією інтернаціональної солідарності зарубіжних трудящих з радянським народом була Ленінградська, Українська, Новгородська і Уральська конференції іноземних робітників і спеціалістів з участю представників радянської громадськості, які проходили в 1932 р. Делегати Ленінградської конференції у привітанні ЦК ВКП(б), заявляючи про свою вірність інтернаціональному обов'язку, писали: "Перед лицем робітничого класу СРСР, пролетарів і трудящих усього світу ми зобов'язуємось показати зразки ударної роботи, передати радянським робітникам свій виробничо-технічний досвід, брати активну участь у громадсько-політичному житті СРСР і разом з ударниками радянських фабрик і заводів показати справжнє соціалістичне ставлення

до праці"²⁸. Делегати конференції послали також привітання Центральним Комітетам компартій Німеччини, Англії і США. У них вони висловили надію, що трудящі цих країн під керівництвом комуністів стануть на захист СРСР, не дозволять імперіалістам перешкодити будівництву соціалістичного суспільства.

Проявом інтернаціональної солідарності зарубіжного пролетаріату з радянським народом, який здійснивав грандіозні завдання соціалістичного будівництва, було заснування перехідних Червоних прапорів передовим радянським підприємствам. Так, шахтарі Кузбасу змагалися за право зберігання Червоного прапора, надісланого революційними гірниками Чехословаччини, нафтовики і хлопкороби Азербайджану одержали Червоні прапори Спілки червоних фронтовиків Німеччини і газети німецьких комуністів "Роте фане".

В роки будівництва соціалізму в СРСР за ініціативою зарубіжних трудящих народилась і така нова форма прояву пролетарського інтернаціоналізму, як міжнародне революційне змагання. Це було ще одне підтвердження ленінського положення про єдність і неподільність національних та інтернаціональних інтересів і цілей пролетаріату, яскраве свідчення нерозривного зв'язку будівництва соціалізму в СРСР з розвитком світового революційного руху.

Пропозиція про початок міжнародного революційного змагання, з якою виступили в 1929 р. німецькі робітники, зустріла палку підтримку пролетаріату, компартій і революційних профспілок ряду капіталістичних країн, а також робітничого класу Радянського Союзу.

Ідея міжнародного революційного змагання була схвалена Виконавчим бюро Профінтерну і Секретаріатом ВЦРПС. Ними було прийнято спільне рішення, яке визначило мету і завдання змагання, з урахуванням різних умов життя і боротьби робітничого класу СРСР та капіталістичних країн. Міжнародне революційне змагання зобов'язувало робітничий клас СРСР боротися за успішне розв'язання завдань соціалістичного будівництва, всебічно зміцнювати першу країну соціалізму – базу і оплот світового революційного руху, а пролетаріат капіталістичних країн та його організації – посилити революційну боротьбу, активно пропагувати досягнення соціалістичного будівництва в СРСР, викривати антирадянські підступи імперіалістів, всебічно сприяти захисту Радянського Союзу.

До міжнародного революційного змагання включалися робітничі колективи підприємств, партійні, профспілкові, комсомольські, модрівські організації. Так, договори про революційне змагання підписали представники робітничих колективів московського заводу "Серп і молот" та машинобудівного заводу в М.ВССЛІНГБЕ²⁹, Балтійського суднобудівного заводу і найбільших верфей Англії і Франції³⁰, Харківського електромеханічного заводу і підприємства німецького концерну АЕІ³¹, ленінградського заводу "Красный путилевец" і чехословацького підприємства "Пйода"³². Змагалися партійні організації Москви і Берліна, радянські і революційні німецькі профспілки, лєнінградські і гамбурзькі комсомольці, Уральське модрівське організація і Спілка червоних фронтовиків Німеччини.

²⁸ ЦДАЖР СРСР, ф.5451, оо.13, спр.476, арк.120.

²⁹ Труд, 1930, 25 февраля.

³⁰ Правда, 1929, 16 ноября.

Рабоче-крестьянский корреспондент, 1930, 14 Г4, с.15.

³² Из истории рабочего класса СССР, 1., 1962, с.253.

Міжнародне революційне змагання було використано братніми компартіями як дійовий фактор інтернаціонального виховання трудящих мас і зміцнення пролетарської солідарності в конкретних формах співробітництва, взаємної допомоги і підтримки трудящих СРСР і зарубіжних країн.

Братерська солідарність міжнародного пролетаріату з радянським народом, підтримка його зусиль у будівництві соціалістичного суспільства відігравали велику роль у переборенні труднощів зовнішнього порядку, у зриві антирадянських задумів імперіалістів, які намагалися будь-яким шляхом, не залишаючи воєнних погроз, перешкодити творчій діяльності трудящих СРСР і тим самим ослабити вплив досягнень країни соціалізму на весь світ, що з кожним роком зростає. "Ми перебуваємо з смузі певної воєнної загрози Радянському Союзу, - говорив С.М.Кіров. - Головний "винуватець" нових ускладнень - наші успіхи... Саме те, що ми тепер досить міцно стаємо на наші робітничі ноги, - це не може не викликати тривоги з боку наших ворогів, і вони роблять нові спроби, щоб припинити, загальмувати наші дальші успіхи"³³.

Трудящі зарубіжних країн у різних формах виявляли інтернаціональну солідарність з Країною Рад, подавали підтримку її зовнішній політиці, виступали на захист Радянської держави.

Таким чином, соціалізм, який утверджувався в нашій, спочатку єдиній, країні спирався не тільки на внутрішні сили, а і на силу пролетарського інтернаціоналізму, і це було яскравим підтвердженням обґрунтованого В.І.Леніним об'єктивного і тісного взаємозв'язку будівництва соціалізму в СРСР з світовим революційним процесом. В.І.Ленін вчив, що, вжонуючи провідну роль, покладену на нього історією, робітничий клас, який завоював владу, повинен робити "максимум здійсненого в одній країні розвитку, підтримки, пробудження революції в інших країнах". Успішно розв'язуючи завдання соціалістичного будівництва, радянський народ водночас зміцнював економічну і ПОЛІТИЧЕУ базу світового революційного руху. Роль Радянського Союзу в розвитку світового революційного процесу підкреслив VI конгрес Комінтерну. В його резолюції зазначалося, що "досягнення соціалістичного будівництва в СРСР зміцнюють революційні позиції міжнародного робітничого класу, керованого передовим пролетарським авангардом в особі комуністичних партій, в його боротьбі проти міжнародного капіталу, прискорюють революціонізування найпріших мас трудящих капіталістичних країн і колоній і у ще більшій мірі, ніж раніше, роблять СРСР оплотом світової революції, а ВКП(б)/ленінським авангардом, на колосальному досвіді якого ідеологічно виховуються і практично вчаться всі секції КІ"³⁴.

Розвиток СРСР - першої країни соціалізму - став матеріальною основою для реалізації ленінської ідеї про єдність усіх революційних сил. І в цьому велика історична заслуга робітничого класу СРСР, всього радянського народу, характерною і невід'ємною рисою якого завжди був і є революційний, пролетарський інтернаціоналізм на ділі. "Ми, - говорив від імені радянських комуністів Л.І.Брежнєв, - ніколи не відокремлювали своїх завдань і справ від загальної справи визволення трудящих усіх країн - справи соціалізму і миру в усьому світі. Інтернаціоналізм, можна сказати, в крові у всіх нас. Він виношений кількома поколіннями радянських людей, і кожна епоха піддавала його новій перевірці, ставила перед ним нові завдання"³⁵.

Кіров С.М. Статті, речи, документа. М., 1936, т.3, с.424.

³⁴ Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.37, с.290.

³⁵ VI конгрес Комінтерна. Стенограф. отчет, вып.6, с.169.

Брежнєв Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті, т.2, с.259.

Будуючи соціалізм, переборюючи величезні труднощі внутрішнього і зовнішнього порядку, радянський народ водночас подавав різносторонню і дійову допомогу трудящим зарубіжних країн в їхній боротьбі проти всіх форм імперіалістичного пригноблення.

Із створенням і зміцненням соціалістичної держави почалося змагання двох соціально-економічних систем, до якої буржуазія змушена була пристосовуватись і під тиском трудящих йти на певні соціальні реформи. Досягнення Радянського Союзу в найрізноманітніших галузях: господарському і культурному будівництві, державному устрої, соціальних перетвореннях, піднесенні життєвого рівня народу, в розв'язанні національного питання – яскраво розкривала переваги соціалізму і являли собою разотий контраст з обстановкою поглиблення загальної кризи капіталістичної системи.

Поступальний розвиток світового революційного прориву в післявоєнний період виявився в закріпленні перемоги соціалістичної революції – успішному будівництві соціалізму в СРСР, піднесенні робітничого й інших масових демократичних і національно-визвольних рухів у різних країнах, при взаємодії всіх революційних сил. Надзвичайно важливе значення при цьому мало практичне розв'язання КПРС, Радянським урядом проблеми взаємозв'язку і взаємовідносин країни соціалізму з революційним рухом, який розвивався в таборі імперіалізму. Радянський Союз, йдучи за лєнінським зовнішньополітичним курсом, вів невтомну боротьбу за мирне співіснування з капіталістичними державами. Це прагнення до нормальних взаємовідносин і мирного змагання з капіталістичними державами у зовнішній політиці СРСР поєднувалося з непохитною вірністю країни соціалізму інтернаціональному обов'язку, поданням безпосередньої допомоги і підтримки всім революційним силам, світовому визвольному рухові.

Інтернаціональна солідарність трудящих СРСР з зарубіжними братами по класу, до спільної боротьби проти загрози нової війни, за збереження миру, за демократію і соціальний прогрес набирала конкретних форм.

Радянський робітничий клас подавав постійну підтримку пролетаріату капіталістичних країн у боротьбі за економічні і політичні права, за класові і національні інтереси. Гаряче відгукнулися трудячі СРСР у 20–30-х роках на страйки англійських шахтарів, німецьких гірників і металістів, польських текстильників й інші великі виступи зарубіжного пролетаріату. У ході масового розгортання по всьому Радянському Союзу кампанії збирання коштів у фонд допомоги англійським гірникам, які оголосили в 1926 р. загальний страйк, трудящими нашої країни було зібрано 16 млн.крб.³⁷ У зверненні ВДРПС до страйкуючих текстильників Польщі говорилося: "Ми заявляємо вам, що робітники СРСР... будуть до кінця вашими вірними і надійними союзниками і готові додати всебічну підтримку своїм братам по класу"³⁸. Солідаризуючись з боротьбою польського пролетаріату, ЦЕ профспілки робітників текстильної промисловості СРСР виділив 10 тис.крб. для подання братньої допомоги "польським товаришам по праці, які організовано і дружно чинили відсіч підприємцям". Значку матеріальну допомогу подали робітники текстильної промисловості СРСР в 1927 р. страйкуючим текстильникам Чехословацької, Болгарії, Югославії. Такими ж почуттями пролетарської солідарності

³⁷ Профсоюзы СССР. Документы и материалы. М., 1963, т.2, с.360.

³⁸ Известия, 1928, 20 октября.

³⁹ ЦДАЯР СРСР, ф. 5457, оп.ІІ, спр.207, арк.14, 43.

керувалися радянські трудящі, подаючи моральну підтримку і матеріальну допомогу борцям проти капіталістичного пригноблення в багатьох країнах.

Радянський народ виявляв свою солідарність з національно-визвольною боротьбою колоніальних народів Азії, Арабського Сходу, Африки. Братерське допомога була подана Радянською державою монгольському народові в завоюванні національної незалежності і будівництві Монгольської Народної Республіки. Практичним здійсненням ленінської ідеї про союз між силами соціалізму і національно-визвольного руху була також всебічна підтримка Радянським Союзом китайської антиімперіалістичної народної революції, ефективна допомога – моральна, матеріальна, воєнна – китайському народові, китайській національно-революційній армії в боротьбі проти імперіалістичного ігнорування іноземної інтервенції, за національне визволення.

Трудящі СРСР брали активну участь у міжнародних акціях солідарності з боротьбою революційних, демократичних сил проти посилення реакції і терору в ряді країн капіталістичного світу – Німеччини, Австрії, Угорщини, Польщі, Румунії, Болгарії та ін. Найяскравішим проявом міжнародної солідарності і дієвості пролетарського інтернаціоналізму в 30-х роках було розгортання в усьому світі могутнього руху на підтримку республіканської Іспанії. Особливо широкою й ефективною була радянська допомога іспанському народові в його героїчній боротьбі проти фашистських загодованих та італо-німецької агресії. СРСР послідовно й енергійно відстоював інтереси республіканської Іспанії на міжнародній арені, подавав різносторонню матеріальну допомогу, постачав республіці озброєння, направляв військових радників. Сотні радянських добровольців билися на іспанській землі в рядах революційної армії та інтернаціональних бригад. "Солідарність радянського народу й уряду з демократією в Іспанії, – підкреслювала Голова Комуністичної партії Іспанії Долорес Ібарурі, – в вирішальній мірі сприяла боротьбі іспанського народу"⁴⁰.

Розвиток світового революційного процесу після перемоги Великого Жовтня показує, як у взаємній підтримці радянського народу і міжнародного робітничого класу втілювалися в життя ідеї пролетарського інтернаціоналізму. "Протягом усієї історії нашої країни, – говорив Л.Д.Брежнев, – ми не раз переконувалися в тому, яке значення має для нас союз з міжнародним робітничим класом, з комуністичним рухом, підтримка нашої миролюбної політики чесними, прогресивними людьми в усьому світі"⁴¹.

Успіхи Радянської держави на фронтах соціалістичного будівництва, величезні досягнення в економічному, політичному і культурному розвитку всіх народів СРСР, зовнішня політика, заснована на принципах миру і дружби між усіма народами, стали головним засобом його впливу на світовий розвиток.

Під керівництвом Комуністичної партії трудящі Радянської країни своєю самовідданою працею успішно розв'язали завдання побудови соціалізму. Соціалістична індустріалізація і колективізація сільського господарства, культурна революція, справжнє розв'язання національного питання перетворили в історично найкоротший строк нашу Батьківщину в могутню соціалістичну державу. Вперше в історії наукова теорія соціалізму була практично втілена в життя, людство одержало реально існуюче соціалістичне суспільство. На досвіді Радянського Союзу пройшли історичну перевірку найважливіші загальні закономірності соціалістичної революції і будівництва соціалізму. Було не-

⁴⁰ Великий Октябрь и мировое революционное движение. М., 1967. с.415.
⁴¹ Брежнев Л.Д., Ленинским курсом. Промови і статті. К., 1974, т.4, с.63.

спростовно доведено, що такими закономірностями насамперед в: переможна соціалістична революція і диктатура пролетаріату, провідна роль робітничого класу і керівництво його авангарду – марксистсько-ленінської партії у створенні і зміцненні соціалістичної держави і здійсненні соціалістичних перетворень, ліквідація національного гніту і встановлення дружби між народами на принципах пролетарського інтернаціоналізму, захист завоювань соціалізму.

Відомо, що нині існують безліч реформістських і ревізійністських "моделей соціалізму", але немає жодної країни, де б за їх допомогою вдалося побудувати соціалістичне суспільство. Що ж до досвіду Жовтця, то його, як підкреслював В.І.Ленін, "відняти не можна. Він увійшов в історію, як завоювання соціалізму, і на цьому досвіді майбутня міжнародна революція-споруджуватиме свою соціалістичну будову"⁴².

Перемога соціалізму в СРСР мала всесвітньо-історичне значення. Вона означала, як підкреслював у своїй резолюції УО конгрес Комінтерну, "нове величезне зрушення у співвідношенні класових сил у світовому масштабі на користь соціалізму, на шкоду капіталізму". З побудовою соціалізму ще більш зріс міжнародний вплив СРСР як центру тяжіння і згуртування трудящих усього світу, всіх сил, які борються проти імперіалістичної реакції. В резолюції конгресу Комінтерну підкреслювалось, що розвиток революційної боротьби в світі невіддільний від зміцнення Радянського Союзу, успіхи якого посилюють значення світового робітничого руху і його комуністичного авангарду, значення ідей соціалізму.

Побудова соціалізму була головним інтернаціональним внеском радянського народу в розвиток світового революційного процесу, в справу майбутніх перемог революційних і демократичних сил миру. Непереборна життєва сила соціалістичного ладу особливо яскраво виявилась у безприкладному подвигу радянського народу 6 роки Великої Вітчизняної війни. Піднявшись на боротьбу з фашизмом, радянський народ зумів не тільки відстояти свою свободу і незалежність, захистити завоювання соціалізму, а й вніс вирішальний вклад у справу врятування європейської і світової цивілізації від знищення фашистськими варварами.

Цілком неспроможними є спроби сучасних фальсифікаторів історії применшити роль Радянського Союзу в розгромі фашистської Німеччини, принизити міжнародне значення перемоги радянського народу та її вплив на волелюбні народи інших країн, замовчати ті вирішальні фактори, що кореняться в самій природі соціалізму, які забезпечили цю перемогу. Такими вирішальними факторами були переваги соціалістичного суспільного і державного ладу, соціалістичної економіки, ідеологія марксизму-ленінізму, морально-політична єдність радянського суспільства, згуртованого навколо Комуністичної партії, непогасна дружба народів СРСР. У тому, що Радянський Союз відіграв головну роль у боротьбі за врятування світу від фашизму, знайшла своє виявлення перевага нової суспільної системи. Перемога над фашизмом, як підкреслювалось у постанові ЦК КПРС "Про 30-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.", була всесвітньо-історичною подією і зробила найглибший вплив на весь хід світового розвитку. Вона показала, що соціалізм – найкращий оплот миру, демократії і соціального прогресу⁴⁴.

АО

Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.3В, с.36С.

⁴³ Див.: Резолюції VII конгреса Коммунистического Интернационала. №., 1935, № 0,35-42.

Правда, 1975, 9 февраля.

Революційний процес встановлення соціалізму на нашій планеті, розпочатий Великим Жовтнем, знайшов своє продовження після другої світової війни в перемозі соціалістичних революцій у ряді країн Європи і Азії, а саме і на Кубі. Утворення на рубежі 40-50-х років СЕІТОВОЇ соціалістичної системи було найголовнішою після перемоги Жовтневої революції історичною подією, якісно новим рубежем у розвитку світового революційного процесу. Соціалістичні революції 40-х років відтворили в своєму розвитку найістотніші риси соціалістичної революції в Росії, що було блискучим підтвердженням основного положення ленінського вчення Про перехід до соціалізму як історично необоротний процес. Тим самим було завдано удару по доводах ідеологів антикомунізму і ревізіонізму, які намагалися зобразити Жовтневу революцію і будівництво соціалізму в СРСР як зигзаг історії, як національно-викривлене явище російської дійсності.

Торжество соціалістичної революції в цілій групі країн розширило рамки світу соціалізму, набагато збільшило його революційний потенціал. Стало реальністю геніальне передбачення В.І.Леніна про те, що з переходом від революції, яка перемогла в одній країні, до революції в інтернаціональних масштабах, диктатура пролетаріату перетвориться на могутню інтернаціональну силу, спроможну мати вирішальний вплив на всю світову політику⁴⁵. На міжнародній арені відбулася корінна зміна у співвідношенні сил. Світовий соціалізм став головною революційною силою сучасності, визначальним фактором соціального прогресу людства, всесвітньо-історичного переходу від капіталізму до комунізму.

З появою на політичній карті світу цілої групи соціалістичних держав, розташованих на трьох континентах, почали розвиватися нові, соціалістичні міжнародні відносини, сформувалася і зміцніла співдружність народів соціалістичних країн, Соціалістичну співдружність, яка об'єднала братні народи рівноправних, суверенних соціалістичних держав в єдину соціалістичну сім'ю, що живе за законами і нормами соціалістичного інтернаціоналізму, Генеральний секретар Центрального Комітету КПРС тов. Л.І.Брежнев, виступаючи на Тезісній нараді ЦК КПСР у Варшаві, назвав одним з найчудовіших породжень нової епохи. "Соціалістична співдружність, - сказав він, - це союз зовсім нового типу. Він ґрунтується не просто на спільності державних інтересів групи країн, а являє собою братню сім'ю народів, керованих марксистсько-ленінськими партіями, спаяних спільним світоглядом, спільними високими цілями, відносинами товариської солідарності і взаємної підтримки. Це - союз, який спирається на неминучу єдність позицій і дій, що дає додаткову силу кожному з його учасників для розв'язання національних завдань і в багатьох разів збільшує їх сукупну вагу і вплив на світові справи"⁴⁶.

З кожним роком зміцнюються внутрішні і міжнародні позиції соціалізму, зростає могутність соціалістичної співдружності. Своїми досягненнями в усіх сферах економічного і духовного життя, у формуванні соціалістичного способу життя з його високими гуманістичними ідеалами і справжньою демократією, з притаманним соціалізму новим типом міжнародних відносин, соціалістична співдружність яскраво демонструє переваги нового суспільного ладу. Це робить приклад реального соціалізму дедалі все привабливішим в очах мільйонів людей всіх країн і континентів.

⁴⁵ - Нив.: Ленін В.І. Повне зібр. творів. т.4І, с.157.

⁴⁶ Брежнев Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті. К., 1976, т.5, с.,408.

Більш як шість десятиріч, від минули після Жовтневої соціалістичної революції, зримо свідчать, що вона стала величною інтернаціональною подією нашої епохи, яка визначила магістральні напрями розвитку світового революційного процесу. Велич Жовтня ми бачимо і в сьогоденних досягненнях світового соціалізму, в скарбниці міжнародного досвіду революційних, соціалістичних перетворень, у тій ролі, яка належить у соціалістичній співдружності СРСР - першій країні соціалізму.

На урочистому засіданні сесії РЕВ, присвяченому 60-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції, глави урядів країн - членів РЕВ у своїх виступах дали високу оцінку ролі і досвіду ленінської партії, радянського народу в справі будівництва першої в світі соціалістичної держави, зміцнення співдружності братніх країн соціалізму, зміцнення миру і безпеки народів. Відзначаючи неперехідне і постійно зростаюче всесвітньо-історичне значення Жовтневої революції, представники братніх партій соціалістичних країн гідкреслювали, що як у дні Жовтня, так і сьогодні Країна Рад прокладає шлях прогресу людства і що інтернаціоналістська політика Радянського Союзу - одне з найважливіших джерел бурхливого розвитку країн соціалістичної співдружності, зростання їх могутності і світового авторитету. "Велич СРСР, - зазначив у своєму посланні сесії РЕВ Перший секретар ЦК Компартії Куби, Голова Державної Ради і Ради Міністрів Республіки Куба Фідель Кастро, - не тільки в його величезному економічному потенціалі або воєнній могутності. Вона полягає насамперед у новому укладі суспільства, створеним у цій країні, у величч людини, яку виховує нове соціалістичне суспільство, у політиці, яка випливає з завдань, що ставила перед собою Жовтнева революція"⁴⁸.

Соціалістична співдружність виступає на міжнародній арені як згуртований і організований союз братніх країн, який своєю творчою діяльністю дедалі більше утверджує соціалізм як вирішальний фактор світового розвитку.

У Конституції Союзу РСР, яка закріпила історичні завоювання радянського народу в побудові розвинутого соціалістичного суспільства і магістральний курс нашої країни в комуністичне майбутнє, в статті 30 записано: "Радянський Союз як складова частина світової системи соціалізму, соціалістичної співдружності розвиває і зміцнює дружбу і співробітництво, товариську взаємодопомогу з країнами соціалізму на основі соціалістичного інтернаціоналізму, бере активну участь в економічній інтеграції і в міжнародному соціалістичному поділі праці". Це важливе положення Основного Закону СРСР виражає послідовне втілення в життя інтернаціоналістських ідей Великого Жовтня в сучасних міжнародних умовах. Під керівництвом Комуністичної партії, створеної великим Леніном і вірної його заповітам, радянський народ натхненно працює над здійсненням накреслених партією завдань по будівництву комуністичного суспільства в нашій країні і водночас вносить свій інтернаціональний внесок у спільну справу зміцнення світових позицій соціалізму і згуртування народів усіх соціалістичних країн в єдину інтернаціональну сім'ю.

⁴⁷ Див.: Правда, 1977, 22 юня.

⁴⁸ Правда, 1977, 25 юня.

ДО 60-РІЧЧЯ УТВОРЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ

О. В. І л а н і а

ДОПОМГА В.І.ЛЕНІНА РЕВОЛЮЦІЙНИМ СИЛАМ ПРОЛЕТАРІАТУ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ У БОРОТЬБІ ЗА СТВОРЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ-

Боротьба за створення Компартії Чехословацтш нерозривно зв'язана з перемогою Великої Жовтневої соціалістичної революції, з ім'ям В.І.Леніна.

Соціалістична революція, яка стала головною подією ХХ століття, поклала початок новій ери в історії людства - ери краху капіталізму й торжества соціалізму і комунізму, корінним чином змінила хід світового суспільного розвитку. Трудящі Чехословацтш з величезним революційним піднесенням зустріли Великий Жовтень. На чисельних мітингах і зборах вони виражали солідарність з перемігшими братами по класу - трудящими Країни Рад. Ідеї Великого Жовтня, вчення ленінізму надихали, запалювали їх на рішучу боротьбу проти експлуататорів.

У жовтні 1918 р. розвалилася Австро-Угорська монархія. На її руїнах були створені самостійні країни, серед них і Чехословацщина. Це була велика перемога трудящих. Однак її плодами при активній допомозі правоопортуністичних лідерів соціалістичної партії, які зрадили інтереси робітничого класу, скористались панівні класи. Вони встановили свою диктатуру і активізували боротьбу проти революційно-визвольного руху трудящих.

У ході класових битв відбувався процес консолідації революційних сил. Єдність борців проти капіталістичного рабства сприяла їх успіху на шляху до здійснення поставленої мети. Обґрунтовуючи важливість, необхідність єдності, згуртованості сил пролетаріату, В.І.Ленін підкреслював, що "у пролетаріату немає іншої зброї в боротьбі за владу, крім організації..., пролетаріат може стати і неминуче стане непереможною силою лише завдяки тому, що ідейне об'єднання його принципами марксизму закріплюється матеріальною єдністю організації, яка згуртовує мільйони трудящих в армію робітничого класу"¹. В.І.Ленін зазначав, що організація поддесятерєє сили².

У ході революційного руху його учасники все більше переконувались у тому, що вони можуть домогтись успіху лиш під керівництвом авангарду пролетаріату. В цьому була впевнена найбільш свідомо частина-пролетаріату Чехословацщини, яка боролася за створення Комуністичної партії. Створення бойового, марксистсько-ленієського авангарду робітничого класу було доставлене на порядок денний всім ходом класової боротьби трудящих мас, їх життєвими інтересами.

* Ленін В.І. Повне зібр.творів, т.8, с.386.

² Див.: Там же, т.24, с.34.

Питання боротьби за створення Компартії Чехословащини, допомога революційним силам у розв'язанні цього надзвичайно важливого і складного завдання знайшло відображення в радянській історіографії. Слід відзначити такі праці, як "Нариси історії Компартії Чехословащини"³ та колективну монографію "Ленін і міжнародний робітничий рух"⁴.

Допомога революційним силам пролетаріату Чехословащини у боротьбі за створення Компартії розглядається в дослідженнях С.Х.Клеванського. Серед них слід перш за все назвати його статтю "В.І.Ленін і боротьба за створення Комуністичної партії в Чехословащині"⁵, в ній на основі глибокого аналізу багатого фактичного матеріалу показано боротьбу революційних сил проти опортунізму за створення КПЧ. Значна увага приділяється розгляду питань допомоги В.І.Леніна керівництву лівого крила соціал-демократичної партії в боротьбі за створення революційного авангарду пролетаріату Чехословащини.

Допомога В.І.Леніна революційним силам у боротьбі за створення КЧЧ Комуністичного Інтернаціоналу розглядається в працях Ф.І.Фірсова⁶. В його статтях вперше вводяться у науковий обіг нові архівні матеріали. Питання боротьби за консолідацію революційних сил, їх інтернаціональне згуртування у Словащині і на Закарпатті висвітлює І.Кремпа⁷.

В.І.Ленін уважно стежив за розвитком світового комуністичного і робітничого руху. Одним з яскравих прикладів цього була його постійна увага до революційного робітничого руху у Чехословащині. В.І.Ленін бував у Чехословащині. У 1900 р. він вперше відвідав Прагу. В 1912 р. В.І.Ленін керував роботою VI /Пражської/ Всеросійської конференції РСДРП.

Про те, як В.І.Ленін цікавився розвитком робітничого руху в Чехословащині, згадує у своїх спогадах Берджих Рунге, який був у складі чехословацької делегації на IV конгресі Комінтерну в 1922 р.: "Почувши, що я з Ліберця, - СИПЕ Б.Рунге - у своїх спогадах про В.І.Леніна, - і працював редактором "Vorwarts" /"Вперед" - О.Х./ /газета почала виходити 3 травня 1911 р. як орган лівого крила австрійських соціал-демократів, з 1921 р. стала органом Компартії Чехословащини/ він почав розпитувати про робітничий рух в Ліберці і про "Vorwarts", зауваживши при цьому, що знає цю газету. Ленін знав, що Ліберць був центром текстильної промисловості; він вразив мене своїм захопленням про робітників текстильної фабрики Лібіга. Ленін говорив так, ніби ми були вже давно знайомі"⁸.

В.І.Ленін радів успіхам робітничого руху, що набрав великого розмаху під впливом ідей Великого Жовтня. Про становище у Чехословащині, загострення класової боротьби В.І.Ленін довідувався не лише з повідомлень, які публікувались на сторінках преси, але і під час розмов з інтернаціоналістами. В.І.Ленін декілька разів мав розмови з чехословацькими інтернаціона-

³ Очерки истории Коммунистической партии Чехословакии. IS., 1979.

⁴ Ленин и международное рабочее движение. М., 1969.

⁵ Див.: В.І.Ленін і образование коммунистических партий в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1973.

⁶ Фирсов Ф.И. Коминтерн и строительство партии нового типа 1919-1920 гг. - В кн.: Второй конгресс Коминтерна. Разработка конгрессом идейных, тактических и организационных основ коммунистических партий. М., 1972; Фирсов Ф.И. В.И.Ленин, Коминтерн и образование Коммунистической партии Чехословакии. - В кн.: Третий конгресс Коминтерна. Развитие конгрессом политической линии коммунистического движения. Коммунисты и массы. М., 1975.

⁷ Кремпа И. За интернациональное единство революционного рабочего движения. Г., 1979.

⁸ Спогади про Володимира Ілліча Леніна. К., 1972, т.5, с.491.

лістамв, які після перемоги Великого Жовтл з Країни Рад повертались на батьківщину⁵. Слід підкреслити, що в силу певних об'єктивних і- суб'єктивних причин організацій не оформлення революційних сет, авангарду пролетаріату Чехословаччини у порівнянні з рядом інших європейських країн проходило більш повільними темпами. Це пояснювалось рядом факторів, необхідно відзначити складність національних відносин у буржуазній Чехословаччині. Сильними були також традиції ідеології реформізму, яка протягом тривалого періоду поширювалась серед трудящих правоопортуністичними лідерами соціал-демократичної партії. Тому революційним силам доводилось вести тривалу надружену боротьбу за подолання пережитків реформістських традицій соціал-демократизму у свідомості трудящих.

Долаючи труднощі, революційні сили пролетаріату все тісніше згуртовували свої ряди. У соціал-демократичній партії зростав вплив лівої опозиції. В грудні 1919 р. було скликано й проведено першу конференцію¹⁰, на якій ліва опозиція конституювалась як самостійна організація під назвою марксистська ліва¹¹. Марксистська ліва стала організатором і керівником революційно-бизвольного руху трудящих. 7 цього, як і в інших питаннях багатогранної діяльності, марксистська ліва одержувала від Комуністичного Інтернаціоналу і особисто В.І.Леніна велику допомогу. Протягом 1920 р. ліве крило сформувалось у соціал-демократичних партіях по всій країні.

Важливе значення для консолідації революційних сил пролетаріату Чехословаччина мав її конгрес Комінтерну, який відбувся влітку 1920 р.

Весною цього року один з керівників марксистської лівої Чехословаччини! Б.Шмераль прибув у Москву. 5 травня 1920 р. відбулась перша розмова Б.Шмерала з В.І.Леніним, а 21 травня - друга зустріч у Кремлі. Згадуючи про неї, Б.Шмераль писав: "Цього разу Ленін говорив зі мною вже детально про створення комуністичної партії в Чехословаччині. Я дістав поради, як працювати для того, щоб по можливості більша частина масової організації "лівої" соціал-демократичної партії була завойована для III Інтернаціоналу, як, не втрачаючи зв'язку з основною масою робітників, організованих у соціал-демократичній партії, створити компартію. Я повернувся з Москви іншою людиною. Широ і чесно я став на шлях свого дальшого розвитку до комунізму,^{т?}

до більшовизму. В.І.Ленін у розмові звертав велику увагу на необхідність інтернаціонального згуртування пролетаріату і його авангарду в новому твореній Чехословаччині. Зокрема, В.І.Ленін підкреслював, що "шлях до бойового об'єднання чеського й німецького пролетаріату утруднюється у вас усім, що було раніше. А все-таки ви повинні добитися того, щоб чеський і німецький пролетаріат якомога швидше опинився у вас в одному фронті. Якщо цього не станеться, класова боротьба відбуватиметься у вас у більш болісних формах"¹³.

Делегація марксистської лівої влітку 1920 р. взяла участь у роботі II конгресу Комінтерну. 18 серпня вона була прийнята В.І.Леніним. Вождь світового пролетаріату дав надзвичайно цінні поради членам делегації з питань боротьби за створення партії нового типу. Згадуючи про ці зустрічі Антонів Запотоцький пише, що В.І.Ленін наголошував на тому, що правоопортуністичні

з Rude pravo, 1980, 13 brezna.

¹⁰ Очерки истории Коммунистической партии Чехословакии, с.97.

Там же, с.98.

¹¹ Спогади про Володимира Ілліча Леніна, т.5, с.281.

Там же, с.280.

лідери соціал-демократичної партії, коли вважатимуть за необхідне, підуть на все, навіть на розкол в рядах партії. "Праві пішли на розкол в інших партіях, не зупиняється перед ним і у вас. Ви ще побачите, на що вони здатні, коли їм треба утримати свою владу в партії. У нас є досвід щодо цього, ми також пройшли через фракційну боротьбу".

Для обговорення важливих питань стратегії і тактики марксистська ліва проводила підготовку до скликання XIII з'їзду партії. Вони рішуче виступали проти розкольніцької діяльності правоопортуністичних лідерів. Праві виступали проти скликання з'їзду.

25-28 вересня 1920 р. після проведення відповідної підготовчої роботи в м.Празі відбувся XIII з'їзд чехословацької соціал-демократичної робітничої партії. З основною доповіддю на з'їзді виступив Е.Шмераль. З'їзд прийняв програму дій, у якій підкреслювалась необхідність боротьби за перемогу диктатури пролетаріату¹⁵, XIII з'їзд відіграв важливу роль у консолідації революційних сил в країні.

Правоопортуністичні лідери соціал-демократичної партії не підкорились рішенням з'їзду, продовжували розкольніцьку фракційну діяльність. 27-29 листопада 1920 р. в Празі знову окликали свій з'їзд. Його учасниками були головним чином активісти правого крила. Таким чином, у складних умовах боротьби за єдність революційних сил праві опортуністи йшли на відкритий розкол рядів робітничого класу. Про це яскраво свідчив той факт, що вони у боротьбі проти революційних сил не нехтували допомогою офіційних буржуазних властей.

9 грудня 1920 р. правоопортуністичні лідери чехословацької соціал-демократії за допомогою поліції і жандармерії захопили Народний будинок, де знаходилось керівництво марксистської лівої партії. У відповідь на це керівництво лівої оголосило загальний страйк, в якому взяло участь близько мільйона чоловік".

Буржуазні власті у боротьбі проти робітничого класу використали крім поліції і жандармерії ще й війська, які застосували вогнепальну зброю. Внаслідок цього десятки робітників було збито і поранено. Більше 3 тис. чоловік, головним чином керівників страйку, було заарештовано¹⁶. Грудневий страйк закінчився поразкою. Робітничий клас переконався в тому, що для успіху боротьби необхідна бойова комуністична партія. Це питання обговорювалось на конференціях марксистської лівої в ряді місць країни. 1-2 січня 1921 р. відбулася загальнодержавна конференція чехословацької соціал-демократичної робітничої партії /лівої/. Абсолютна більшість делегатів конференції висловились за прийняття 21 умови вступу до Комінтерну. 16-17 січня у містечку Любохні /Словачина/ відбувся з'їзд марксистської лівої Словацьчини і Закарпаття, на якому делегати одностайно висловились за вступ до Комінтерну. Ця позиція була підтримана німецькою лівою на загальнодержавному з'їзді, що відбувся у м.Ліберці у березні 1921 р. На конференції висловлювалась необхідність створення єдиної інтернаціональної Компартії Чехословацьчини. Тривала напружена боротьба революційних сил пролетаріату Чехословацьчини закінчилась успіхом. 14-18 травня відбувся установчий з'їзд КПЧ. Із ГОЛОВНОЮ доповіддю на з'їзді виступив Б.Шмераль.

¹⁴ Спогади про Володимира Ілліча Леніна, т.5, с.297.

Очерки истории Коммунистической партии Чехословакии, с.104.

¹⁶ Там же, с.105.

¹⁷ Там же, с.108.

До делегатів учасників з'їзду звернулася група колишніх політв'язнів на чолі з А.Запотоцьким. 7 листів висловлювались впевненість у тому, що на з'їзді буде проголошено створення компартії. В.І.Ленін, ознайомившись з текстом листа, який було перекладено і опубліковано на сторінках газети "Vorwärts", підкреслив у тексті, а також на полях його важливіші положення¹⁸.

Абсолютною більшістю /проти - лише 7 голосів/ на установчому з'їзді було прийнято постанову про безумовне приєднання до III Інтернаціоналу і перейменування партії в комуністичну. На з'їзді було обрано виконавчий комітет, контрольну комісію і комісію по справах преси.

На закінчення роботи з'їзду делегати з величезним піднесенням і увагою заслухали привітання Виконкому Комінтерну¹⁹. З нього висловлювалась впевненість у тому, що робітничий клас ще тісніше згуртує свої ряди й вестиме рішучу боротьбу проти гнобителів.

В.І.Ленін проявив величезний інтерес до документів установчого з'їзду. Він доручив секретареві дістати комплект-газети "Руде право", на сторінках якої було опубліковано звіт та інші матеріали з'їзду Компартії Чехословащини²⁰. В.І.Ленін критично проаналізував доповідь Б.Шмерала, звернув увагу на ті її місця, де йшлося про обережне відношення до національних почуттів робітників, релігійних поглядів бідняків Словаччини²¹. Високо оцінюючи діяльність Б.Шмерала, В.І.Ленін надзвичайно доброзичливо, обережно і разом з цим принципово вказував і на допущені ним помилки. Зокрема, В.І.Ленін наголошував на необхідності рішучої боротьби з опортунізмом, активізації роботи по інтернаціональному згуртуванню, об'єднанню комуністичного руху в країні. В.І.Ленін вказував також на неправильність трактовок окремих положень доповіді Б.Шмерала з боку керівника німецької секції К.Крейбіха. Так, у критиці Крейбіхом обережності Шмерала Володимир Ілліч побачив прояви "лівизни". У розмові з К.Крейбіхом під час роботи III конгресу. Комінтерну він роз'яснював йому неправильність його точки зору.

"Помітки Леніна на текст доповіді Шмерала є яскравим свідченням його турботи про ідейну чистоту і інтернаціональне згуртування комуністичного руху, про необхідність боротьби за масовий характер партії, про вироблення молодими компартіями правильної політики і гнучкості у її проведенні".

Важливе значення для світового комуністичного і робітничого руху мав III конгрес Комуністичного Інтернаціоналу, який почав свою роботу 22 червня 1921 р. Керівництво роботою конгресу, підготовку його основних рішень здійснив В.І.Ленін.

У доповідях і виступах В.І.Леніна на конгресі одержали дальший розвиток основні принципи стратегії і тактики міжнародного комуністичного і робітничого руху, які викладались у праці "Дитяча хвороба "лівизни" в комунізмі". У промові на захист тактики Комуністичного Інтернаціоналу В.І.Ленін піддавав рішучій критиці "лівих" у комуністичному русі: "Якщо конгрес не буде

¹⁸ Фирсов Ф.И. В.И.Ленин, Коминтерн и образование Коммунистической партии Чехословакии. М., 1975, с.368.

¹⁹ Кремпа И. Вказ праця, с.268.

Яив.: Ленін В.І. Повне зібр.творів, т.53, с.37, 127.

²⁰ В.И.Ленин и образование коммунистических партий в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. У., 1973, с.170.

²² Фирсов Ф.И. Вказ. праця, с.376.

²³ Там же, с.374.

вести рішучого наступу проти таких помилок, проти таких "лівих" дурниць, то весь рух приречений на загибель"*⁴. У цій же промові В.І.Ленін підтримував ідею залучення кращих робітників до лав комуністичного руху. "Тут заявили, - говорив В.І.Ленін, - що в Чехословацькій комуністичній партії налічує від 300 до 400 тисяч членів, що необхідно залучити більшість, створити непере-можну силу і продовжувати залучення нових робітничих мас. Террачіні²⁴ вже готовий до нападу. Він говорить: якщо в партії уже є 400 тисяч робітників, то навіщо нам ще... Він боїться слова "маси" і хоче його витравити"²⁵. В.І.Ленін закликав комуністів вести невпинну напружену боротьбу за завоювання широких народних мас,

III конгрес Комінтерну приділив увагу становищу у Комуністичній партії Чехословацької республіки. Перш за все конгрес розглянув прохання Компартії Чехословацької республіки про її прийом до Комінтерну. Це питання було зустрінуто із схваленням його делегатами і вирішено позитивно. III конгрес Комінтерну звернувся до всіх націй Чехословацької республіки із відозвою. Конгрес вітав той факт, що "чеські, словацькі, угорські, польські і українські робітники Чехословацької республіки, а також сільська біднота, подолавши усі труднощі, знайшли дорогу до Комуністичного Інтернаціоналу"²⁶. У відозві підкреслювалась необхідність об'єднання комуністичного руху всіх націй країни. "Спаяний в душі міжнародного революційного комунізму, союз революційного пролетаріату всіх націй чехословацької республіки стане в особі єдиної комуністичної партії ядерною організацією пролетарської революції"

Становище у КПЧ детально розглядалось, обговорювалось в комісіях Виконкому Комінтерну, в роботі яких прийняв активну участь В.І.Ленін. Допомогати керівництву молодій комуністичній партії з розробки її стратегії і тактики, вождем світового пролетаріату вказав на допущення лівацьких поглядів К.Крейбихом, а також на недоліки, які мали місце з роботи Б.Шмерала.

II липня 1921 р. у промові на нараді членів німецької, польської, чехословацької, угорської та італійської делегацій, які були присутні на III конгресі Комінтерну, В.І.Ленін зазначив: "В комісії я говорив, що для того, щоб знайти правильну лінію, Шмераль повинен зробити три кроки наліво, а Крейбіх - крок направо" Одночасно він дав позитивну оцінку концепції Б.Шмерала про створення КПЧ як масової партії. Цей глибоко аргументований виступ Леніна був великою допомогою Комуністичній партії Чехословацької республіки з зусиллях, спрямованих на подолання опортуністичних і лівацьких помилок. "Багато сторінок в історії бойового братерства чехословацьких і радянських комуністів зв'язано з ім'ям Володимира Ілліча Леніна. Ще до Великого Жовтня Ленін підтримував активні відносини з передовими діячами Чехії і Словацької республіки. Він палко вітав народження Комуністичної партії Чехословацької республіки. Товариські поради Леніна, його зустрічі з Богуміром Шмералем, Антоном Запотоцьким, Карелом Крейбіхом, іншими чехословацькими комуністами відіграли історичну роль у

²⁴ Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.44, с.21.

* Террачіні Умберто - визначний діяч робітничого руху Італії, один із засновників Італійської комуністичної партії. Певний час допускав ліво-сектантські помилки, які В.І.Ленін засудив III конгресом Комінтерну. Під впливом критики невдовзі подолав свої помилки. /Див.: Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.44, с.630/.

²⁵ Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.44, с.24.

²⁶ В.І.Ленін и Коммунистический Интернационал, с.396.

²⁷ Там же, с.398.

²⁸ Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.44, с.56.

²⁹ Очерки истории Коммунистической партии Чехословакии, о.ІІІ.

формуванні КПЧ – бойового авангарду чехословацького робітничого класу"³⁰, – говорив у промові на XIV з'їзді Комуністичної партії Чехословаччини 26 травня 1971 р. Генеральний секретар ЦК КПРС тов. Л.І.Брежнєв.

В.І.Ленін надавав допомогу Компартії Чехословаччини по керівництву масовими революційними організаціями пролетаріату, зокрема профспілок. Про це говорив у своїх спогадах Антонін Запотоцький. Він відзначав, що В.І.Ленін особливо наголошував на необхідності боротьби проти впливу на революційні організації пролетаріату ідеології реформістських партій, за збереження єдності їх рядів. 5 грудня 1922 р. В.І.Ленін прийняв і мав розмову з делегацією чехословацьких профспілок³¹. Члени делегації передали В.І.Леніну привітання від робітничого класу Чехословаччини.

Важливе значення для розвитку, консолідації комуністичного і робітничого руху мало вивчення трудящими ленінської теоретичної спадщини. Особливо великого розмаху воно стало набирати після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, коли із Країни Рад почали повертатись інтернаціоналісти, серед яких були і комуністи. Деяким із них випало щастя бачити і слухати виступи В.І.Леніна. Вони привозили з собою на батьківщину праці В.І.Леніна, які поширювались серед трудящих мас.

Важливу роль у поширенні ленінських ідей відігравали періодичні видання комуністів, особливо газети, на сторінках яких публікувались окремі статті, уривки з праць В.І.Леніна. Це, зокрема, щоденна газета "Руде право", яка після установчого з'їзду стала центральним органом Комуністичної партії Чехословаччини, а також газети крайових комуністичних організацій, які виходили на чеській, словацькій, угорській, німецькій, українській та інших мовах.

Характерним було те, що, публікуючи ті чи інші теоретичні положення з праць В.І.Леніна, преса пов'язувала їх з безпосередньою практикою революційно-визвольного руху, діяльністю комуністів. Твори В.І.Леніна мали важливе значення в ідейному зростанні, згуртуванні комуністичного руху.

У ленінській теоретичній спадщині революціонери, самовіддані борці за щастя трудящих знаходили відповіді на складні питання при розробленні питань стратегії і тактики революційних битв, організації боротьби за насущні вимоги, підготовку народних мас до повалення влади капіталу й перемогу диктатури пролетаріату. Геній Леніна освітлював їм шлях у боротьбі за краще майбутнє людства.

Комуністи, кращі сини і дочки Чехословаччини пишались і пишуться тим, що біля колиски створення КПЧ стояв В.І.Ленін. "Ми горді, – писав Генеральний секретар ЦК КПЧ, президент ЧСФР Густав Гусак, – що з самого початку революційної боротьби наша партія спиралася на підтримку Комуністичної партії Радянського Союзу і особисто В.І.Леніна"³².

Виконуючи настанови вождя світового пролетаріату В.І.Леніна, комуністи Чехословаччини влітку 1921 р. проводили роботу по підготовці об'єднаного з'їзду. Об'єднання, інтернаціональне згуртування всіх революційних сил країни було об'єктивною необхідністю для успішної боротьби проти експлуататорів. Робота об'єднаного з'їзду проходила 30 жовтня – 2 листопада 1921 р. в Сміховому, що тоді було передмістям Праги.

³⁰ Брежнєв. Л.І. Ленінським Курсом. Промови і статті. К., 1972, т.3, с.341.

Див.: Ленін В.І. Повне зібрання творів, т.45, с.445.

³² Правда, 1971, 13 березня.

З доповідями на з'їзді виступила Б.Шмераль і К.Крейбіх. В доповідях, а також у вступних доповідях делегатів з'їзду обґрунтовувалась необхідність об'єднання комуністичного руху, інтернаціонального згуртування борців проти капіталістичного рабства, ідеї об'єднання комуністів на принципах пролетарського інтернаціоналізму і демократичного централізму пронизували привітання, яке було надіслане з'їзду Виконавчим Комітетом Комуністичного Інтернаціоналу.

На об'єднаному з'їзді КПЧ чеські, словацькі, угорські комуністи, комуністи Закарпаття, німецька секція КПЧ, польська комуністична партія і єврейська комуністична група вирішили об'єднатись у єдину інтернаціональну Комуністичну партію. Це була велика перемога ідей пролетарського інтернаціоналізму у революційному робітничому русі Чехословаччини.

Створення Компартії було об'єктивною необхідністю для успішного розвитку класової боротьби. Це була перемога марксизму-ленінізму над опортунізмом у революційному робітничому русі Чехословаччини. Із створенням III⁷ класова боротьба трудящих стала набирати ще більш широкого характеру. Незважаючи на труднощі, перепони, що створювали панівні класи, налагоджувалися і розвивалися інтернаціональні зв'язки з ленінською партією, трудящими Радянського Союзу.

Виконуючи свій інтернаціональний обов'язок, комуністи, народи СРСР завжди надавали допомогу учасникам революційно-визвольної боротьби, щиро ділились своїм кращим досвідом в роботі. Цей досвід був і в надбанні усіх братніх марксистсько-ленінських партій. Він творчо використовувався і використовується Комуністичною партією Чехословаччини як у класових битвах, так і в будівництві нового життя. Разом з цим КПРС також використовує досвід, набутий Компартією Чехословаччини. Взаємозбагачення кращим досвідом діяльності марксистсько-ленінських партій мало і має велике значення для успішного виконання поставлених завдань. "Разом, безкорисливо допомагаючи один одному і використовуючи досвід один одного, - говорив Л.І.Брежнєв, - розв'яжемо ш нелегкі завдання будівництва нового життя. Разом ми гарантуємо безпеку і мирну працю наших народів. Разом боремося за міцний мир в усьому світі. І не було в історії дружби міцнішої і чистішої, ніж ця дружба товаришів, одностайців і соратників, дружба братніх країн соціалізму. Саме така дружба об'єднує Радянський Союз і Чехословаччину, компартії наших країн"^{3,3}. Братерська дружба між КПРС і КПЧ, трудящими СРСР й ЧССР примножує успіхи в боротьбі за краще майбутнє.

В. В. С у х а р е в

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ - КЕРІВНА І СПРЯМОВУЮЧА СИЛА
БУДІВНИЦТВА ОСНОВ СОЦІАЛІЗМУ В ЧЕХОСЛОВАЧЧІ

Комуністична партія Чехословаччини - випробуваний марксистсько-ленінський авангард робітничого класу і всіх трудящих Чехії і Словаччини. Заснована у травні 1921 р., КПЧ пройшла великий і складний шлях, подолати численні випробування і труднощі на своєму шляху, загартувалася у класових боях. Керуючись марксистсько-ленінською теорією, творчо застосовуючи її в умовах своєї країни, КПЧ розробила концепцію і програму визвольної боротьби трудящих Чехословаччини, переростання національно-демократичної революції в революційно соціалістичну. Комуністична партія проявила величезну революційну майстерність в організації і керівництві масами в історичні дні лютого 1948 р.,

³ Брежнєв Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті. К., 1978, ?, С. о.171.

привела робітничий клас до вирішальної перемоги над силами реакції. Після лютневої перемоги КПЧ стала організатором і натхненником будівництва соціалістичного суспільства в Чехословаччині, забезпечила успішне створення основ нового ладу і нині впевнено веде чехословацький народ по шляху дальшого розквіту своєї соціалістичної батьківщини.

Проблеми розвитку і діяльності КПЧ, її місця і ролі в будівництві соціалізму привертають увагу вчених СРСР і ЧССР, про що свідчить, зокрема, поява узагальнюючих праць і монографічних досліджень, брошур і статей¹. Метою даної статті є висвітлення таких питань, як розробка IX з'їздом КПЧ генеральної лінії партії, партійне керівництво боротьбою за створення матеріально-технічної бази соціалізму в Чехословаччині.

Необхідні умови для розгортання соціалістичного будівництва в Чехословаччині були створені після визволення її Червоною Армією, в результаті історичної перемоги, здобутої під керівництвом КПЧ робітничим класом, трудящими масами країни над силами реакції в лютому 1948 р., яка завершила цілу епоху класової боротьби чехословацького пролетаріату. В країні перемогла соціалістична революція, вся повнота влади перейшла до робітничого класу. Важливе значення для переходу до будівництва соціалізму мало також закріплення лютневої перемоги, проведення глибоких політичних і соціально-економічних перетворень.

Насамперед було завершено розпочате комітетами дії Національного фронту, створеними за ініціативою Компартії Чехословаччини в лютневі дні, очищення політичних партій, масових організацій і державного апарату від реакційних елементів» Всі партії Національного фронту визнали керівну роль КПЧ*.

Новий уряд, очолюваний К.Готвальдом, розробив програму дій, схвалену Національними зборами 10 березня 1948 р. Відповідно до цієї програми 28 квітня 1948 р. був прийнятий Національними зборами новий закон про націоналізацію промисловості. За цим законом підприємства, на яких працювало понад 50 чоловік, а в ряді галузей /наприклад, у хімічній, шкіряній / усі підприємства без винятку перейшли у власність держави; була націоналізована оптова торгівля та запроваджена державна монополія зовнішньої торгівлі. З результатів нового етапу націоналізації соціалістичний сектор у 1948 р. за кількістю зайнятих на підприємствах робітників і службовців охопив 95% промисловості, а за обсягом промислового виробництва становив 96,45%².

¹ История Чехословакии. М., 1960, т.3; Недорезов А.И. КПЧ - организатор победы социализма в Чехословакии» М., 1961; Мельникова И.Н. Коммунистическая партия - руководящая и направляющая сила народно-демократической Чехословакии. - В кн.: Народы Чехословакии в борьбе за социализм. М., 1957; Мельникова И.М. Стратегия и тактика КПЧ в борьбе за победу социалистической революции /1945-1948 гг./ - Питання історії міжнародного комуністичного і робітничого руху. Ужгород, 1971; Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии. П., 1979; V.Brabc. Skusenosti a vyeledky plnenia generalnej linie budovajici socialism v Ceskeslovensku. Bratislava, 1973; Hospodrska politiiis KSC. Praba, 1977; Rfiat vedouci riloby Komimieticke strany v rosvi-nute socialisticke' apolacnogni. Praha, 1978, та ІК.

* До відродженого Національного фронту увійшли крім комуністичної партії соціал-демократична, Чехословацька соціалістична, Чехословацька народна партія, Словацька партія свободи і новостворена, натомість демократичної партії, партія Словацького відродження, а також масові організації трудящих: Революційний профспілковий рух /РПР/, Спілка чехословацької молоді /СЧМ/, Союз чехословацько-радянської дружби /СЧРД/, селянські, кооперативні, жіночі, культурні та ряд інших громадських організацій.

² Готвальд К. Избранные статьи и речи. М., 1970, с.260; Десять лет народно-демократической Чехословакии. И., 1956, с.54.

21 березня 1948 р. прийнято закон про нову земельну реформу, який обмежував приватне землеволодіння 50 га. Почався третій етап аграрної реформи, спрямований на повну ліквідацію поміщицького землеволодіння. Згідно з прийнятим законом дрібному і середньому селянству, а також державі передано ще 700 тис.га орної землі та лісу³. Всього ж починаючи з 1945 р. було передано народній державі і трудовому селянству 4,4 млн.га землі і лісів. Аграрна реформа не означала націоналізації землі, а проводилась під лозунгом "Земля належить тому, хто її обробляє!". Вона остаточно ліквідувала в країні велике приватне землеволодіння, ще більше зміцнила союз робітничого класу і селянства, піднесла керівну роль робітничого класу в ньому союзі.

Всі ці великі революційні завоювання трудящих республіки, здобуті під керівництвом Комуністичної партії Чехословаччини, були закріплені в конституції країни, прийнятій Національними зборами 9 травня 1948 р. Конституція зазначала, що Чехословацька держава є народно-демократичною республікою двох рівноправних слов'янських народів – чехів і словаків, в якій джерелом усієї влади є народ⁴.

30 травня 1948 р. відбулась вибори в Національні збори, на яких блискучу перемогу здобув Національний фронт: 90% виборців голосувало за його кандидатів. Абсолютну більшість місць у парламенті /214 із 300/ завоювала комуністична партія. Трудящі міста і села під час виборів да раз продемонстрували свою згуртованість навколо КПЧ.

14 червня Національні збори прийняли відставку Е.Бенеша і за пропозицією ЦК КПЧ, підтриманою іншими партіями Національного фронту, одностайно обрали Президентом республіки К.Ітвельда. Вперше в історії чехословацької держави пост президента зайняв представник робітничого класу, Ілова Комуністичної партії Чехословаччини. Головою уряду був призначений А.Запотоцький, один із засновників КПЧ, ветеран чехословацького робітничого руху, який очолював до цього Центральну раду Революційного профспілкового руху.

Великою подією в політичному житті країни, в історії чехословацького революційного руху стало об'єднання 27 червня 1948 р. соціал-демократичної Партії з комуністичною в Комуністичну партію Чехословаччини. Спільну заяву про об'єднання було вироблено під час переговорів представників двох партій у квітні 1948 р.⁵ Об'єднання відбулося на засадах марксизму-ленінізму і відіграло важливу роль у зміцненні народно-демократичного ладу. 28 вересня 1948 р. Компартия Словаччини організації увійшла до складу КПЧ і стала її територіальною організацією, зберігаючи свою назву і свій ЦК. Згуртування авангарду робітничого класу в єдиній політичній організації – КПЧ на принципіальній основі марксизму-ленінізму значною мірою посилювало керівну роль робітничого класу в народно-демократичній Чехословаччині, в будівництві соціалістичного суспільства.

Перемога робітничого класу, трудящих мас Чехословаччини над буржуазією в лютому 1948 р., проведення глибоких політичних і соціально-економічних перетворень створили необхідні умови для розгортання соціалістичного будівництва. Цьому сприяло й успішне завершення дворічного народногосподарського плану /1947-1948 рр./. Завдяки піднесенню творчої активності трудящих зав-

³ Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии, с.272.

⁴ Див.: Конституция и основные законодательные акты Чехословацкой Республики. М., 1955, с.29-30.

⁵ Arofaiv ustera tvgxivshi-ibpivivvpi ШГ KSC, i.Ti, nign.136, 1.20, 68-69,

данія відбудови народного господарства Чехословаччини було успішно розв'язане. На кінець 1948 р. обсяг промислового виробництва перевищив рівень довоєнного 1937 р. на 8%.

Виходячи з аналізу підсумків політичного й економічного розвитку країни після лютневої перемоги, пленум ЦК КІН в листопаді 1948 р. відзначив, що в результаті зміцнення диктатури пролетаріату створені необхідні передумови для переходу до соціалістичного будівництва. Генеральну лінію будівництва соціалізму розробив IX з'їзд Комуністичної партії Чехословаччини, який відбувся 25-29 травня 1949 р.

У роботі з'їзду брали участь 2068 делегатів з ухвальним голосом і 278 з дорадчим, які представляли 2 млн. 311 тис. членів і кандидатів у члени партії. Майже дві третини делегатів - 1274 чоловіка - були робітники. У роботі з'їзду взяли участь делегації ЗІ.комуністичної і робітничої партій, в тому числі делегація КПРС.

З доповіддю про діяльність Центрального Комітету і дальші завданій КПЧ виступив Голова партії К.Готвальд. Він відзначив, що партія в цілому успішно розв'язала завдання, поставлені УШ з'їздом КПЧ в березні 1946 р. перед нею як авангардом робітничого класу і всіх трудящих країни. П'ловний підсумок зусиль партії полягав у тому, що було розширено і зміцнено в державі владу трудящих на чолі з робітничим класом, створено необхідні передумови для розв'язання якісно нових завдань - побудови соціалізму в Чехословаччині.

На досягнення цієї мети була спрямована генеральна лінія партії, основні положення якої, сформульовані у звітній доповіді ЦК КПЧ, передбачали розв'язання таких кардинальних проблем, як зміцнення влади робітничого класу, створення матеріально-технічної бази соціалізму, утвердження і розвиток соціалістичних виробничих відносин, формування соціалістичної свідомості мас на міцному фундаменті марксизму-ленінізму. Головні завдання, які висувала КПЧ, розробляти генеральну лінію будівництва соціалізму, були такі: соціалістична індустріалізація, кооперування села і організація соціалістичного сільськогосподарського виробництва, проведення соціалістичної за змістом культурної революції, розв'язання національного питання, послідовне втілення принципів пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму, в зовнішній політиці Чехословаччини і в діяльності партії. Основною умовою успішного розв'язання завдань соціалістичного будівництва було зміцнення керівної ролі робітничого класу на чолі з його політичним авангардом - комуністичною партією в усіх сферах суспільного життя.

Розробляти програму соціалістичного будівництва, КПЧ виходила із загальних закономірностей соціалістичної революції і будівництва нового суспільства, сформульованих марксистсько-ленінською теорією і вперше перевірених на практиці в Радянському Союзі. Водночас компартія враховувала конкретні історичні умови і особливості своєї країни, творчо застосовувала ленінський план будівництва соціалізму і багатий досвід соціалістичного будівництва в Радянському Союзі.

народного хозяйства Чехословацкой Республики. /Стат.показатели/. М., 1958, с.13; Statistika ročenka CSSR 1977. Praha/1977^ .24.

Preze 25-29. kvatna 1949. Praba, Komuaisticke strany Caskoslovanska. 7 g Ibid., a. 544,

Лив.: Гтвальд К. Избранные произведения. W., 1957, т.2, с.317.

Найважливішим завданням КПЧ вважала створення матеріально-технічної бази соціалізму. Вступаючи на шлях соціалістичного будівництва, Чехословаччина, на відміну від інших країн, за винятком НДР, була економічно розвинутою державою: ще до другої світової війни вона входила в десятку найрозвинутіших промислових країн світу. Промисловість була провідною галуззю народного господарства, а робітничий клас – найчисельнішою соціальною верствою суспільства. Разом з тим успадкована від довоєнних часів матеріально-технічна база старого ладу, її обсяг, структура і розміщення не відповідали потребам соціалізму.

Ще до війни чехословацька промисловість давала більше половини всього національного доходу. Але промисловість буржуазної Чехословаччини розвивалась однобічно. Провідне місце належало галузям легкої промисловості /текстильній, швейній, скляній/, продукція яких переважно вивозилась за кордон, що вело до залежності від капіталістичного ринку, від великих іноземних монополій. Це враховували чехословацькі комуністи при розробці генеральної лінії будівництва соціалізму. КПЧ взяла курс на соціалістичну індустріалізацію, виходячи з того, що забезпечити неухильний розвиток продуктивних сил, здійснити індустріалізацію Словаччини, подолати економічну відсталість ряду чеських областей, забезпечити обороноздатність республіки, соціалістичну перебудову сільського господарства, створити матеріальну базу для підвищення життєвого рівня населення можна було лише НЕ ОСНОВІ широкої перебудови та розвитку промисловості, а також інших галузей народного господарства. Головну увагу партія звертала на розвиток важкої промисловості, особливо машинобудування, а також на індустріалізацію Словаччини.

З'їзд визначив також лінію на соціалістичну перебудову сільського господарства на основі кооперування одноосібних селянських господарств і розвитку державних господарств. Підкресливши, що найважливішим принципом кооперування села є принцип добровільності, метод переконання, з'їзд звертав особливу увагу на необхідність збереження і зміцнення союзу робітничого класу з дрібним і середнім селянством.

Конкретні завдання будівництва основ соціалістичної економіки містив перший п'ятирічний план розвитку народного господарства Чехословаччини на 1949–1953 рр. Підготовка плану розпочалась ще в 1947 р. в народногосподарській комісії ЦК КПЧ, проект якого було передано Центральній плановій комісії. Після лютневої перемоги трудящих Чехословаччини 1948 р. проект п'ятирічного плану було дороблено і 27 жовтня 1948 р. схвалено Національними зборами¹⁰.

В прийнятому законі зазначалось, що основним змістом першого п'ятирічного плану "є розвиток і реконструкція всього народного господарства Чехословаччини", а його головним завданням – "на основі підвищення продуктивності праці істотно підвищити життєвий рівень усіх верств трудящих міста і села". Підкреслювалось, що п'ятирічний план – важлива ступінь розвитку Чехословаччини на шляху до соціалізму, тому, що він "посилить і зміцнить націоналізовану промисловість, а також підвищить механізацію і електрифікацію сільського господарства і таким чином речкаде основи для його переходу до прогресивніших форм виробництва". Разом з тим "будуть поступово обмежуватися і витіснятися з усіх галузей народного господарства" залишки капіталістичних елементів¹¹.

¹⁰ Див.: Первий п'ятилітний план розвитку народного господарства Чехословаччини. М., 1950, с.165–201.

¹¹ Там же, с.167.

Вироблений IX з'їздом КПЧ курс партії був спрямований на повну ліквідацію залишків системи капіталістичної експлуатації, на побудову основ соціалістичного суспільного ладу. Лінія компартії в її головних, принципових питаннях була сформульована на з'їзді в доповіді К.Готвальда.

З неї підкреслювалась важливість виконання п'ятирічного народногосподарського плану по кількісних і якісних показниках, розширення і зміцнення соціалістичного сектора, залучення на бік соціалізму дрібного і середнього селянства та ізоляції куркульства. К.Готвальд підкреслював, що "утримати владу і не допустити повернення капіталістичної держави значить кінець кінцем вести господарство краще, ніж капіталісти"¹².

Складовою частиною лінії, виробленої IX з'їздом КПЧ, були питання розвитку культурної революції, здійснення справді революційних перетворень в сфері ідеології й культури, вихованім трудової інтелігенції, яка вийшла з трудящих верств народу і тісно з ними зв'язана в класовому та ідеологічному відношенні, формування нової суспільної свідомості на основі марксистсько-ленінського вчення, принципів пролетарського інтернаціоналізму.

Як одне з найважливіших з'їзд висунув завдання подолати в історично короткій строк економічну відсталість Словаччини, перетворити її в промислово розвинуту частину республіки, із чисельним робітничим класом. Для розв'язання цього завдання треба було здійснити соціалістичну індустріалізацію Словаччини в комплексі з визначеними КПЧ соціальними, економічними та іншими заходами.

IX з'їзд КПЧ вказав на необхідність дальшого зміцнення і розвитку соціалістичної держави, удосконалення роботи всіх ланок державного апарату – важливого інструменту робітничого класу в боротьбі за соціалізм, підкреслив, що шлях до соціалізму після лютневої перемоги – це шлях класової боротьби. З'їзд закликав партію, трудящих міст і сіл до революційної пильності щодо підступів реакції, яку хоч і розгромлено в лютому 1948 р., але яка ще не ліквідована остаточно і не відмовилась від ставки на реставрацію капіталізму, від спроб зірвати мирну творчу працю народу, зайнятого будівництвом нового життя.

Політичним виразом союзу трудящих міст і села на шляху до соціалізму в Чехословаччині є, зазначалось на з'їзді, Національний фронт. Зміцнення Національного фронту і керівної ролі в ньому Комуністичної партії, захист усіх його складових частин від проникнення в них реакційних елементів розглядалось як важлива гарантія успішного виконання завдань соціалістичного будівництва. КПЧ, здійснюючи тактику Національного фронту, творчо застосовувала ленінське вчення про союз пролетаріату з непролетарськими верствами трудящих. Як вказував В.І.Ленін, "диктатура пролетаріату є особливою формою класового союзу між пролетаріатом, авангардом трудящих, і численними непролетарськими верствами трудящих /дрібна буржуазія, дрібні хазяїчки, селянство, інтелігенція і т.д./, або більшістю їх, союзу проти капіталу, союзу з метою цілковитого повалення капіталу, цілковитого придушення опору буржуазії і спроб реставрації з її боку, союзу з метою остаточного створення і зміцнення соціалізму"¹³.

З'їзд підкреслив, що зовнішня політика Чехословаччини буде проводитися відповідно до мирного будівництва і спрямована на збереження миру і забезпечення державної незалежності. Основу цього курсу на міжнародній арені

¹² Готвальд К. Избранные статьи и речи, с.289,

¹³ Ленін В.І. Повне зібр.творів, т.38, с.365.

становить дружба і всебічне співробітництво з Радянським Союзом, а також з іншими братніми країнами соціалізму.

Невід'ємною складовою частиною генеральної лінії, розробленої IX з'їздом КПЧ, було завдання всіляко берегти і зміцнювати єдність і безздатність Комуністичної партії Чехословаччини, "Ніякі слова, - говорив К.Готвальд з трибуни IX з'їзду КПЧ, - не можуть виразити всього значення партії. Без партії не було б народно-демократичної республіки, переможного Лютого, не було б гарантії, що Чехословаччина не зійде зі шляху до соціалізму"¹⁴.

Озброєна рішеннями IX з'їзду, КПЧ спрямувала зусилля трудящих на втілення в життя програми соціалістичного будівництва. Дальший розвиток, поглиблення і закріплення завоювань соціалістичної революції в Чехословаччині залежали насамперед від виконання п'ятирічного плану. Вирішальне значення мала соціалістична перебудова і розвиток промисловості. Саме в цю галузь народного господарства держава спрямувала в роки першої п'ятирічки найбільше капіталовкладень.

Водночас з реконструкцією і розширенням існуючих заводів, і фабрик велось будівництво десятків нових промислових підприємств, насамперед металургійної, машинобудівної, енергетичної, хімічної промисловості. Почалося спорудження гіганта чорної металургії - комбінату ім.К.Готвальда поблизу Острави, першого чехословацького алюмінієвого комбінату в Словаччині, гідроелектростанції на річці Влтаві біля міста Слалі, електростанції в Новаках, прокладено багато кілометрів Дорога дружби в напрямку до кордонів з СРСР¹⁵.

У 1949-1950 рр. практично завершено націоналізацію промисловості, будівництва і транспорту. Запроваджувалась нова, соціалістична організація виробництва й управління господарством, що ґрунтувалась на виробничо-територіальному принципі. Основною ланкою господарського управління стало національне підприємство.

Одним з наймогутніших факторів економічного і суспільного розвитку став стрімкий зліт творчої ініціативи і активності трудящих. Яскравим свідченням цього було розгортання масового соціалістичного змагання на честь IX з'їзду КПЧ. За ініціативою робітників Вітковицького металургійного комбінату на початку 1949 р. в країні почався масовий рух за перевиконання виробничих планів - рух дарунків республіці. В ньому взяло участь близько 230 тис. чоловік¹⁶. Цей рух сприяв розвитку соціалістичного змагання в Чехословаччині. Перший рік п'ятирічки отая роком масового соціалістичного змагання.

Велика мета побудови соціалізму збуджувала творчу ініціативу мас. В країні розгорнулось соціалістичне змагання і ударництво, ширився рух раціоналізаторів. У перших рядах будівників соціалізму йшли комуністи. "Кожен комуніст - ударник!" - цей заклик IX з'їзду КПЧ став лозунгом партії.

У боротьбі за виконання поставлених КПЧ завдань соціалістичне змагання набуло широкого розмаху під час підготовки до II з'їзду чехословацьких профспілок - Революційного профспілкового руху, який відбувся в Ірудні 1949 р. У 1950 р. соціалістичним змаганням було охоплено вже 65% працівників промисловості, а кількість ударників перевищила 200 тис. чоловік¹⁷, ~

Готвальд К. Избранные статьи и речи, с.301-302.

¹⁵ Див.: Развитие народного хозяйства Чехословацкой Республики в 1949-1953 гг. М., 1955, с.21, 24, 37.

История Чехословакии, ч.3, с.496.

¹⁷ Там же, с.501.

відданій праці трудящих, наполегливій ідейно-політичній роботі Комуністичної партії вже в перші роки п'ятирічки вдалось домогтись значних успіхів у розвитку економіки країни, зокрема, значно перевиконати

зі промисловості. Спираючись на досягнуті успіхи у виконанні першої п'ятирічки, III КІН на лютневому пленумі 1951 р. розглянув і схвалив нові підвищені завдання п'ятирічного плану. Водночас партія сміливо викривала недоліки, зокрема відставання сировинної та енергетичної бази від потреб про-

ві країни,

Перший п'ятирічний план розвитку народного господарства Чехословаччини

історії країни високими темпами зростання економіки: обсяг валової продукції збільшився на 93%. Завдана розширенню і модернізації старих, а також будівництву нових підприємств, насамперед у раніше порівняно відсталих районах Чехії, а також у Словаччині, промисловий потенціал Чехословаччини значно зріс, обсяг промислової продукції перевищив більш ніж удвоє рівень довоєнного

господарства - стала переважати.

У зв'язку з тим що в останні роки першої п'ятирічки в розвитку окремих галузей народного господарства, КПЧ спрямувала зусилля трудящих республіки на їх подолання. Компартія намітила і здійснила по ліквідації відставання сільського господарства, а також паливної, та енергетичної бази від потреб промисловості, від потреб країни будувати підпорядковані однорічні народногосподарські плани на 1954 і 1955 рр.

X з'їзд КПЧ, який відбувся 11-15 червня 1954 р., підтвердив генеральну лінію партії, вироблену IX з'їздом, підвів підсумок шість років боротьби за втілення в життя курсу на побудову соціалізму і націдив партію, весь чехословацький народ на зміцнення і дальший розвиток основ

У 1956 р. чехословацький народ приступив до виконання, другого п'ятирічного плану розвитку народного господарства. Директиви плану на 1956-1960 рр. були схвалені загальнодержавною конференцією КПЧ у червні 1956 р.

етапі: завершити побудову матеріально-виробничої бази соціалізму, забезпечити дальше піднесення промислового виробництва на основі переважного розвитку важкої промисловості, в першу чергу таких її галузей, як паливно-енергетична і хімічна, виробництво та видобуток сировини і матеріалів, здійснити соціалістичне кооперування села і водночас збільшити обсяг продукції землеробства і тваринництва¹⁸.

Партійні організації КПЧ спрямовували трудящих на використання резервів виробництва, підвищення продуктивності праці, очолювали боротьбу на підприємствах за якісне виконання планових завдань, за економію матеріалів, за активізацію змагання і руху раціоналізаторів, зокрема рух бригад соціалістич-

ної праці, ініціаторами якого виступали гірники шахти ім. В.Носека Кладненського вугільного басейну.

Роки другої чехословацької п'ятирічки пройшли під знаком дальшого розвитку народного господарства. Соціалістичні виробничі відносини повністю утвердились не тільки в промисловості, але й у сфері фінансів, торгівлі, вони стали пануючими в сільському господарстві. Вже на початку 1956 р. літома вага соціалістичного сектора становила 83% орної землі. Це був визначний успіх на шляху, створення великого соціалістичного сільськогосподарського виробництва. Перемога соціалістичних виробничих відносин у всіх галузях народного господарства зумовила й те, що частка соціалістичного сектора в 1960 р. у створенні національного доходу становила 95,7%²¹.

Виходячи з аналізу якісних змін, що сталися в економічних і соціальних відносинах суспільства, XI з'їзд КПЧ, який відбувся 18-21 червня 1958 р., зробив висновок, що в Чехословаччині назавжди усунуто експлуатацію людини людиною і в основному побудовані основи соціалізму^{4,2}. Цей висновок знайшов відображення і в документах загальнодержавної конференції КПЧ, яка проходила 5-7 липня 1960 р. Конференція, підбиваючи підсумки другої п'ятирічки, відзначила, що в Чехословаччині "розширились і зміцніли соціалістичні виробничі відносини, виросла матеріально-технічна база соціалізму, підвищився життєвий рівень народу, зміцніла його морально-політична єдність; здійснено дальший розвиток соціалістичної демократії, сталися глибокі зміни в усіх галузях життя. Соціалізм в нашій країні переміг"³⁰. Соціалістична власність на засоби виробництва стала тривкою економічною основою суспільства.

Основні завдання другої п'ятирічки в промисловості те в ряді інших галузей були виконані достроково - наприкінці квітня 1960 р. За п'ять років /1956-1960/ випуск промислової продукції збільшився на 66, а не на 54%, як це передбачалось планом. На кінець 50-х років в країні була створена потужна матеріально-технічна база соціалізму. На основі соціалістичної індустріалізації велика промисловість розвинулась небаченими в історії Чехословаччини темпами. Порівняно з довоєнним 1937 р. видобуток кам'яного вугілля збільшився в 1,5 рази, залізної руди - більше ніж у 3 рази, виробництво електроенергії - майже в 6 разів. За виплавкою сталі на душу населення Чехословаччина в 1960 р. випередила Францію, ФРН, Швецію і вийшла на третє місце в Європі і на четверте - у світі⁴.

Промислове виробництво збільшилося в 1961 р. порівняно з 1948 р. у 4 рази, національний дохід - у 2,7 рази. Обсяг продукції провідної галузі промисловості ЧСР - машинобудування і металообробки виріс порівняно з 1948 р. у 7 разів. Особливо швидкими темпами розвивалась індустрія Словаччини. Тут обсяг промислового виробництва збільшився в 1961 р. порівняно з 1937 р. у 11,5 рази²⁵.

19 ESC o ulose odboru pri vystavbs socialism». Sb. ugneseii a dokumentu. Praha, 1962, s. 634-661.

20 Zi-rot streny, 1977, N 4, s. 46.

21 Ibid., e. 47.

22 Див.: XI съезд Коммунистической партии Чехословакии. М., 1959, с.11.

Общегосударственная конференция Коммунистической партии Чехословакии /1960/. М., 1961, с.160.

24 Чехословацкая Социалистическая Республика. М., 1975, с.28.

25 Там же, с.34.

Глибокі зміни в жатті братньої Чехословащини, визначні успіхи соціалізму в економіці країни і в її суспільному устрої були законодавчо закріплені в новій Конституції, прийнятій Національними зборами після всенародного обговорення 11 ЛИПЦЯ 1960 р. Основний закон держави проголосив Чехословащину соціалістичною республікою: "Суспільний лад, за який боролись цілі покоління наших робітників і решта трудящих і який з моменту перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції був для них взірцем, під керівництвом Комуністичної партії Чехословащини став дійсністю і в нашій країні"²⁶.

Могутнім фактором успішного будівництва соціалізму в Чехословащині є її зовнішня політика. Міжнародна діяльність КПЧ спрямована на збереження миру, зміцнення дружби і співробітництва з братніми соціалістичними країнами і насамперед з Радянським Союзом. "Завдяки тому, - зазначав Г.Гусак, - що в роки будівництва соціалізму нам у Чехословащині не довелося йти незвіданим шляхом, завдяки товариському співробітництву, безкорисливій допомозі Радянського Союзу і його лєнінської партії ми змогли в історично короткій строк побудувати соціалістичне суспільство. Без цієї допомоги, без тісного політичного, економічного і науково-технічного співробітництва ми не змогли б добитися таких, успіхів, не була б забезпечена і сама свобода і незалежність чехословацької держави"²⁷.

Таким чином, КПЧ, спираючись в своїй діяльності на вчення марксизму-лєнінізму, на принципи пролетарського інтернаціоналізму, стала організатором успішного будівництва соціалістичного суспільства в Чехословащині. Втілення в життя генерального курсу КПЧ на побудову соціалізму забезпечило зростання продуктивних сил, невідпінне піднесення життєвого рівня трудящих, зміцнення справді рівноправних і братерських відносин між чехами і словаками й іншими національностями країни, залучення найліпших мас трудящих до цінностей культури і науки. Досвід Чехословащини підтвердив з новою силою правильність і загальну значимість лєнінської теорії будівництва соціалізму - на цей раз на прикладі промислово розвинутої країни. Цей досвід підтвердив також, що будівництво нового суспільства є складним творчим процесом, який вимагає революційної ломки всього старого укладу суспільного життя і проходить в умовах неминучої боротьби з класовим противником. На невтовораних шляхах були свої труднощі, невдачі, помилки, що мали негативні наслідки. Та головне полягало в тому, що робітничий клас, трудящі Чехословащини під керівництвом КПЧ досягли великих, незаперечних успіхів у будівництві соціалізму. "З певністю можна сказати, - підкреслював Г.Гусак, - що шлях, обраний нашими народами, був правильним, бо він привів нас до перемоги соціалістичного суспільного ладу. В Чехословащині була ліквідована експлуатація людини людиною, були побудовані основи соціалізму"²⁸.

Конституція Чехословацької Соціалістическої Республіки. М., 1961.С.3.

²⁷ Гусак Г. Избранные статьи и речи. М., 1973, с.857. ,

²⁸ Там же, с.52.

С. В. ВІДНЯНСЬКЕ Й
БОРІТЬБА КІН ЗА КОНСОЛІДАЦІЮ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
/1969-1971 рр./

В історії Комуністичної партії Чехословаччини і будівництва соціалізму в ЧЗСР до числа найбільш складних періодів відносяться роки між XIII і XIV з'їздами партії. Це був період тяжких випробувань для партії і соціалістичного суспільства, який досяг кризового стану в 1968-1969 рр., коли під серйозною загрозою опинились революційні завоювання чехословацьких трудящих, результати соціалістичного будівництва і саме існування соціалістичного ладу в ІСРС. На рубежі 60-70-х років Чехословаччина стала ареною гострої політичної боротьби між силами соціалізму й імперіалізму.

Важливою віхою у цій боротьбі був квітневий /1969 р./ пленум ЦК КПЧ, який обрав нове керівництво партії на чолі з тов. Г. Гусаком. Цей пленум став поворотним пунктом у боротьбі марксистсько-ленінських сил в КПЧ за подолання глибокої політичної і суспільної кризи, у яку ввергнули Чехословаччину праві і антисоціалістичні сили. Завдяки політичному курсу і конкретним результатам упертої і важкої боротьби нового керівництва КПЧ, яке очолило процес консолідації чехословацького суспільства, важкій політичній і організаційній роботі сотень тисяч комуністів, вдалося у порівняно короткий строк добитись подолання кризи в Чехословаччині і на основі рішень XIV з'їзду КПЧ /травень 1971 р./ перейти до будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в країні.

Висвітленню рішучої і водночас важкої боротьби Комуністичної партії Чехословаччини за подолання затяжної кризи в партії і чехословацькому суспільстві, за відновлення єдності партійних лав, її керівної ролі в суспільстві у 1969-1971 рр., які увійшли в історію ЧССР як період консолідації, і присвячена ця стаття.

Як відомо, в Чехословаччині під час гострої політичної кризи 1968-1969 рр. антисоціалістичні і правоопортуністичні сили, які намагались взяти реванш за поразку в лютому 1948 р. і здійснити контрреволюційний переворот, направили свій головний удар насамперед проти Комуністичної партії Чехословаччини. Розгорнувши шалені атаки проти її марксистсько-ленінського курсу і прикриваючись фальшивими лозунгами про "демократизацію" суспільства, про "поліпшення" і створення "нової моделі" соціалізму, праві намагались перекреслити ленінський принцип демократичного централізму у внутріпартійному житті, розкласти партію, а потім і зовсім усунути її від керівництва суспільством. В результаті активної відривної діяльності правих опортуністи, досягнувши значною мірою своєї мети по відношенню до партії, розклавши органи влади і дезорганізувавши майже всі масові організації, утворили відкритий політичний блок з антисоціалістичними силами і повели наступ проти основ соціалізму, за ліквідацію революційних завоювань робітничого класу і всіх трудящих нар. Проте контрреволюційні задуми правих опортуністів, ворожих соціалізму сил та їх зарубіжних імперіалістичних натхненників були зірвані трудящими Чехословаччини, очолюваними марксистсько-ленінськими силами в КПЧ, які спиралися на інтернаціональну братерську допомогу соціалістичних країн.

Своєчасна інтернаціональна допомога п'ятьох братніх країн соціалізму в серпні 1968 р. відвернула громадянську війну в Чехословаччині, поставила перешкоду відривній діяльності внутрішньої і міжнародної реакції. "Завдяки вступу союзницьких військ, - відзначалось у звітній доповіді III КПЧ XIV

з ізоляції партії, - примножилась «ісь наших внутрішніх сил, сповнених рішучості захищати завоювання соціалізму в Чехословаччині і створити міцний тил для широкої мобілізації трудящих на боротьбу з загрозою контрреволюції за допомогою політичних засобів»¹. Прихід союзницьких військ в ЧССР, хоч і був однією з головних передумов для нормалізації політичної ситуації в країні, зрозуміло, не міг розв'язати кризу в партії і чехословацькому суспільстві. Це завдання повинні були взяти на себе марксистсько-ленінські сили КПЧ, справжні патріоти і інтернаціоналісти Чехословаччини. Саме після серпня 1968 р. в результаті зусиль марксистсько-ленінського ядра в КПЧ почалось поступове згуртування партійних лав і відтиснення правих сил. І хоч уперта боротьба двох сил в чехословацькому суспільстві була ще попереду, не дивлячись на всі труднощі і перешкоди, що чинились правими елементами², процес формування марксистсько-ленінського ядра в партії і консолідації здорових сил після серпня 1968 р. став необоротним.

З серпня 1968 по квітень 1969 р. марксистсько-ленінські сили в КПЧ і суспільстві зела важку і складну боротьбу, яка поступово стала приносити перші позитивні результати. Одним з вирішальних факторів у їх досягненні стала все більш зростаюча підтримка марксистсько-ленінських сил у партії з боку трудящих мас, насамперед робітничого класу і трудового селянства, основна маса яких, проявивши класову свідомість і справжню революційну пильність, рішуче виступила на захист, революційних завоювань, за зміцнення союзницьких і дружніх відносин з СРСР та іншими соціалістичними країнами. "Найбільш свідомою частиною робітничого класу, - говорив у зв'язку з цим на XIV з'їзді КПЧ голова ЦК профспілок ЧССР К.Гейман, - сама звертала увагу на небезпеку, що росла, зверталась до керівництва партії і наполягала на тому, щоб були захищені великі завоювання трудящих, і їх основні інтереси"³.

На захист соціалізму і чехословацько-радянської дружби рішуче виступили учасники антифашистської боротьби, організовані в Союз борців проти фашизму, бійці народної міліції, члени заводських організацій Союзу чехословацько-радянської дружби. Про це свідчить, наприклад, урочисте відзначення 51-ї річниці Великого Жовтня громадськістю різних міст Чехословаччини, що було протестом проти дій ворогів соціалізму і переконливим доказом почуття дружби до радянського народу, зміцнення і згуртування інтернаціональних сил. Їх рішучості припинити антинародні дії правих⁴.

Важливим політичним фактором у боротьбі за подолання кризи стало прийняття у жовтні 1968 р. Конституційного Закону про Чехословацьку соціалістичну федерацію, що сприяло поразці правих і контрреволюційних сил, що намагалися принизити значення цього акту і використати національні проблеми у своїх інтересах. Однак найбільш значимим успіхом марксистсько-ленінських сил у боротьбі з представниками правих у другій половині 1968 р. став пленум ЦК КПЧ, що відбувся 14-17 листопада 1968 р. 7 відкритому політичному зіткненні з представниками правих марксистсько-ленінським силам у ЦК партії вдалося провести резолюцію "Головні завдання партії у найближчий період", у якій викривалась роль антисоціалістичних сил у період до серпня, а правий

¹ III съезд Коммунистической партии Чехословакии. Прага, 25-29 мая 1971 г. М., 1971, с.30-31.

² Див.: Мавко М. Черным по белому. О событиях в ЧССР в 1968-1969 годах. М., 1974, с.177-183.

³ Прага 1971, 28. kvetna.

⁴ Еив.: За дружбу з країною Великого Жовтня. Діяльність товариств дружби з СРСР в європейських соціалістичних країнах. К., 1977, с.396-400.

опортунізм був відкрито названий головною небезпекою для партії. Пленум утворив Виконком Президії ЦК КПЧ, чим обмежив вплив правих у керівництві партії. Було отворено також Бюро ЦК КПЧ по керівництву партійною роботою в чеських областях на чолі з І.Штроугалом. Діяльність Бюро зірвала плани правих сил скликати так званий з'їзд чеських комуністів і розколоти партію за національною ознакою. Був заснований орган Бюро ЦК КПЧ – тижневик "Трибуна", що підірвало вплив правих на засоби масової інформації. Всі ці рішення листопадового пленуму ЦК КПЧ значно звузили поле діяльності правих сил, а обговорення резолюції пленуму в органах і організаціях КПЧ прискорило процес політичної диференціації у партії.

Важливо відмітити і те, що листопадовий /1968 р./ пленум ЦК КПЧ підтвердив незмінність розвитку союзу і співробітництва з СРСР та іншими соціалістичними країнами як основний напрям зовнішньополітичної орієнтації Чехословаччини⁶.

Таким чином, перлі досягнуті успіхи марксистсько-ленінських сил у боротьбі з правими у другій половині 1968 р., особливо рішення листопадового пленуму ЦК КПЧ, мали важливе значення для дальшого просування чехословацького суспільства по шляху подолання кризи. Проте внаслідок відсутності єдності в ЦК КПЧ, порушення ленінських принципів у роботі партії, а також внаслідок саботажу правими проведення в життя рішень листопадового /1968р./ пленуму ЦК, їх реалізація не могла бути успішною. Більше того, після листопадового пленуму партії ще різкіше посилюлась розкольніцька діяльність правих і антисоціалістичних елементів. Усілякими засобами вони намагались протидіяти наступу марксистсько-ленінських сил, систематично саботували проведення у життя прийнятих на листопадовому пленумі рішень⁶. "Підривати і далі соціалістичний лад, поглиблювати хаос в економіці, викликати одну політичну кризу за іншою, вимотувати маси, щоб легше діяти на них методами розкладу і обману, нагнітати напруженість у взаємовідносинах з союзниками", – так охарактеризував секретар ЦК КПЧ тов. В.Біляк платформу дій правих в ЧССР на рубежі 1968–1969 років⁷.

У цих умовах марксистсько-ленінські сили в КПЧ розгорнули велику політико-організаційну роботу по розгрому позицій правих і прихиленню на свій бік усіх справжніх комуністів і громадян, які тимчасово коливаються. Живе слово партії, мужність і ініціатива членів КПЧ, насамперед з довоєним стажем, їх відкриті виступи і дії, піднімали революційну і класову свідомість чехословацьких трудящих, сприяли активізації дійсно прогресивних сил в країні. Проте для досягнення принципового повороту в усьому розвитку в тар необхідний був вирішальний удар по правих, який би покінчив з їх антинародною, антинаціональною і антисоціалістичною політикою. "Необхідно було в першу чергу почати з радикальної зміни і виправлення становища, що склалося в керівництві КПЧ". І цей остаточний поворот був зроблений на пленумі ЦК КПЧ у квітні 1969 р. Обранням нового керівництва КПЧ на чолі з тов. Г.Гусаком відкривався новий етап, у якому процес змін у співвідношенні Сил у партії досяг якісно нового ступеня. Тільки тепер, з цього моменту, можна

• 5 Život atrany, 1968, o. 28, Priloha, s. 7–8.

⁶ Чехословацкая Социалистическая Республика. М., 1975, с.60–64.

⁷ Правда, 1979, 17 апреля.

⁸ Уроки кризисного развития в Компартии Чехословакии и обществе после XIII съезда КПЧ. Документ, принятый на пленуме ЦК КПЧ в декабре 1970 г. М., 1971, с.58.

було розгорнута рішуча боротьба за вихід партії і чехословацького суспільства з кризи, за всебічну консолідацію, за створення умов, здатних забезпечити далі соціалістичне будівництво в ЧССР.

На квітневому /1969 р./ пленумі ЦК КПЧ був скасований Виконавчий комітет і реорганізована Президія ЦК КПЧ, завдяки чому керівні органи партії отали звільнятися від представників правих. Почало створюватись марксистсько-ленінське керівництво партії, яке відразу ж перейшло у наступ на ключові позиції правих. Мобілізуючою силою для всієї партії стали слова Г.Гусака на квітневому пленумі ЦК КПЧ: "Однак ми не боїмося труднощів. Я хочу сказати про себе, що в принципових питаннях не буду відступати, не відступлю ні на сантиметр від марксистських позицій і від основних питань, вирішальних для життя наших народів. Ми не можемо відступати перед ворожими силами, перед правими елементами. Ми прийmemo виклик до політичної боротьби"⁹. Перший секретар ЦК КПЧ висунув тоді як головне завдання нового партійного керівництва на наступний період: "... вивести наші народи з кризи"¹⁰.

Першим і необхідним кроком у процесі нормалізації становища в ЧССР була розробка чіткого політичного курсу як основної передумови згуртування лав усієї партії на марксистсько-ленінських принципах, відновлення її керівної ролі в суспільстві. Це було головним завданням пленуму ЦК КПЧ, що відбувся 29-30 травня 1969 р. Найважливішим підсумком травневого пленуму ЦК КПЧ було прийняття директив, які визначали головні напрямки діяльності партії до XIV з'їзду і накреслили головні цілі соціалістичної консолідації на цей період:

а/ відновити єдність партії на основі принципів марксизму-ленінізму і ленінських принципів партійного будівництва; підвищити безздатність і революційну бойовитість усієї партії;

б/ підняти керівну роль Комуністичної партії в суспільстві, у першу чергу в усіх організаціях і ланках Національного фронту, у державних органах, а також у галузі економіки і культури;

в/ негайно приступити до здійснення дійових заходів по вирішенню серйозних економічних проблем, що виникли в країні;

г/ зміцнити функції соціалістичної держави і всіх її ланок як органів влади робітничого класу і трудового народу;

д/ принципово, у дусі міцної дружби будувати відносини КПЧ з КПРС і іншими братніми комуністичними партіями, ті відносини, на яких ґрунтується вся зовнішня політика ЧССР**.

Усі ці цілі були органічно пов'язані і взаємно обумовлені і у своїй сукупності склали Програму консолідації, яка стала відправним пунктом для рішучих і послідовних дій, направлених на консолідацію становища в КПЧ і чехословацькому суспільстві. Головним політичним підсумком виконання Програми консолідації повинна була стати політична поразка правоопортуністичних і антисоціалістичних сил і на цій основі подолання кризи у партії і в усьому суспільстві, відновлення в усій повноті політичної влади робітничого класу - диктатури пролетаріату і провідної ролі Комуністичної партії Чехословаччини. "Для того щоб вивести партію і суспільство з кризи, - говорилося на XIV з'їзді КПЧ, - треба було повести рішучу боротьбу проти правих,

⁹ Гусак Г. Избранные статьи и речи. М., 1969, с.24.

¹⁰ Там же, с.17.

¹¹ Правда, 1969, 4 шп.

ревізійністських і антисоціалістичних сил, політично розгромити їх і позбавити можливості проводити підривну діяльність"

Боротьба за перетворення у життя Програми консолідації зайняла понад два роки. У ході цієї боротьби консолідаційні заходи здійснювались у ^СР під керівництвом Комуністичної партії комплексно, одночасно на всіх ділянках суспільно-політичного і соціально-економічного життя соціалістичного суспільства.

Слід підкреслити важливу особливість процесу нормалізації в Компартії Чехословаччини і суспільстві - здійснення комплексної програми подолання складної кризи проводилось насамперед за допомогою політичних, організаційних і ідейно-виховних заходів. "Ми справилися із складними кризовими ситуаціями насамперед за допомогою політичних заходів, в першу чергу політичними заходами впливу на мільйонні маси трудящих, - відзначав Г.Гусака 21 вересня 1970 р. у виступі на урочистому засіданні у Празі з нагоди 50-річчя газети "Руде право". - Це стало новим підтвердженням того, що наша партія як у минулому, так і тепер основою своєї діяльності вважає політико-виховну роботу, політико-виховні методи, прагне залучити мільйони трудящих на свій бік, до активної діяльності, а не залякувати і відштовхувати від себе"^{1,3}. Не випадково Президія ЦК КПЧ вже 30 червня 1969 р. затвердила програму внутріпартійного виховання на 1969-1970 рр., а 22 вересня 1969 р. прийняла постанову про партійне навчання на 1969-1970 рр. під гаслом "Комуністичне виховання - в основу партійної роботи". В цей час цілком закономірно активізувалась ідеологічна діяльність КПЧ, яка сприяла подоланню кризових явищ у партії та суспільстві^{1,1}.

Головною ланкою боротьби КПЧ проти ревізійністських і підривних сил були зусилля по відновленню марксистсько-ленінського характеру партії, очищенню складу ЦК КПЧ, його органів, а також місцевих партійних органів від правих елементів. Почався посилений наступ інтернаціональних, марксистсько-ленінських сил в партії на всіх рівнях проти політики і представників правого опортунізму та антисоціалістичних сил. Величезне значення у цій важливій справі мали рішення вересневого /1969 р./, січневого і червневого /1970 р./ пленумів ЦК КПЧ, "які створили необхідну базу для дальшого розвитку політичної і ідейної боротьби, направленої на подолання ревізійністської і опортуністичної спадщини"¹⁵. Відповідно до рішень цих пленумів були зроблені кадрові зміни в керівних партійних органах. За активну правопоортуністичну й антисоціалістичну діяльність виведені із складу ЦК і виключені з рядів партії 4 секретарі ЦК КПЧ, 9 перших секретарів обкомів і 59 перших секретарів райкомів партії. Більше однієї третини членів ЦК, обкомів і райкомів повинні були або подати у відставку, або були виключені з партії¹⁶.

Поряд із кадровими змінами, названі пленуми ЦК КПЧ прийняли цілий ряд інших принципово важливих рішень. Так, вересневий /1969 р./ пленум Центрального Комітету анулював усі політично помилкові, антипартійні і антимарксист-

¹² XIУ съезд Коммунистической партії - Чехословакии, с.31-32.

¹³ Гусака Г. Избранные статьи и речи. Октябрь 1969 - июль 1973 гг. М., 1973, с.266.

Див.: Бейда В. Политика и идеология. К положению в партии и обществе в недавнем прошлом. М., 1979, с.193-200.

Уроки кризисного развития., с.61.

¹⁶ Там же, с.33.

ські рішення і документа, прийняті ЦК у 1958 - на початку 1969 р., а також вітав вступ союзницьких військ у ЧССР як акт інтернаціональної допомоги. Пленум засудив так званий височанський з'їзд як незаконний і такий, що суперечить партійному статуту, і кваліфікував його як "результат неприпустимої фракційної діяльності" в партії¹⁷, Вересневий пленум ЦК КПЧ поставив завдання активізувати боротьбу на місцях і очистити від опортуністичних елементів і впливів державні органи і організації Національного фронту ЧССР.

Після пленуму ЦК переглянули й анулювали свої помилкові рішення і документи кризового періоду також партійні органи і організації на місцях, державні органи і організації Національного фронту. Одночасно під керівництвом партії проходили кадрові зміни у державному апараті в центрі і на місцях. Так, відповідно до державного закону № 117 /жовтень 1969 р./, який дозволяв відкликання з представницьких органів депутатів, що порушували політику Національного фронту або були пасивними, на середину 1970 р. з національних комітетів були відкликані 15 692 депутати, а їх місця зайняли 12 892 нових депутати¹⁸.

Величезне значення для розвитку консолідаційного процесу в центральних і національних державних органах, національних комітетах на місцях, для оновлення соціалістичних функцій Національного фронту ТСР і організацій, що входять до нього, мало створення при них відповідно до директив травневого /1969 р./ пленуму ЦК КПЧ партійних клубів і груп, діяльність яких була направлена на посилення впливу комуністів у цих організаціях. 7 Федеральних зборів ЧССР, Чеській і Словацькій національних радах були створені Клуби депутатів-комуністів, а в національних комітетах на місцях і при керівних органах громадських організацій НФ створювались партійні групи¹⁹. Так, на установчих зборах партійної групи при Центральній раді Революційного профспілкового руху /ЦР ТИР/, які проходили 9 липня 1969 р., була прийнята резолюція, в якій підкреслювалось, що "комуністи в профспілках, особливо комуністи - члени ІФ РІП, несуть повну відповідальність за проведення у життя політики Компартії, за зміцнення її провідної ролі, за реалізацію підсумків квітневого і травневого /1969 р./ пленумів ЦК КПЧ і їх головним завданням є привернення широких мас трудящих на сторону політики партії". Таким чином, на комуністів лягав основний тягар боротьби за консолідацію в державних органах і громадських організаціях. Про це свідчить і постановва Президії ЦК КПЧ від 17 листопада 1969 р. про підтримку здорових сил у молодіжному русі, яка значною мірою сприяла згуртуванню всіх відданих соціалістичній юнаків і дівчат і відновленню єдиної організації чехословацької молоді - Соціалістичної спілки молоді²⁰.

Вирішальним етапом у боротьбі КПЧ за консолідацію чехословацького суспільства став 1970 р., який пройшов під знаком реалізації рішень січневого /1970 р./ пленуму ЦК КПЧ. Січневий пленум Центрального Комітету партії,

¹⁷ Див.: Очерки истории Коммунистической партии Чехословакии. М., 1979, с. 358.

¹⁸ ČSSE 1970. Kronika vnitropolitických udalostí. Praha, 1973, з. 68.

¹⁹ IS ^ Leninské pojetí vedoucí úlohy Strany. Sborník diákusnicb přilápevku z mezinárodní vědecké konference k 100. výročí narození V. I. Lenina. Praha, 1971, s. 140.

²⁰ Rude právo, 1969, 11. srpavna.

²¹ Див.: Молодежь и общественный прогресс. "Сборник научных трудов". Киев, 1978, с. 89-90.

який прийняв рішення про обмін партійних квитків, поставив завдання: повністю очистити партію від людей, які порвали з марксистсько-ленінським світоглядом і систематично порушували або не виконували Статут партії; відновити ідейну й організаційну єдність партії на принципах марксистсько-ленінського вчення, підвищити її дієздатність, революційний бойовий дух і активність.

Прийняте січневим /1970 р./ пленумом ЦК КПЧ рішення про проведення обміну партійних квитків і очищення партії від чужих елементів було продиктовано всією логікою боротьби, що розгорнулася після квітневого /1969 р./ пленуму ЦК у партії проти правоопортуністичної небезпеки і конкретних носіїв опортунізму і ревізйонізму. Необхідність цього заходу обумовлювалась також тим, що внаслідок недодержання встановлених вимог до тих, хто вступає в партію, в її рядах виявилось чимало колишніх членів буржуазних партій, розпущених після звільнення Чехословаччини від фашистських загарбників, політично нестійких елементів і кар'єристів. У той же час протягом тривалого періоду ряди КПЧ слабо поповнювались за рахунок робітників, селян, молоді, що в кінцевому підсумку відкривало простір для проникнення в партію дрібнобуржуазної ідеології і створювало ґрунт для правого опортунізму і різних проявів ревізйонізму²¹⁵.

Виходячи з усього цього, ЦК КПЧ надавав винятково важливого значення кампанії по обміну партійних документів. У первинних організаціях, районних, обласних і центральних органах партії було створено 70 217 комісій і комітетів, проведено співбесіда більш як із півтора мільйонами членів партії, у ході яких давалась оцінка загальної позиції кожного члена КПЧ. У результаті співбесід було вирішено видати партійні квитки 1 млн. 100 тис. членам ЮТ. При цьому з партії було виключено майже 20% членів, котрі не витримали випробувань критичного періоду і позиція яких не відповідала вимогам, що ставились до комуністів¹⁴.

Після очищення своїх рядів Комуністична партія Чехословаччини, як і раніше, залишилась масовою партією, організаційно й ідейно зміцненою і здатною у повному обсязі виконувати свою історичну роль керівної сили соціалістичного суспільства. Виступаючи на грудневому /1970 р./ пленумі ЦК КПЧ, що підводив підсумки обміну партійних квитків, Г.Гусак відзначив, що "Комуністична партія Чехословаччини сьогодні є знову марксистсько-ленінською партією, політичною силою, здатною виконувати керівну роль, є ідеологічним, теоретичним і керівним центром нашого суспільства. Партія знайшла віру в свої власні сили і користується все більш широким довір'ям у массах трудящих"²⁵.

Відповідно до директив травневого /1969 р./ пленуму ЦК КПЧ партія і уряд розгорнули широку зовнішньополітичну діяльність, засновану на принципах пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму, яка сприяла не лише відновленню і зміцненню міжнародного авторитету партії і держави, але й стала стимулюючим фактором у процесі консолідації. Так, успішній боротьбі з ревізйонізмом і правим опортунізмом, зусиллям, направленим на відновлення ОСНОВНИХ марксистсько-ленінських принципів у терміновому ставленні до

²² Коммунист, 1974, № 7, с.68.

²³ Rude prít, 1970, 15, провілса.

Нив,: Уроки кризисного развития..., с.61-62.

Гусак Г. Избранные статьи и речи, с.313.

Радянського Союзу сприяли, як підкреслював Г.Гусак, міжнародна Нарада комуністичних і робітничих партій у 1969 р. і активізація всієї ідеологічної роботи напередодні 100-річчя від дня народження В.І.Леніна²⁶. Прийняті Народою документи стали важливим стимулом у справі мобілізації здорових сил у КПЧ і суспільстві на боротьбу з правими елементами²⁷. Перший секретар ЦК КПЧ Г.Гусак, який виступив на міжнародній Нараді, від імені чехословацьких комуністів заявив про повну підтримку рішень Наради і запевнив його учасників у тому, що КПЧ буде брати активну участь у кожній ініціативі, направле-
ор

Протягом 1969 і 1970 рр. були повністю відновлені братерські узи і стосунки тісної дружби з КПРС та братніми партіями соціалістичних країн, з СРОР та іншими країнами соціалізму. 6 травня 1970 р. у Празі був підписаний новий Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між ЧССР і СРСР. Договір став виразом єдності інтересів і цілей обох країн, новим етапом у розвитку дружби, союзу і співробітництва між народами братніх держав. Новий радянсько-чехословацький договір прискорив і ще більше зміцнив процес консолідації здорових сил у КПЧ і суспільстві, вселяючи у чехословацьких трудящих почуття впевненості і свідомості того, що в особі радянського народу вони мають вірного друга і надійну опору у боротьбі за найскоріше подолання наслідків кризового розвитку і дальше соціалістичне будівництво у своїй країні.

Боротьба за зміцнення КПЧ і підвищення її Керівної ролі була тісно пов'язана з рішенням конкретних завдань нормалізації і консолідації народного господарства, з усуненням кризових наслідків "економічних реформ", які проводились у 1968 - на початку 1969 р. прихильниками ревізійністської концепції так званого риночного соціалізму, кінцевою метою якої була ліквідація соціалістичних виробничих відносин. Першочерговим завданням у справі відвернення економічної катастрофи і консолідації народного господарства було відновлення централізованого планового управління його розвитком. Для досягнення цієї мети вже у другій половині 1969 р. в ЧССР було прийнято ряд конкретних заходів²⁹. При запровадженні їх у життя КПЧ виходила з того, що консолідація в економічній галузі не може проводитись за рахунок зниження життєвого рівня трудящих, а повинна бути досягнута шляхом відновлення динамічного розвитку народного господарства, забезпечення реальних темпів росту виробництва, мобілізації внутрішніх резервів і не в останню чергу шляхом відновлення на підприємствах порядку, трудової дисципліни і активності трудящих. Цей найважливіший принцип економічної політики нового керівництва партії ліг в основу резолюції січневого /1970 р./ пленуму ЦК КПЧ "Про основні проблеми економічної політики партії"³⁰. Зона містила в собі головні вказівки партії з будівництва системи планового керівництва соціалістичною економікою. Визначивши першочергові завдання по дальшій консолідації економіки, пленум ЦК КПЧ затвердив основні положення народногосподарського плану на 1970 р. і заходи по забезпеченню його виконання, дав директиву по розробці проекту п'ятирічного плану на 1971-1975 рр.

²⁶ Гусак Г. Избранные статьи и речи, с.219-220.

Идеи пролетарского интернационализма - источник дружбы и сотрудничества социалистических стран. Ужгород, 1972, с.95-101.

²⁷ Див.: Гусак Г. Избранные статьи и речи, с.128-157.

Див.: Чехословацкая Социалистическая Республика, с.68-70.

³⁰ *Идеи пр^то, 1970, 1. unors.*

Відновлення керівної ролі партії і держави у розвитку економіки, від-
родження централізованого управління і планування народного господарства,
здійсненні ряду заходів по припиненню росту цін і регулювання у зв'язку з
цим грошових доходів населення обумовили швидку стабілізацію економічного
життя, успішне виконання планів економічного розвитку і підвищення життє-
вого рівня трудящих Чехословаччини. Цьому значною мірою сприяли і рішення
сесії Федеральних зборів ТСР, яка відбулась у грудні 1970 р. На сесії бу-
ло прийнято ряд законів /вони набрали чинності 1 січня 1971 р./, направле-
них на виправлення недоліків федеративного устрою країни, що виникли в ре-
зультаті діяльності правих сил. Ці закони зміцнювали економічну роль соці-
алістичної держави, закладали сптему органів господарського управління на
федеральному і республіканському рівнях, установлювали розподіл між ними
функцій, прав і відносин при посиленні ролі центру в Федерації. Го-
ловний зміст усіх цих законів - розвиток єдиного народногосподарського ко-
мплексу, зміцнення принципу єдиного народногосподарського плану, обов'язко-
вого для органів федерації і республіки³¹.

На консолідацію економіки порад із заходами, які проводились керівни-
ми органами, великий вплив мала зростаюча активність трудящих, що розгорну-
ли масове змагання, особливо у зв'язку з майбутніми ювілеями - 25-ю річни-
цею визволення Чехословаччини Радянською Армією /1970 р./, 50-річчям утво-
рення КПЧ та її XIV з'їздом /1971 р./. Ек відзначалось у тезах ЦК до 50-
річчя утворення КПЧ, трудящі "виявили політиці партії підтримку насамперед
шляхом підвищення трудових зусиль і розвитку творчої ініціативи"³². Так,
підсумки соціалістичного змагання трудящих Чехословаччини на честь 25-ї
річниці визволення країни Радянською Армією, підведені у травні 1970 р.,
показали, що всіма формами змагання було охоплено понад 750 тис.чоловік.
Це стало на той час значним успіхом після ігнорування соціалістичного зма-
гання у кризові роки, формалізму і застою у розвитку цього передового мето-
ду праці"³³.

В авангарді соціалістичного змагання йшов робітничий клас країни. Уже
в січні 1970 р. на заклик КПЧ до розвитку ініціативи трудящих на честь юві-
лею визволення країни Радянською Армією тільки в ТР відгукнулось більше
80% виробничих підприємств і більше 60% промислових заводів республіки³⁴.
Ще більшого розмаху досягло змагання трудящих ТСР у першій половині 1971р.,
напередодні XIV з'їзду КПЧ. У ході передз'їздивського змагання трудящих
Чехословаччини у широких масштабах відновився рух колективів соціалістичної
праці, активізували свою діяльність раціоналізатори і винахідники³⁵. Так,
в ювілейний рік у рух бригад соціалістичної праці включилося близько 50 тис
колективів чехословацьких трудящих, що нараховували понад 671 тис.чоловік³⁶
Про це свідчать і понад 7 тис. почесних рапортів робітничих колективів XIV

³¹ Чехословацкая Социалистическая Республика, с.74.

³² Rude pravo, 1971, 25. brezna.

³³ Див.: Из фактографического отчета о деятельности Революционного профсоюзного движения в период от VI до VIII съездов профсоюзов. Прага, 1972, с.6.

³⁴ CSSK 1970. Kronika vnitropolitickych udelosix, в. 9.

³⁵ 30 let cestou vitezneho unora /hospodarsky a socialni rozvoj CSSE/ Fakta a argumenty. Praha, 1978, s. 35, 39.

³⁶ Див.: Социальная политика коммунистических и рабочих партий в соци-
алистическом обществе. М., 1979, с.666.

з'їзду партії про виконання соціалістичних зобов'язань та інших ініціатив трудящих, які становлять значний економічний ефект³⁷.

Новий розмах трудової ініціативи після спроб правих сил ПОВНІГТЕ дискредитувати соціалістичне змагання у кризові роки, мав велике економічне й особливо політичне значення. В результаті відтворення відповідно до законів

- 1970 р. централізованого планового керівництва народним господарством і розвитку трудової ініціативи чехословацьких трудящих, що проходили в міру політичної консолідації при керівній і організуючій ролі КПЧ, вдалося у відносно короткий строк відновити динаміку розвитку економіки ТСР³⁸.

У 1971 р. національний доход країни зріс на 5,2%, промислове виробництво – на 6,9, сільськогосподарське – на 4,1%. Ці успіхи економічної політики КПЧ значною мірою були визначені активністю, самовідданою працею широких мас трудящих, ростом продуктивності їхньої праці. Про це свідчить і той факт, що в 1971 р. більше 90% приросту промислового виробництва було одержано за рахунок збільшення продуктивності праці³⁹. За 1970–1972 рр., наприклад, продуктивність праці у промисловості порівняно з 1969 р. виросла на **22%**, а у будівництві – більш ніж на 22%⁴⁰. При цьому, що дуже важливо, ріст продуктивності праці випереджав, як й було передбачено планом, ріст середньої заробітної плати*. У той же час консолідація в економічній галузі пройшла не тільки без шкоди для життєвого рівня населення, але навіть при його певному рості, що мало величезне значення для зміцнення довір'я широких мас до нового партійного керівництва і його політичного курсу, для зміцнення соціальної впевненості трудящих Чехословаччини.

Проблема забезпечення довір'я і широкої підтримки політики КПЧ трудящими міста і села, посилення зв'язку партії з масами протягом усього періоду консолідації знаходилась у центрі уваги Центрального Комітету КПЧ і його Президії. "Основне завдання нашої роботи, – говорив Г.Гусак у доповіді на грудневому /1970 р./ пленумі ЦК КПЧ, – полягає в залученні широких верств трудящих на бік політики партії і до участі в її реалізації. Тому політико-організаційна робота з людьми... є головним завданням кожного комуніста, усіх партійних органів. Чутливий підхід до трудящих, тісний зв'язок партії з народом знову ПОВНІГТЕ стати одним із основних принципів політики партії. Девіз К.Готвальде "обличчям до мас" набуває після обміну партійних квитків дуге актуального значення"⁴¹ Керуючись цим принципом, ЦК КПЧ разом з активом партії доклали чимало зусиль, щоб якнайшвидше і краще роз'яснити партії, робітничому класу і всім трудящим країни дійсні причини і сутність кризи, що охопила Чехословаччину.

Величезну роль у виконанні цього принципово важливого завдання відігравав прийнятий на грудневому /1970 р./ пленумі ЦК КПЧ документ "Уроки кризового розвитку в Компартії Чехословаччини і суспільстві після XIII з'їзду КПЧ", у якому даний надзвичайно глибокий і всебічний партійний аналіз сутності і причин кризових подій в ЧССР у кінці 60-х років і містяться принци-

3-7
Из фактографического отчета..., с.7.

³⁹ Hospodarske novlay, 1972, с. ь, priloha, а. 2.

⁴ Интернациональное значение ленинских принципов партийного строительства. Москва; Прага, 1973, с.237.

* У 1971 р., наприклад, ріст продуктивності праці у промисловості склав 6,3, у будівництві – 7,4%, у той час як ріст середньої зарплати становив відповідно 3,6 і 3,2% /Див.: Из фактографического отчета..., с.17/.

* Гусак Г. Избранные статьи и речи, с.325.

лові політичні висновки. Документ став результатом великої підготовчої роботи партії. В його основу лягли оцінки і висновки, зроблені ПК КПЧ на пленумах у вересні 1969 р. і січні 1970 р., а також узагальнені результати співбесід, проведених у ході обміну партійних квитків. У цьому відношенні документ "Уроки кризового розвитку ..." є прикладом колективного аналізу й узагальнення, досвіду всієї партії.

На грудневому /1970 р./ пленумі ВД КПЧ була прийнята також резолюція з актуальних питань єдності партії, в якій конкретно вказувалось на головні джерела кризи КПЧ і на відповідальність партії за дальший розвиток чехословацького суспільства по шляху соціалізму. У прийнятих на грудневому пленумі Центрального Комітету "Уроках кризового розвитку..." і "Резолюції з актуальних питань єдності партії" була висунута ясна концепція активної політичної і ідеологічної роботи КПЧ у боротьбі з правим опортунізмом. Обидва документи величезною мірою сприяли дальшому ідейному, політичному й організаційному згуртуванню партії, відновленню і зміцненню її марксистсько-ленінського характеру, посиленню її керівної ролі, а також успішній консолідації усього суспільства. Вони відіграли надзвичайно велику роль у підготовці XIV з'їзду КПЧ і у справі відновлення дружніх відносин Комуністичної партії Чехословаччини з братніми комуністичними і робітничими партіями, особливо з КПРС⁴². Ці документи стали політичною і ідеологічною платформою підготовки XIV з'їзду КПЧ.

Прийняті на грудневому /1970 р./ пленумі ЦК КПЧ документи привернули велику увагу комуністичних і робітничих партій світу. В СРСР документ "Уроки кризового розвитку...", наприклад, був опублікований окремою брошурою тиражем 200 тис. екземплярів і як додаток до ряду газет і журналів. Повний текст документа ЦК КПЧ або детальний коментарій до нього було опубліковано в партійній пресі комуністів багатьох країн світу. Переважна більшість комуністичних і робітничих партій сприйняла його як серйозний марксистсько-ленінський аналіз кризового розвитку в ЧССР, як уроки, що мають значення для всього міжнародного комуністичного руху⁴³. А вже документ "Уроки кризового розвитку...", як підкреслив у доповіді на XIV з'їзді КПЧ Г.Гусак, став "Об'єктивним відображенням однієї з великих битв, які розігралися між Соціалізмом і Імперіалізмом у 60-і роки"⁴⁴.

Рішення грудневого /1970 р./ пленуму ЦК КПЧ стали завершальним етапом повного розгрому праних сил, їх ідеологічної платформи. Виступаючи на пленумі, перший секретар ЦК КПЧ Г.Гусак сказав: "Якщо коротко узагальнити результати боротьби, проробленої з квітня 1969 р., то можна сказати, що ми не тільки розгромили опортуністичні сили, але й добились великих успіхів у консолідації суспільства. Правоопортуністичні сили сьогодні вже не мають реальної можливості ні прилюдно виступати, ні діяти в державних засобах масової інформації, в державних органах, з тим більше в партії".

Однак підсумковим, у плані завершення консолідації в партії і чехословацькому суспільстві, став 1971 р., який пройшов під знаком дальшого зміцнення керівної ролі КПЧ у всіх галузях суспільно-політичного життя соці-

⁴² Див.: Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии, с.361-362.

⁴³ Celostatni seminar k 50. vyroci zalozeni Komunisticke strany Ceskoslovenska. Preha, 1971, s. 89-92.

⁴⁴ XIV съезд Коммунистической партии Чехословакии, с.95.

⁴⁵ Гусак Г. Избранные статьи и речи, с.347.

лістичної держави. На цьому завершальному етапі необхідно насамперед віді-
лити Загальнодержавну конференцію Національного фронту ЧССР, що проходила
27 січня 1971 р., а також конференції Національного фронту ССР і Націона-
льного фронту ЧСР, які відбулися в березні того ж року.

Загальнодержавна конференція Національного фронту ЧССР відіграла особ-
ливу роль у справі відновлення і розвитку основних принципів його діяльнос-
ті на марксистсько-ленінських, інтернаціональних засадах. На ній була офі-
ційно визнана всіма організаціями - членами Фронту керівна роль КПЧ у сус-
пільстві. Головою Національного фронту ЧССР було обрано першого секретаря
ЦК КПЧ Г.Гусака. Конференція прийняла два основоположних документи: "Звер-
нення Національного фронту до всіх громадян ЧССР" і "Національний фронт і
основні принципи його діяльності". У першому документі містився аналіз
складного становища в країні, що склалося в результаті підіривних дій реак-
ції і були визначені завдання Національного фронту у справі залучення всіх
верств населення до активної роботи на благо соціалістичної батьківщини.
Другий документ визначав місце і роль Національного фронту в ході дальшого
соціалістичного розвитку чехословацького суспільства .

Загальнодержавна конференція Національного фронту сприяла мобілізації
консолідаційних зусиль масових громадських організацій і некомуністичних
партій Чехословаччини, які ступили на цей час на шлях відновлення своїх
функцій у соціалістичному суспільстві й активізації всебічної діяльності
в дусі політичного курсу КПЧ.

Однак головною особливістю завершального етапу консолідації в КПЧ і
суспільстві стала посилена підготовка до XIV з'їзду партії, що супроводжу-
валась здійсненням великої лолітійаної кампанії. Ще у грудні 1970 р. у пар-
тійних організаціях почався період звітно-виборчих зборів, а в березні -
квітні 1971 р. вперше за минулі три роки були проведені партійні конферен-
ції, на яких закріплено проведені в керівних органах КПЧ кадрові зміни. В
ході звітно-виборчої кампанії політичний курс і конкретні заходи нового ке-
рівництва КПЧ одержали підтримку і схвалення всіх комуністів.

Загальне становище в партії і досягнуті успіхи в боротьбі за консолі-
дацію в чехословацькому суспільстві дозволили керівництву КПЧ скликати у
травні 1971 р. XIV з'їзд партії, який підсумував події важких і складних
років після XIII з'їзду КПЧ і переможно завершив боротьбу з опортунізмом у
партії і контрреволюційними силами в суспільстві. Виступаючи з привіталь-
ною промовою, тов. Л.І.Брежнев сказав, що цей з'їзд "по праву можна назва-
ти з'їздом перемоги над ворогами соціалізму в ЧССР, з'їздом торжества со-
ціалізму"⁴¹. XIV з'їзд наочно продемонстрував перемогу марксистсько-ленін-
ських сил у боротьбі за відновлення КПЧ як партії ленінського типу, зміц-
нив її керівну роль у розвитку соціалістичного суспільства, затвердив со-
ціалістичні принципи розвитку народного господарства. З'їзд прийшов до ви-
сновку, що "після двох років впертої і важкої політичної і організаторської
роботи сотень тисяч комуністів ми можемо по праву, констатувати, що в ідей-
ному, політичному і організаційному відношенні партія згуртована і бсе-
здатна"⁴². В заключному слові Г.Гусак сказав: "Ми вийшли з глибокої політич-

⁴¹ ДС Матоушек С. Положение Национального фронта в политической сжтеге
ЧССР. М., 1979, С.149-151.

⁴² Брежнев І.І. Ленінським кувсом, Промови і статті, К., 1972, т.3,
с.340.

⁴³ XIV съезд Коммунистической партии Чехословакии, с.13.

ЕОХ, суспільної і економічної кризи, в боротьбі з правими і антисоціалістичними силами перемогло марксистсько-ленінське вчення, перемогли сили, вірні цьому вченню, принципам пролетарського інтернаціоналізму. Етап кризового розвитку закінчився"⁴⁹.

Після XIV з'їзду КПЧ головна увага комуністів була зосереджена на ідейно-організаційній підготовці до виборів у представницькі органи ТСР, що були призначені на листопад 1971 р. В той же час підготовка, хід і результати виборів в органи державної влади всіх ступенів стали перевіркою дієздатності Національного фронту ТСР, його органів і організацій у справі завершення політичної консолідації в країні. Вибори в органи державної влади ТСР, що проходили 26-27 листопада, стали вражаючою демонстрацією відновленої єдності партії і народу, прямим результатом успішного завершення процесу консолідації, прийняття XIV з'їздом КПЧ рішень, які відповідають життєвим інтересам трудящих. В них взяли участь 99,45% із більш ніж 10 млн. зареєстрованих виборців. За кандидатів Національного фронту в Народну палату голосувало 99,81, в Палату національностей - 99,77%, за кандидатів Національного фронту в Чеську національну раду голосувало 99,78, у Словацьку національну раду - 99,94% загальної кількості учасників голосування⁵⁰. Така ж кількість виборців віддала свої голоси за кандидатів у депутати національних комітетів усіх ступенів, куди було обрано 204 184 депутати, серед них: 41% робітників, 18,7% селян, 24% інтелігенції, 16,3% інших категорій трудящих, що відображує соціальну і класову структуру чехословацького суспільства .

Хід і підсумки виборів означали ще одну поразку правих і антисоціалістичних сил. Так само як XIV з'їзд КПЧ офіційно завершив період консолідації в партії, так і вибори в представницькі органи ТСР означали завершення процесу політичної консолідації по державній лінії. Оцінюючи проведену партією величезну роботу в галузі консолідації чехословацького суспільства, Генеральний секретар ЦК КПЧ Г.Гусак відзначав, що "одну з головних умов успішного подолання кризи ми бачимо в тому, що політика нашої партії будувалась на глибокому аналізі сучасного етапу, з врахуванням реальних дійсних потреб і можливостей нашого суспільства, на використанні багаторічного партійного досвіду. Ця реалістична політика була зустрінута з повним довірям і активно підтримана нашим народом, який зрозумів причини і уроки кризового розвитку і ясно висловився за дальше просування нашої країни по соціалістичному шляху"⁵².

Таким чином, після XIV з'їзду КПЧ і виборів в органи державної влади ТСР у листопаді 1971 р. головні цілі Програми консолідації, затвердженої травневим /1969 р./ пленумом ЦК КПЧ, були виконані. Проте це не означає, що до кінця 1971 р. у Чехословаччині було вирішено всі проблеми, пов'язані з подоланням помилок і недоліків попереднього розвитку, що було ліквідовано всі наслідки підривної діяльності правих і антисоціалістичних сил і закінчена боротьба з правим опортунізмом. Консолідація, як складний і багатогранний суспільно-політичний процес, проходила нерівномірно. Як відомо, кон-

XIV съезд Коммунистической партии Чехословакии, с.219.

⁵⁰ Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии, с.379-380.

⁵¹ Из истории социалистического строительства в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1979, с.199.

Проблемы мира и социализма, 1977, № II, с.17.

солідаційні заходи на окремих ділянках суспільно-політичного життя проводились і після 1971 р. У профспілках, наприклад, консолідація завершилась влітку 1972 р.⁵³, у галузі науки і культури – ще пізніше⁵⁴.

Проте якісна відміна нового періоду в історії соціалістичного будівництва в Чехословаччині, який почався після XIV з'їзду КПЧ, полягала в тому, що консолідаційні проблеми вже не були головними, визначальними, хоч, зрозуміло, це не применшувало їх важливості. Вони розв'язувались одночасно із завданнями нового періоду і тим успішніше, чим успішніше йшло виконання цих завдань. "Позитивною роботою, пов'язаною з перетворенням у життя лінії XIV з'їзду, – зазначалось у зв'язку з цим на XV з'їзді КПЧ /квітень 1976 р./г послідовним застосуванням ленінських принципів керівництва партією і суспільством ми долали все, що до січня і в 1968-1969 рр. послаблювало партію і загрожувало здоровому розвитку нашого суспільства"⁵⁵. Виходячи з цього, політику консолідації КПЧ, розраховану на конкретний відрізок часу і як таку, що мала своєю метою конкретні цілі, можна охарактеризувати як успішно реалізовану в своєму основному змісті у 1971 р., але не завершену у широкому її розумінні. Вона є першим значним етапом тривалої програмної боротьби КПЧ проти правого опортунізму в партії і антисоціалістичних сил у суспільстві, за вирішення принципових актуальних і перспективних завдань соціалістичного розвитку в Чехословаччині. Не випадково у документах XIV з'їзду КПЧ правий опортунізм був визначений і надалі як головна небезпека для партії і соціалістичного розвитку.

Таким чином, зробивши належні висновки з періоду кризового розвитку, КПЧ після XIV з'їзду партії зосередила свої зусилля на подоланні нагромаджених у суспільстві проблем і вирішенні нових завдань, пов'язаних з будівництвом розвинутого соціалістичного суспільства.

С. Ю. Прунця

ДО ПИТАННЯ БУДІВНИЦТВА РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІЗМУ
В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ СОЦІАЛІСТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Всебічне дослідження конкретно-історичного генезису соціалізму, етапів його формування і розвитку, вивчення його загальних рис і ознак, основних закономірностей та специфічних особливостей їх прояву в країнах соціалістичної співдружності має важливе науково-теоретичне, політичне та практичне значення. Адже від чіткості наукових визначень основних періодів становлення та вдосконалення нового соціалістичного суспільства, критеріїв його зрілості залежать правильність стратегії і тактики марксистсько-ленінських партій, ефективність їх політики на кожному історичному етапі, здатність і вміння визначати хід суспільних процесів, планувати і максимально сприяти їх розвитку.

Неточне визначення ступеня соціалістичного розвитку, забігання вперед і перескакування через об'єктивно необхідні етапи, рівно як і зволікання у постановці та вирішенні нагрілих завдань, неминуче веде до відступу від ленінських принципів наукового керівництва будівництвом соціалізму і комунізм-

⁵³ Див.: Виднянский С.В. Консолидация профсоюзного движения в Чехословакии 1969-1975. Киев, 1979.

⁵⁴ 20^0^24^ное строительство в европейских странах социализма. Киев, 1977.

"155*

XV съезд Коммунистической партии Чехословакии. Прага, 12-16 апреля 1975 г. М., 1977, с.13.

му, до проявів суб'єктивізму, волонтаризму та доімаїзму, до виникнення труднощів і навіть деформацій у розвитку нового ладу.

Ось чому заслуговує особливої уваги вивчення досвіду будівництва розвинутого-соціалізму в братній Чехословацькій Соціалістичній Республіці.

Відомо, що в Чехословацькій Соціалістичній Республіці, як і в ряді інших країн соціалістичної співдружності, на рубежі п'ятидесятих – шестидесятих років було завершено перехідний період від капіталізму до соціалізму. В країні на цей час були досягнуті: повна перемога соціалістичних виробничих відносин як у промисловості, так і в сільському господарстві; ліквідація експлуататорських класів і створення суспільства з дружніх класів і прошарків; зміцнення соціалістичних і соціально-політичних інституцій; перемога в основному марксистсько-ленінської ідеології над буржуазною з точки зору перебудови всього ідеологічного фронту на основі принципів марксистсько-ленінізму,

Таким чином, в Чехословаччині в історично короткий строк під керівництвом КПЧ було побудовано основи соціалізму. Практика будівництва соціалістичного суспільства в цій країні стала новим яскравим підтвердженням того, що ленінське вчення про будівництво соціалізму має загальну значимість і в умовах порівняно розвинених промислових країн, якою була Чехословаччина.

Підводячи підсумки революційних перетворень, що їх було досягнуто трудящими Чехословаччини на той період, загальнодержавна конференція КПЧ, яка відбувалася 5-7 липня 1960 р., зробила висновок про повну перемогу соціалістичних виробничих відносин в Чехословаччині*. В зв'язку з цим конференція розглянула проект нової соціалістичної конституції, яку 11 липня того ж року було схвалено Національними зборами Чехословаччини².

З побудовою основ соціалізму в Чехословаччині об'єктивно були створені передумови для будівництва розвинутого, зрілого соціалізму. Однак самі по собі ці передумови, зрозуміло, не забезпечували автоматично діючу гарантію використання нових можливостей дальшого розвитку чехословацького суспільства, які відкрились перед ним. Потрібно було з необхідною теоретичною точністю визначити етап, на якому знаходилась тоді країна, висунути конкретні і реальні завдання як в галузі економіки, так і в галузі розвитку всієї суспільної системи, соціалістичної державності і демократії з врахуванням якісно нового етапу у розвитку соціалізму.

Однак, як це неодноразово зазначалося в рішеннях та інших документах і матеріалах Компартії Чехословаччини і як це відмічав Генеральний секретар ЦК КПЧ Г.Гусак, в теоретичній і практичній діяльності партії в той час "бракувало ленінського "точного спостереження історії", бракувало конкретного аналізу реального становища і класового підходу до оцінки загального розвитку"³.

XII з'їзд КПЧ, який відбувся у грудні 1962 р. розробив план забезпечення всебічного розвитку соціалістичного суспільства в Чехословаччині на більш тривалій період і визначив основні його цілі.

Черговий XIII з'їзд Комуністичної партії Чехословаччини, що проходив у травні – червні 1966 р. на підставі критичного аналізу досвіду, набутого партією між XII та XIII з'їздами, вніс певні корективи й уточнення щодо перспектив дальшого розвитку соціалізму в ТСР. XIII з'їзд підкреслив, що Чехо-

¹ Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии, й., Г979, с.324.

² Там же.

³ Див.: Гусак Г. Избранные статьи и речи. М., 1973, с.108.

Словацьчина знаходиться на початку етапу всебічного розвитку соціалістичного суспільства і що цей етап буде значно довшай, ніж це передбачалось раніше. У зв'язку з цим у Звітній доповіді говорилось: "Не забуваючи про цілі і перспективи майбутнього комуністичного суспільства, ми будемо в найближчі роки спрямовувати зусилля всіх трудящих на всебічне, ефективне використання і дальший розвиток основ матеріального і духовного добробуту нашого суспільства на соціалістичному етапі. Цей етап являє собою відносно тривалий період, в ході якого необхідно добиватись дальшого зміцнення і розвитку соціалістичних економічних і суспільних відносин, послідовного використання закономірностей соціалізму"⁴.

І все ж керівництво КПЧ не зуміло виробити реальну, науково обгрунтовану програму розвитку соціалізму на період будівництва розвинутого соціалізму в Чехословащині⁵. "Рішення XIII з'їзду КПЧ не проводились послідовно на практиці, навпаки, в багатьох випадках від них відійшли"⁶. Було нереально оцінено досягнутий рівень розвитку соціалістичного суспільства в країні, його ідейну зрілість та морально-політичну єдність, що на практиці проявилась у послабленні державних органів управління та їх авторитету, а головне - у послабленні провідної ролі робітничого класу та його авангарду - Комуністичної партії'.

Внаслідок значних розбіжностей у поглядах; що мали місце в області економічної теорії і господарської практики, у роботі центральних органів і в самому керівництві партії було допущено відступ від послідовного дотримання принципів соціалістичного управління народним господарством та його планування.

Так само було допущено послаблення і в сфері ідеологічної, політико-виховної діяльності Комуністичної партії як однієї з вирішальних передумов виховання людини нового комуністичного суспільства. Не були своєчасно розв'язані і національні проблеми, гострота яких все більше зростала. Не велась належна боротьба з суб'єктивізмом, волюнтаризмом, адмініструванням у партійному і державному керівництві.

Це створювало сприятливий ґрунт для поширення правоопортуністичних і ревізійністських поглядів і концепцій, що паразитували на невирішених складних проблемах будівництва соціалізму на новому етапі, і в 1968 - на початку 1969 р. призвело до глибокої кризи з Комуністичній партії та чехословацькому суспільстві.

Вміло маскуючи свою підривну діяльність, праві ревізійністи й опортуніста, блокуючись з відвертими антисоціалістичними силами, підсовували антикомуністичні теорії, під виглядом "творчого розвитку" марксистсько-ленінського вчення "нові моделі соціалізму", що їх іменували "соціалізмом з людським обличчям", "гуманним соціалізмом", "демократичним соціалізмом" і протиставляли реальному соціалізму.

Все це робилось з метою пониження значення ленінізму, загальних закономірностей будівництва соціалізму, досвіду КПРС та інших комуністичних партій соціалістичної співдружності, проповідування буржуазного націоналізму

⁴ XIII съезд Коммунистической партии Чехословакии. Прага, 31 мая - 4 июня 1966 г. М., 1967, с.18.

⁵ STCSA mysl, 1979, с. 4, s. 11.

⁶ Уроки кризисного развития в Компартии Чехословакии и обществе после XIII съезда КПЧ. М., 1971, с.9-Ю.

Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии, с.338.

му, витонченого антикомунізму. Праві сили, яким вдалося пролізти на керівні посади в партійних, державних, господарських, культурних та інших органах, "вели цілеспрямовану атаку проти всіх основних принципів і норм соціалізму, систематично розкладавали партію і всю політичну систему"⁸.

В результаті цього КПЧ перестала бути керівним центром соціалістичного суспільного ладу. Вирішальні ланки виконавчої і законодавчої влади поступово перестали виконувати свою класову роль у політичній системі соціалістичної держави.

У Чехословаччині в 1968 р. утворилась широка антикомуністична коаліція і формувалась нова структура політичної системи, яка фактично відроджувала становище, що існувало до 1948 р., в ній проявлялись навіть риси домпхенської буржуазної республіки.

Праві та ентисоціалістичні сили робили все, щоб ліквідувати керівну роль партії в економіці, відвернути її від принципів централізованого планового управління народним господарством. В теорії і на практиці поступово готувалось і поетапно здійснювалось перетворення соціалістичної економіки в систему, яка позбавила б робітничий клас і весь народ усіх революційних завоювань.

У ідеологічній галузі праві сили взяли курс на перекручення, ігнорування, а згодом і пряме заперечення основних принципів марксистсько-ленінського світогляду в філософії, соціології, історії, економіці, в області культури та мистецтва на угоду буржуазній ідеології. І нарешті, в галузі зовнішньої політики праві перейшли на відверті автирадянські позиції, свідомо порушували інтернаціональні зв'язки трудящих Чехословаччини з трудящими СРСР та інших соціалістичних країн⁹.

Цілком зрозуміло, що в таких умовах будівництво розвинутого соціалізму в ТСР і в теоретичному і в практичному плані наптовхнулось на труднощі, без подолання яких було неможливим успішне вирішення цього завдання.

Істотні зміни в цьому відношенні настали тільки після того, як в ході послідовної і безкомпромисної боротьби за подолання наслідків кризових подій в ЧСР в 1968 - на початку 1969 р. нове марксистсько-ленінське керівництво КПЧ, яке в квітні 1969 р. очолив Густав Гусак, взяло рішучий курс на відновлення ленінських принципів керівництва будівництвом соціалістичного суспільства.

На цьому етапі перед Компартією Чехословаччини постало невідкладне завдання - не лише дати реальну оцінку досягнень соціалізму в ЧСР, а й розробити цілісну програму дальшого його розвитку на новому етапі розвитку соціалізму.

Важливою віхою на шляху будівництва розвинутого соціалізму в ЧСР був XIV з'їзд КПЧ, який відбувся в травні 1971 р. На цьому з'їзді Комуністична партія Чехословаччини з повною на це підставою змогла констатувати, що після двох років наполегливої і важкої політичної, організаторської роботи сотень тисяч комуністів "в ідейному, політичному і організаційному відношенні партія згуртована і боєздатна". "Становище в нашому суспільстві, - говорилося у Звіті ЦК КПЧ, - консолідувалось, відновлена стабільність економіки, яка набирає темпи динамічного розвитку. Впевненість народу в завтрашньому дні в соціальному і правовому відношенні забезпечена. Дякуючи політичному курсу і конкретних результатам, Комуністична партія Чехословаччини

⁸ Уроки кризисного развития..., с.32.

⁹ Див.: там же, с.32-43.

ни знову завойовує довір'я і підтримку робітничого класу та інших прошарків трудящих, вона знову стала керівною силою нашого соціалістичного суспільства і міцною ланкою міжнародного комуністичного руху"¹⁰,.

Зшитково важливе значення ХІУ з'їзду КПЧ полягає в тому, що він підвів ризик під одним із найбільш важливих і складних періодів в історії партії і всього чехословацького суспільства і на основі марксистсько-ленінського аналізу накреслив глибоко обгрунтовану комплексну програму будівництва розвинутого соціалізму в ЧССР. Вказуючи на цей комплексний характер програмної лінії партії, Генеральний секретар ЦК КПЧ Г.Гусак на наступному ХУ з'їзді партії говорив: "Це була програма зміцнення соціалістичного ладу, влади трудящих на чолі з робітничим класом, програма зміцнення керівної ролі Комуністичної партії, її марксистсько-ленінської єдності і згуртованості з народом. Це була програма зміцнення соціалістичних основ нашого суспільства, виробничих і суспільних відносин, розвитку і модернізації матеріально-технічної бази, підвищення ефективності всього народного господарства як головних джерел зростання матеріального та культурного рівня життя народу і зміцнення його впевненості в завтрашньому дні. Це була програма дальшого розвитку соціалістичної демократії, зростання освіти, розвитку науки, культури і формування людини соціалістичного суспільства. Це була програма боротьби за мир, соціальний прогрес у душі рішень ХХІУ з'їзду КПРС, яку ми схвалили на нашому ХІУ з'їзді"¹¹.

Саме ця комплексність і всебічність відрізняла накреслену ХІУ з'їздом КПЧ програму будівництва розвинутого соціалістичного суспільства від попередніх завдань такого характеру, що ставились у 60-х роках.

При розробці програми будівництва соціалізму КПЧ виходила з того, що такий всебічний підхід до вирішення назрілих проблем чехословацького суспільства не лише забезпечить гармонійний його розвиток, але й дозволить найбільш повно реалізувати об'єктивні закономірності й переваги соціалізму. При цьому вона враховувала той багатий досвід, як теоретичний, так і практичний, що його набула Комуністична партія Радянського Союзу і комуністичні партії країн соціалістичної співдружності на шляху побудови розвинутого соціалістичного суспільства.

В програмі будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в ТСР, висунутої ХІУ з'їздом КПЧ, були визначені найголовніші завдання і цілі економічного, соціально-політичного і культурного розвитку як на ближчий період, так і на більш далеку перспективу.

Висуваючи завдання в галузі господарської політики і виходячи з реалістичної оцінки досягнутого рівня розвитку чехословацької економіки, її резервів і можливостей, ХІУ з'їзд КПЧ підкреслив, що стратегічною лінією дальшого розвитку економіки країни, головним змістом економічної політики партії повинно стати послідовне і всебічне підвищення ефективності народного господарства, що ґрунтується на максимальному використанні інтенсивних факторів зростання*².

З'їзд поставив завдання дальшого вдосконалення системи управління народним господарством і вказав, що головною метою економічної політики партії в п'ятій п'ятирічці є більш повне задоволення зростаючих потреб, населення та зміцнення соціальної впевненості трудящих.

XIV съезд Коммунистической партии Чехословакии. М., 1971, с.13.

XV съезд Коммунистической партии Чехословакии..М., 1977, с.12.

XIV съезд Коммунистической партии Чехословакии, с.238.

Лінію, на будівництво розвинутого соціалістичного суспільства XIV з"їзд КПЧ пов"язав з широкою програмою розвитку соціалістичної демократії, заснованою на активній ролі Національного фронту, на підвищенні участі громадян в управлінні державою і народним господарством. З"їзд підкреслив зростаюче значення національних комітетів як головної ланки влади трудового народу, ролі Революційного профспілкового руху, Соціалістичного Союзу Молоді та інших державних і громадських організацій в період будівництва розвинутого соціалізму.

Визначаючи головні завдання в галузі ідеологічної роботи, з"їзд вказав на те, що побудова розвинутого соціалістичного суспільства значною мірою залежить від того, наскільки вдасться зміцнити зв"язок партії з робітничим класом та широкими народними масами, поглибити морально-політичну єдність усього суспільства. У зв"язку з цим було поставлено завдання посилити боротьбу за формування у трудящих марксистсько-ленінського світогляду, виховання їх у дусі соціалістичного інтернаціоналізму та патріотизму, непримирності до буржуазних та дрібнобуржуазних пережитків і будь-яких проявів правого опортунізму в ідеології та політичній практиці* проти антикомуністичних ідеологічних диверсій¹³.

Накресливши програму дальшого розвитку соціалізму в ЧССР, зміцнення соціалістичного ладу, влади трудящих на чолі з робітничим класом, керівної ролі Комуністичної партії, дальшого підвищення ефективності народного господарства, розвитку соціалістичної демократії і формування людини соціалістичного суспільства, боротьби за мир і соціальний прогрес, КПЧ керувалася марксистсько-ленінськими вченням, принципами пролетарського інтернаціоналізму. Вона враховувала потреби розвитку як чехословацького суспільства, так і світової соціалістичної системи в цілому¹⁴.

Курс на будівництво розвинутого соціалізму в ТСР знайшов дальший розвиток і конкретизацію в рішеннях XV з"їзду КПЧ, що відбувся в квітні 1976 р.

XV з"їзд на підставі досягнутих успіхів накреслив нові масштабні і складні завдання будівництва розвинутого соціалізму в країні виходячи з того, що побудова такого суспільства - "тривалий процес, який охоплює цілий історичний етап. У цьому сенсі підсумки XV з"їзду КПЧ уявляють собою продовження лінії XIV з"їзду КПЧ в сучасних внутрішніх і міжнародних умовах і на більш високому рівні".

Такий підхід КПЧ щодо дальшої розробки програмної лінії партії, спрямованої на будівництво розвинутого соціалізму, повною мірою узгоджується з ленінськими настановами. "Вся справа в тому, - вчив В.І.Ленін, - щоб не задовольнятися тим умінням, яке виробив у нас попередній най досвід, а йти неодагше^ далі, добиватися неодміду^ білаого, переходити неодмінно від легших завдань до трудніших. Без цього ніякий прогрес взагалі неможливий, неможливий і проірес в соціалістичному будівництві"¹⁶.

XV з"їзд КПЧ, зазначивши, що розвинуте соціалістичне суспільство характеризується насамперед досягненням науково-технічної революції, високим рівнем концентрації та інтернаціоналізації виробництва, і враховуючи це, накреслив програмну лінію партії з сфери економічній, у розвитку матеріально-технічної бази зрілого соціалізму.

¹³ Див.: Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии, с.373-376.

Сухарев В. Роки соціалістичних звершень. К., 1978, с.III.

¹⁵ Проблемы мира и социализма, 1976, & 6, с.5.

¹⁶ Ленін В.І. Повне зібр.творів, т.37, с.187.

З'їзд також підкреслив, що розвинуте соціалістичне суспільство характеризується досягненням нових суспільних відносин, комплексним вирішенням політичних, соціально-економічних, культурних та ідейно-виховних завдань і спрямував зусилля партії і всіх трудящих на розв'язання цих грандіозних і складних завдань¹⁷.

Надаючи важливого значення зростанню ролі суб'єктивного фактора на етапі будівництва розвинутого соціалізму, активності і свідомості мас, ХУ з'їзд КПН наголосив на необхідності посилення керівної ролі Комуністичної партії в чехословацькому суспільстві, піднесення вимогливості до всіх комуністів, до їх політичної зрілості, до здатності партійних органів і організацій втілювати в життя керівну роль партії¹⁸.

З'їзд приділив першочергову увагу робітничому класу Чехословаччини піднесенню його активності і свідомості, широкому залученню його до політичного і суспільного життя, посилення керівної ролі робітничого класу - як вказував В.І.Ленін, - перший і головний наріжний камінь марксистської теорії. Цьому нас переконливо вчить вся історія нашої партії", - говорилося у Звітній доповіді КПЧ ХУ з'їзду партії¹⁹.

З'їзд поставив завдання дальшого зміцнення союзу робітничого класу і кооперативного селянства як основи соціалістичного суспільства, визначив місце інтелігенції у суспільстві, підкресливши, що її значення і обов'язки вимоги до ідейного і професійного рівня зростають²⁰.

ІТ З'їзд Ш накреслив чітку лінію щодо дальшого розвитку соціалістичної державності і демократії як однієї з закономірностей будівництва розвинутого соціалізму. Будівництво соціалізму і комунізму нерозривно зв'язане як з розвитком матеріально-виробничої бази, науки і техніки, вдосконаленням соціалістичних відносин, так і з ростом соціалістичної свідомості, культури і освіти народу, зазначалось у матеріалах з'їзду. Тому партія наголосила на необхідності інтенсивного розвитку і вдосконалення форм ідеологічної роботи в теорії, пропаганді, повсякденній масово-політичній роботі, діяльності всіх навчальних, наукових та культурних установ²¹. ХУ з'їзд КПЧ підкреслив що зусилля партії, її ідеологічних установ повинні бути спрямовані на те щоб науковий світогляд став світоглядом трудящих, щоб він допомагав їм правильно розуміти тенденції суспільного розвитку, оцінювати хід подій і на основі глибокої внутрішньої переконаності приймати активну участь у здійсненні історичного завдання - в будівництві соціалізму²².

Таким чином, розробивши програму розвинутого соціалізму, Комуністична партія Чехословаччини внесла вагомий внесок у теорію і практику марксизму-ленінізму. Ця програма, як відмічав на ХУ з'їзді КПЧ Г.Гусак, спирається на досвід і творчу організаторську силу КПЧ, на її ідейну зрілість і внутрішню єдність. Вона базується на міцних зв'язках партії і нагоду, що постійно поглиблюються. "Програму на наступні роки ми будемо на міцній міжнародній основі, на основі непорушної дружби і союзу з СРСР, на нашій приналежності до великої сім'ї соціалістичних країн. Це надійний фундамент", - підкреслював Г.Гусак²³.

Няв.: ХУ съезд Коммунистической партии Чехословакии, с.50;

Там же.

Там же, с.52.

²⁰ Там же, с.53.

II Там же, с.78.

• ^ Там же.

Там же, с.33.

Ця програма має і свій інтернаціональний аспект. Вона виходить з досвіду і прикладу Комуністичної партії Радянського Союзу та інших братніх комуністичних партій, а її реалізація зв'язана з дальшим розвитком соціалістичної інтеграції²⁴.

Перетворюючи в життя вироблений XIV і розвинутий XV з'їздом КПЧ курс на дальший всебічний розвиток соціалістичного суспільства в Чехословаччині, трудящі країни під керівництвом Комуністичної партії домоглися визначних успіхів як у галузі народного господарства, так і в галузі зростання добробуту населення, зміцнення соціалістичного ладу, всебічного розвитку особи і всього соціалістичного суспільства в цілому. Підводячи підсумки досягнутих результатів за попереднє п'ятиріччя в галузі соціально-економічній, Г.Гусак у звітній доповіді ПК КПЧ на XV з'їзді вказував, що це п'ятиріччя відноситься до найбільш успішного в історії будівництва соціалізму в Чехословаччині. "Наш економіка розвивається рівномірно, динамічно і пропорційно, - говорив він. - Чехословаччина ширше включилась у процес міжнародної соціалістичної інтеграції. Ще більш зміцніла і розвинулася матеріально-технічна база країни*. Це стосується і наступного п'ятиріччя, яке теж характеризується гармонійним розвитком економіки ЧЗСР.

Усяішо будувались нову промшлаві центри і сучасні великі підприємства, здій снювалось співробітництво з країна@ РЕВ, насамперед з Радянським Союзом в рамках затвердженої Комплексної програш соціалістичної економічної інтеграції.Чехословацькі робітники та інженерно-технічні працівники використовували сучасну техніку і технологію. Значних успіхів країна домоглася в сільсько^ господарстві та інших галузях економіки.Про це свідчать такі дані: в 1976-1978 рр. щорічний приріст національного прибутку становив у середньому 4,5\$, промисловості - 5,3, будівництва - 6,1, сільського господарства - 2,7?²⁶.

Було завершено будівництво важливих об'єктів, які вносять істотні зміни в структуру економіки. Зріс також науково-технічний потенціал країни. Все це дозволило усніжо реалізувати завдання XV з'їзду КПЧ на піднесення життєвого рівня населення країни. Протягом перших трьох років постої п'ятирічки грошові прибутки трудящих зросли на 13,4%, у тому числі по лінії індивідуального споживання - на 8, а зо лінії громадського споживання - на 18% . За цей час фонди на підвищення пенсійного забезпечення зросли на 21% ²⁸.

Успіхи в економічній галузі сприяли посиленню соціальної і насамперед трудової активності громадян соціалістичного суспільства в ЧССР. Свідченням цього є те, що боротьба за здійснення економічних завдань і соціальної політики партії стала життєвою справою переважної більшості трудящих.

Найбільш яскраво це проявляється в трудовій і виробничій активності • мільйонних мас, зокрема в соціалістичному змаганні, русі винахідників і раціоналізаторів тощо. За станом на 1979 р. в русі за звання бригад соціалістичної праці в ЧССР прий мало участь 195 тис. колективів або понад 2,5 мш. чоловік²⁹. Нагадаємо, що в 1975 р. в русі за звання бригад соціалістичної

²⁴ Социальная политика коммунистических и рабочих партий в социалистическом обществе. М., 1979, с.676.

²⁵ ХУ съезд Коммунистической партии Чехословакии, с.15.

²⁶ -Planovane hospodari-ctvi, 1979, o. 1, v. 1,

²⁷ P'avoувпв hospodarectvi, 1979, o. 1, v. 2.

²⁸ Нове шуві, 1979, o. 1, v. 7.

²⁹ ibid., a 6, v. t18.

в країні прийняло участь 131,3 ТЕС, колективів, які налічували дещо більше 1,2 млн. чоловік. В русі комплексних раціоналізаторських бригад в 1979 р. активну участь приймали 18 тис. бригад, проти 13,3 тис. у 1975 р. В цих бригадах розширюється творче співробітництво робітників, техніків та науковців³¹»

Поряд з трудовою і виробничою активністю значною мірою зросла і суспільно-політична активність трудящих ЧССР у ході будівництва розвинутого соціалізму. Політична система чехословацького суспільства, керівною силою якого є КОМУНІСТИЧНА партія, створює для цього не лише необхідні умови, а й невичерпні можливості. Ця система через Національний фронт, що об'єднує 28 політичних і громадських організацій, дає кожній людині можливість розвивати свою суспільну активність, приймати активну участь в управлінні державними справами, в розробці і реалізації політики,

Зростає свідомість і політична активність чехословацьких трудящих дають реальні результати. Досить нагадати, що тільки в 1977 р., в ході реалізації виборчих програм Національного фронту в містах і селах, районах і краях завдяки добровільній праці самих громадян було виконано робіт вартістю в 11,5 млрд. крон³². Зокрема, було споруджено 384 дитячі садки, 553 магазини, школи, фізкультурні зали, басейни для плавання тощо³².

В ході будівництва розвинутого соціалізму чехословацьке суспільство зробило важливий крок у зміцненні соціалістичної державності і всебічному розвитку соціалістичної демократії, освіти, науки, культури, зміцненні провідної ролі робітничого класу і керівної ролі Комуністичної партії Чехословаччини, дальшому зближенні робітничого класу, кооперативного селянства та інтелігенції, подоланню істотних відмінностей між містом і селом, між розумовою і фізичною працею, поглибленню морально-політичної єдності народу під керівництвом КПЧ.

Важливим підсумком будівництва розвинутого соціалізму слід вважати вирішення національного питання, подолання різниці у рівні економічного та соціального розвитку між чеською та словацькою націями, іншими національностями-країни, що стало можливим завдяки послідовному здійсненню Комуністичною партією ленінської національної політики.

Втілюючи в життя ленінський принцип федерації, Комуністична партія Чехословаччини знайшла оптимальну форму державного устрою, що відкрила широкі можливості для розвитку чеського і словацького народів як соціалістичних націй та для зміцнення їх єдності в рамках єдиної держави. Сьогодні чеський і словацький народи, національні меншості, що населяють країну, живуть дружньою сім'єю. Взаємини між ними базуються на ленінських засадах рівноправності та пролетарського інтернаціоналізму³³»

Успішно розвиваючи соціалістичне суспільство, КПЧ домоглася дальшого посилення впливу ідей соціалізму, марксистсько-ленінської ідеології в чехословацькому суспільстві, формуванні марксистсько-ленінського світогляду у трудящих та піднесенні їх соціалістичної свідомості. Цієї меті підпорядкована вся політико-векховна та масово-політична діяльність партії, партій не навчання комуністів і безпартійних, якому КПЧ приділяє неослабну увагу. По-

ОQ Социальная политика коммунистических и рабочих партий в социалистическом обществе, с.568.

31 Нота тузі, 1979, с. 6, е. 118

32 ibid.

33 sbornik vybranyofa dokumentu organu KSC k ideologick^ s ideove vy-sbotav pr^sci. Praha, 1979, s. 572.

стійно вдосконалюючи партійне навчання, КПШ виробила ЧТТЕУ систему політичної освіти, коли поряд з творами класиків марксизму-ленінізму, документів КПЧ та рішень ЦК КПЧ широко вивчається досвід Комуністичної партії Радянського Союзу, "що служить прикладом творчого застосування марксизму-ленінізму"³⁴»

Важливою складовою частиною успішного будівництва розвинутого соціалізму в ЧССР є подальше поглиблення дружніх зв'язків, зміцнення єдності і тісного співробітництва з країнами соціалістичної співдружності, і в першу чергу з Радянським Союзом. КПЧ докладно всіх зусиль для постійного зміцнення дружби, інтернаціональної згуртованості й єдності марксистсько-ленінських партій соціалістичних країн, вбачаючи в цьому рушійну силу братніх відносин. Цьому величезною Мірою сприяють зустрічі представників КПЧ з представниками КПРС та братніх партій інших соціалістичних країн.

Якісно вищого ступеня досягло радянсько-чехословацьке братнє співробітництво, міцний фундамент розвитку якого заклав новий Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між ЧССР та СРСР, укладений у травні 1970 р. Цей договір став ефективним важелем невпинного зміцнення єдності, братньої дружби і всебічного радянсько-чехословацького співробітництва, зворотем ВІДЕОСИН соціалістичного інтернаціоналізму. Він поклав початок новому етапові зовнішньо-політичного співробітництва між СРСР та ТСР.

Даючи вжоку оцінку значенню братерства і співробітництва ТСР з СРСР, Г.Гусак з трибуни ХУ з'їзду КПЧ говорив: "Визначальним принципом нашої зовнішньо-політичної орієнтації завжди було і буде розвиток всебічного співробітництва з Радянським Союзом. Цей принцип глибоко проник у думи і серця нашого народу, продиктований його історичним досвідом. Співробітництво з Радянським Союзом є головною гарантією національної свободи і державної незалежності, впевненості в подальшому соціалістичному розвитку нашої Батьківщини"³⁵.

Аналіз успіхів, яких домоглися трудящі Чехословацької Республіки на шляху будівництва соціалізму після квітневого /1969 р./ Пленуму ЦК КПЧ, свідчить про великі можливості суспільного прогресу в ТСР. "Роки, що минули з квітня 1969 р., по праву відносяться до найбільш успішних в історії соціалістичного будівництва в нашій країні", - підкреслював секретар ЦК КПЧ В.Біляк³⁶.

Успішна реалізація завдань, висунутих ХУ з'їздом КПЧ в галузі підвищення продуктивних сил, вдосконалення механізму соціалістичного господарювання, в підвищенні матеріального добробуту населення, в галузі соціальної політики і зміцнення соціалістичного способу життя - все це створює надійний фундамент для подальшого будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в ТСР.

В. В. П а в л е н к о

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА І ТРУДОВА АКТИВНІСТЬ МОЛОДЖИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

Молодь займає особливе місце в системі суспільних відносин. Вона належить повністю до певної соціальної групи, а знаходиться на етапі переходу, соціалізації, включення в систему суспільних відносин. На цьому етапі моло-

¹ ST~Stidrník vybraných dokumentů orgánu KSČ k ideologické a ideové výchově mládeže. Praha, 1979, с. 572.

³⁵ ХУ съезд Коммунистической партии Чехословакии, с.87.

³⁶ Правда, 1979, 17 апреля.

ді люди /в даному випадку ми розділяємо точку зору тих* хто відносить до них особ від 16 до 30 років/ набирають фізичної і соціальної зрілості. За порівняно короткий період молодь розшаровується і впливається в основні соціальні групи - класи. Ось чому молодь, як відокремлена соціальна група, не зай має самостійного місця в основному соціальному поділі суспільства.

Класовий підхід у визначенні місця молоді в системі суспільних відносин дає можливість пояснити і її різне становище в капіталістичному і соціалістичному суспільстві. Відсутність класового антагонізму при соціалізмі виключає його і серед різних прошарків молоді. В капіталістичному суспільстві, де молодь розділяється так же, як і саме буржуазне суспільство, вона стає виразником різних класів і прошарків населення. Звідси й активність молоді, зв'язана з боротьбою того чи іншого класу, свої головні проблеми вона вирішує в ході класової боротьби.

Великий вплив на підвищення соціальної активності молоді має і такий об'єктивний фактор, як збільшення її чисельності. Нині більше 50% населення землі молодше 25 років, а в багатьох країнах наближається до 70%. Причому збільшується чисельність молодого покоління і в промислово розвинутих країнах, в тому числі в соціалістичних, - де вона коливається від 30 до 50%*. Проте важливе значення для розвитку соціального руху молоді мають суб'єктивні фактори, насамперед умови, створені для цього комуністичними і робітничими партіями. В братніх соціалістичних країнах молоді люди мають великі політичні і соціальні права, закріплені в конституціях і законодавствах.

Молодь зай має все більш активні позиції в усіх сферах суспільно-політичного життя. Немає такої сфери в промисловості, сільському господарстві, будівництві, установах культури, на транспорті, де б не відчувалася думка, труд, талант молоді. Наприклад, в НРБ половина працюючих в галузі науки і культури - молоді люди. Зони зай няті і в матеріальному виробництві /32% загального числа працюючих/. Ще ясніше і рельєфніше це видно, коли прослідкувати участь молоді в провідних галузях виробництва, що потребують високої кваліфікації. В таких важливих галузях промисловості Болгарії, як машинобудування, молодь складає 60%, в хімічній промисловості - 65, електроніці - 70². 40% загального числа трудящих ПНР, зай нятих в громадському секторі виробництва, - люди до 30 років, а в СРР молодь складає більше 40% загальної кількості робітників промисловості. Юнаки і дівчата МНР становлять біля 60% зай нятих в сфері матеріального виробництва, в тому числі в промисловості - 62%³.

Молодь разом із старшим поколінням розділяє відповідальність за долю людства. Перед нею поставлене важливе і почесне завдання внести свій гідний вклад у боротьбу трудящих за мир, національну незалежність і соціальний прогрес. У досягненні цієї мети значна роль належить комуністичним молодіжним організаціям, так як об'єднання, згуртування молоді сприяє її мобілізації на вирішення корінних соціально-класових завдань. Як же створювалися молодіжні організації, яка їх історія?

В країнах Європи комуністичні спілки молоді виникають ще в двадцяті роки. В їх становленні величезне значення належать Комуністичному Інтернаціоналу молоді, створеному, в 1919 р. Перемога Великої Жовтневої соціаліс-

* Молодежное движение социалистических стран. М., 1976, с.4.

² Генев К. Младешта в системата на социалното управление. София, 1978, С.11-12.

³ Комсомольская правда, 1977, 29 септември; 1979, 22 юли.

тичної революції в Росії і народної революції в Монголії сприяла створенню молодіжних організацій – Всесоюзної комуністичної спілки молоді і Монгольської революційної спілки молоді.

В країнах Західної Європи молодь, організована в комуністичні спілки, йшла в перших рядах борців за соціальне і національне визволення. Тяжкі випробування на її долю випали в роки другої світової війни. Оголошені поза законом, жорстоко переслідувані, молодіжні організації активно включилися в антифашистську боротьбу.

Після розгрому фашистської Німеччини і милітаристської Японії, створення світової соціалістичної системи в розвитку молодіжного руху почався новий етап. Політичні й економічні перетворення в країнах народної демократії змінили становище комуністичних молодіжних організацій. Якщо до перемоги народної влади вони були опозиційними організаціями, то соціалізм надав їм широкі політичні права, що сприяло швидкому підйому політичної активності молоді. Єдина мета – побудова соціалізму, поставлена перед молодим поколінням, сприяла процесу об'єднання передових загонів молоді.

В 1946–1949 рр. в більшості країн народної демократії створюються єдині молодіжні спілки: в Болгарії Спілка народної молоді /в 1949 р. перейменована в Димитрівську спілку народної молоді/, а в 1958 р. – в Димитрівську комуністичну спілку молоді/, в Угорщині – Демократична спілка молоді, в НДР – Спілка вільної німецької молоді, в Польщі – Спілка польської молоді, в Румунії – Спілка трудячої молоді /перейменовані в 1965 р. в Спілку комуністичної молоді/, з Чехословаччини – Чехословацька спілка молоді, в Югославії – Народна молодь Югославії /з 1963 р. – Спілка молоді Югославії/.

Молодіжні організації внесли свій гідний вклад у відновлення зруйнованого війною народного господарства, побудову основ соціалізму в своїх країнах. В 60–70-х роках почався новий етап в молодіжному русі країн соціалістичної співдружності. Молодіжні союзи активно включилися у виховання молодого покоління активним будівником розвинутого соціалістичного і комуністичного суспільства.

Проте процес розвитку молодіжного комуністичного руху не завжди протікав гладко, тільки по висхідній лінії. На ньому позначалися зміни, що відбувалися в політичному житті деяких країн. Так, в УВР праві опортуністи домоглися ліквідації комуністичної спілки. Тільки після ліквідації контрреволюційного заклоту 1956 р. в березні 1957 р. була заснована Угорська комуністична спілка молоді /УКСМ/. Кризові події 1968–1969 рр. з Чехословаччини також мали наслідки для молодіжного руху. Під тиском правоопортуністичних сил була припинена діяльність молодіжної спілки. Після переборення кризи Комуністична партія Чехословаччини взяла курс на відновлення молодіжної комуністичної організації. В 1970 р. була створена Соціалістична спілка молоді Чехословаччини /ССМ⁴/.

Національно-визвольний рух в країнах Південно-Східної Азії сприяв створенню молодіжних спілок в цих країнах. Днем народження Спілки комуністичної молоді /СШ/ В'єтнаму стало 26 березня 1931 р.

Демократична спілка молоді Кореї була створена в січні 1946 р. в результаті об'єднання прогресивних молодіжних організацій Кореїської Народно-Демократичної Республіки. В травні 1964 р. на У з'їзді організація була перейменована в Спілку соціалістичної трудової молоді Кореї /ССТМЕ/.

⁴ Основные этапы международного молодежного движения /80-е годы XIX в. 70-е годы XX в./ . М., 1976. с.163.

Марксистсько-ленінська молодіжна організація Лаоса - Народно-революційна молодь Лаоса./НРМД/ - була створена в 1976 р. на базі Спілки молоді Лао Хаксат /Патріотичної молоді Лаосу/, незабаром після перемоги народно-демократичної революції в Лаосі.

В деяких спілках спостерігався процес подіблення по соціальній ознаці. Так, в Польщі в 50-х роках на базі Спілки польської молоді створилася Спілка* соціалістичної молоді, Спілка соціалістичної сільської молоді, Спілка соціалістичної армійської молоді, Спілка польських студентів і Спілка польських харцерів. В 1976 р. Спілки соціалістичної молоді, соціалістичної сільської молоді і соціалістичної армійської молоді об'єдналися в Спілку соціалістичної польської молоді /ССЩ/. Вона ввійшла на автономних принципах в Федерацію соціалістичних спілок польської молоді /ФССПМ/.

На IX з'їзді Спілки молоді Югославії /листопад 1974 р./ була створена єдина організація югославської молоді - Спілка соціалістичної молоді Югославії /ССМЮ/, з'їзд прийняв її програму і статут. В ССМЮ входять спілки соціалістичної молоді республік і автономних країв СФРЮ, а також ряд громадських організацій - її колективних членів; Народна техніка, Музична молодь, Спілка слідопитів, Спілка піонерів, Спілка організацій по фізичній культурі, Молодіжна секція Червоного Хреста, Канікулярна спілка та інші громадські організації, що об'єднують молодь і визнають статут ССР⁵,

Перемога соціалістичної революції на Кубі створила умови для утворення єдиної революційної молодіжної організації. Такою організацією була Асоціація молодих повстанців /1960 р./, перейменована по пропозиції Ф.Кастро на національному молодіжному з'їзді /1962 р./ в Спілку молодих комуністів /ЛМК/.

Всі спілки молоді соціалістичних країн є масовими організаціями. Вони охоплюють близько 40-70% всієї молоді у вікових рамках, що визначаються статутами молодіжних організацій. Нині Димитрівська комуністична спілка молоді об'єднує і ш. 400 тис. членів, Угорська комуністична спілка молоді - 800 тис., Спілка комуністичної молоді Хо Ши Міна - біля 3 млн., Спілка вільної німецької молоді - 2,1 млн. Свіжа молодь комуністів Куби нараховує 400 тис. молоді, Монгольська революційна спілка молоді - 165 тис.

В рядах Спілки Комуністичної молоді Румунії перебуває 3,1 млн. юнаків і дівчат, Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді - 38,459 тис., Соціалістичної спілки молоді Чехословаччини - 1 млн. 350 тис. Спілки соціалістичної молоді Югославії - 3,5 млн. чоловік⁷.

У всіх соціалістичних країнах спілки молоді є самостійними організаціями, що будуються по виробничо-територіальному принципу.

Вищими органами спілок молоді країн соціалістичної співдружності є з'їзди, а в період між ними - виборні керівні органи. Основні напрямки їх діяльності - виховувати молодих людей в дусі марксизму-ленінізму, розвивати трудову і творчу ініціативу, формувати політичну і громадську активність. Ці завдання знайшли відображення в статутах спілок молоді.

⁵ Зарубежные молодежные организации. Справочник. М., 1978, с.129-130. палушария *м аруо дтм о в с р б а ~ Первое социалистическое государство западного

тчо «олодежные организации. Справочник, с.19,30,34,71,118,128, 103,157,263; ежегодник Большой Советской Энциклопедии. М., 1979, с.17.

В статутах також закріплені положення, згідно з якими спілки молоді працюють під ідейним керівництвом комуністичних партій.

Основні ідейні й організаційні принципи побудови молодіжних спілок були розроблені ще на ІІ з'їзді РСДРП (б) /1917 р./, який прийняв резолюцію "Про спілки молоді". В резолюції записано "що партія повинна... прагнути до того, щоб робітнича молодь створила самостійні організації, організації не підлеглі, а тільки духовно зв'язані з партією",

Це положення втілюється в життя в практиці марксистсько-ленінських партій. Вони розробляють генеральну лінію розвитку всього суспільства, в тому числі діяльності молодіжних спілок, і здійснюють контроль по виконанню поставлених перед молоддю завдань.

Партія направляє своїх кращих представників для роботи в рядах молодіжних організацій, і в свою чергу керівні комсомольські працівники беруть участь в роботі партійних органів. Постійно збільшується число комуністів усіх поколінь, які працюють з молоддю. В партійному керівництві - невичерпне джерело сили молодіжних спілок, їх творчої енергії і трудових звершень.

Постійна увага комуністичних партій до молодіжних спілок обумовлена підвищенням їх значення як резерва партій, як жולי підготовки молодих комуністів. Молодіжним спілкам надані великі права з справи поповнення лав партій. Значна частина молоді вступає в партію за рекомендації своїх організацій. А в таких країнах, як СРСР, НРБ, СРВ, Куба, в певному віці вступити до комуністичної партії можна тільки через молодіжну комуністичну спілку.

Великі права і завдання, надані і поставлені партією перед молоддю, в свою чергу накладають на партію обов'язок приділити виключну увагу молодіжним проблемам.

Ім відводиться значне місце в програмних партійних документах. Роль і місце молоді в будівництві розвинутого соціалістичного суспільства спеціально обговорювались на пленумах братніх партій. Питання молодіжної політики також були в центрі уваги засідань політбюро братніх партій. Ідейно-політичне, - трудове виховання молодого покоління - активного будівника розвинутого соціалістичного і комуністичного суспільства розглядалось і на з'їздах братніх комуністичних і робітничих партій, що відбулися в 1980 - 1981 рр.⁹

Комуністичні партії приділяють виключну увагу питанням підготовки кадрів для роботи з молоддю, які готуються в багатьох країнах соціалістичної співдружності у Вищих комсомольських школах.

Партійне керівництво молоддю і її організаціями в країнах соціалістичної співдружності будується на науковій основі. В кінці 60-х років за ініціативою комуністичних і робітничих партій посилилася централізація і координація дослідницької роботи по молодіжним проблемам, метою якої було вироблення наукових і практичних рекомендацій з питань освіти і виховання молоді, її трудової і громадської активності. В цих країнах державні органи разом з вченими розробляють спеціальну програму по вивченню проблем молоді, а в СРСР, УНР, НРБ, НДР, СРР, ПНР, ПСР, СФРЮ при центральних комітетах комсомолу, радах міністрів, вузах і т.д. створені центри по вивченню молодіжних проблем¹⁰.

⁸ КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. К., 1978, т.І, с.432, 1

⁹ Вестник КШ СССР, 1979, II, с.о.

Молодежное движение социалистических стран. М., 1976, с.29.

У практику роботи молодіжних організацій ввійшли зустрічі з визначними державними і партійними діячами.

Комуністичні і робітничі партії є ініціаторами прийняття в ряді соціалістичних країн - УНР /1980 р./, ПНР /1980 р./, НДР /1980 р./, Республіці Куба, НРБ - законів про молодь, які в законодавчому порядку зобов'язують всі ланки політичної організації суспільства нести відповідальність за виховання молоді. Молодіжним спілкам надані великі можливості представляти інтереси молоді, виступати ініціаторами законодавчої ініціативи і практичних заходів на користь молоді, а також контролювати їх виконання.

Молоді надані політичні умови для участі в управлінні державними справами. Жодне питання державних і партійних органів влади відносно молодіжної політики не вирішується без згоди центральних органів спілок молоді.

Контроль за виконанням рішень партій і урядів, що стосуються молодіжних питань, законів про молодь, в ряді соціалістичних країн здійснюють спеціальні державні або державно-громадські органи, до складу яких входять представники молодіжних організацій. В УНР - це Державна комісія в справах молоді при Раді Міністрів, у НДР - Відомство з питань молоді при Раді Міністрів. Вони ж координують діяльність державних і громадських організацій з питань молодіжної політики.

Представники молодого покоління беруть безпосередню участь в управлінні державою. У вищих державних органах народної влади постійно збільшується доля молодих депутатів. Цей процес помітно посилюється з кінця 60-х років. Переконаливо про це говорять такі дані. Якщо в Державних зборах УНР, вибраних 1967 р., був один депутат у віці до 30 років, то в 1971 - 21, а в 1975-35. У Народній палаті НДР, що була скликана в 1971 р. нараховувався 61 депутат /12,2%/ у віці до 30 років, а в 1976 р. - 60 депутатів. В Сеймі ПНР п'ятого скликання /1969 р./ молодих депутатів було 5 чоловік, шостого /1972 р./ - 11, а сьомого - 17 /3,6%/. У Республіці Куба в Національні збори 1976 р. було обрано 5% депутатів - членів СБК, і кожний десятий депутат був у віці до 30 років. У Народних зборах НРБ в 1971 р. з 400 депутатів - 44 шаки і дівчата, тобто в 2 рази більше, ніж на попередніх виборах 1966р. У Верховній Раді СРСР дев'ятого скликання /1974 о./ нараховувалося 279 «представників молоді /більше 18% всіх депутатів/*¹.

Великий процент молоді також у місцевих органах влади. Так, в місцевих Народних радах з НРБ молоді депутати складають 23,3%, МНР - 13%, СРСР - 32,4%, УНР - 15%. У НДР серед депутатів органів влади всіх ступенів молодь становить близько 20%, а в ЧССР - 37,6%¹².

Члени керівництва молодіжних організацій країн соціалістичної співдружності також входять до складу колегій і керівних органів рад міністрів і відомств освіти, культури, спорту, а також представлені в керівних органах підприємств, установ, будівництв і т.д.

Цікава форма участі молоді у виробничому і громадському житті існує в УНР. Мова йде про молодіжні парламенти - загальні збори різних категорій молоді спільно з державними і господарськими органами, що проводяться на рівні підприємств, міста, області, країни. В 1974 р. такі парламенти були проведені вперше. На підприємствах та в учбових закладах парламенти прово-

¹² Вестник КМД СССР, 1979, № I, с.7-8; Молодежное движение социалистических стран, с.19.

Молодежное движение социалистических стран, с.19-20; Социалистический союз молодежи ФСР. Прага, 1977, с.45; Коммунисты и проблемы современного молодежного движения. М., 1976, с.54; Вестник КМД СССР, 1979, № I, с.7-8.

даються раз 3 два роки, а на вищому рівні - до галузях - раз у 4-5 років, паралельно з підготовкою планів розвитку народного господарства. Основна мета проведення парламентів - дати оцінку становищу молоді і підвести підсумки проведеної молоддю і серед молоді роботи^{1,3}.

Широка участь молоді в управлінні суспільством дає можливість враховувати інтереси і прагнення молодого покоління при вирішенні важливих державних молодіжних проблем.

Ці розширені права є одночасно і великими зобов'язаннями. Відповідаючи на високе довір'я комуністичних партій і урядів, спілки молоді багато зробили для того, щоб сумлінна праця, наполегливе навчання стали життєвою необхідністю для кожної молодої людини. І в цьому зроблені величезні успіхи. Одним з їх доказів став творчий ентузіазм молоді, що яскраво проявився ще в перші роки народної влади на національних молодіжних будовах і нині є доброю традицією. Важливі об'єкти народногосподарського будівництва зводяться руками молоді. Тільки в СРСР молодь шефствує над 145 об'єктами, серед яких спорудження Бай кало-Амурської магістралі, Саяя-Шушенської ІЕС, Кам-СНіто автомобільного заводу, освоєння нафтових і газових родовищ Західного Сибіру і т.д."⁴

За прикладом ВЖСМ ЯКСМ Болгарії шефствує над тими ударними молодіжними будовами, як Девиенський промисловий комплекс, друга черга Козлодуйської атомної електростанції, над реконструкцією металургійного комбінату в Кремиковцях, розширенням ТЕЦ "Маріца-Схід 3", нафтовим комбінатом в Бургасі та ін.¹⁵

Щорічно орган ЦК УКСМ газета "Мздьар Іфьюшаг" зміщує на своїх сторінках карту Угорщини, де позначені важливіші молодіжні будови. Ця карта показує, що в даний момент такими будовами є: Пакшська атомна електростанція, що споруджується при технічному сприянні СРСР, Ісайський і Борподський хімічні комбінати, теплоелектростанція ім. Ю.Гагаріна в Вішонті, нафтопереробний завод в Ленінвароші та багато інших. Відповідаючи на заклик ЦК УКСМ, молодь 50 підприємств взяла шефство над виготовленням устаткування для Олімпіади-80. Цей рух за своєчасне й якісне виготовлення устаткування для теле- і радіостудій, коментаторських кабін, світових табло для стадіонів та інших приладів одержав назву "Ланцюжок олімпійських поставок"¹⁶.

СНМ оголосила шефство над суднобудуванням, житловим будівництвом, взяла під свій контроль об'єкти народного господарства, такі, як електростанція "Боксберг", один з найбільших в НЯР сільськогосподарський комплекс в м.Хавалі. Вже кілька років народився масовий рух молоді республіки під назвою ініціатива СНМ "Берлін", мета якого перетворити столицю в місто нового комуністичного суспільства. Нині в реконструкції і будівництві столиці беруть участь II тис. представників робітничого класу, в тому числі 700 колишніх будівників газопроводу "Союз". Їх внесок в розвиток міста разом з представниками старшого покоління вимірюється в 1,25 млрд-марок¹⁷.

Подібне шефство здійснює і польська молодь. Над реконструкцією польського міста Хелм, в якому був прийнятий знаменитий Липневий маніфест 1944р.,

¹³ Ежендельний бюллетень Будапресс, 1976, № 34, с.9-Ю; 1977, № 32, С.6-7; Ierszabadss'g, 1977, 30 Зй іша.

Молодежь и общественный прогресс. Киев, 1978, с.11.

¹⁵ Комсомольская правда, 1979, 20 мая.

¹⁶ Там же, 15 сентября.

¹⁷ Там же. 2 октября.

що проголосив народження нової Польщі, шефствували польські студенти. Влітку 1979 р. тут працювало 6 тис. юнаків і дівчат¹⁹ „

Молодіжними оголошені близько 20 важливіших будов Корейської Бародно-Демократичної Республіки, серед них Тедонганська ГЕС, хімічний комбінат Нампхс, Пукчханська ТЕЦ, нові цехи на Чхонджінському металургійному заводі. Корейська молодь виступила ініціатором освоєння нових ННЦ, шефства над розвитком хімічної та целюлозно-паперової промисловості, електрифікації залізниць.

СКМ СРР належить ініціатива відновити шефство над промисловим і сільськогосподарським будівництвом, висунута в 1968 р. – в річницю 20-річчя відкриття в країні перших молодіжних будов. Сьогодні найважливішою такою будовою є спорудження каналу Дунай – Чорне море.

Національною будовою чехословацької молоді оголошено будівництво електростанції "Мельник-3" .

Відповідальною ділянкою праці монгольської молоді стало спорудження й освоєння гігантського мідно-молібденового гірничо-збагачувального комбінату в Ерденеті²⁰.

Одним з основних напрямів діяльності СКМ Куби є широке залучення сил молоді до вирішення народногосподарських завдань. Ще в перші роки після перемоги революції, коли в країні не вистачало кваліфікованої робочої сили, йшов пошук форм трудових об'єднань молоді, в яких би поєднувались трудова діяльність із загальноосвітньою і професійною підготовкою. Така своєрідна форма була знайдена в так званих об'єднаннях Молодіжні колонії, зайнятих в сільськогосподарському виробництві, промисловості, будівництві і т.д.

У 1968 р. була створена Молодіжна колона століття /МКС/, названа так на честь сторічного ювілею від початку визвольної боротьби кубинського народу проти іспанських колонізаторів. Загони МКС працювали на самих відповідальних ділянках соціалістичного будівництва і перш за все на збиранні врожаю цукрової тростини. В ряди МКС з 1969 по 1973 р. вступило більше 120 тис. молодих людей. За цей час вони вирубили понад 20 мільйонів арбо* цукрової тростини. Трудовий ентузіазм юнаків і дівчат був гідно оцінений кубинським урядом. 279 членам колонії присвоєно високе звання національного героя праці, 975 учасників цього руху одержали звання Героя народної саф-

Сядкоємцем Молодіжної колонії століття стала Молодіжна трудова армія. Її загони самовіддано працюють на збиранні цукрової тростини /де становлять 20% всіх мацетерос Куби/, є ударною силою молодіжних будов, таких, як залізниця Гавана – Сантьяго-де-Куба, цементні заводи в Маріелі і Сьєнфегосі, завод азотних добрив в Нуевітасі, заводи по виробництву нікелю, шахтного обладнання в провінції Ольгін. На ударних будовах працюють біля 6 тис. юнаків і дівчат, серед яких 40% – члени СКМ²².

Зразки самовідданої праці показують члени СКМ Хо Ші Міна. Вони йдуть у перших лавах будівників соціалістичного В'єтнаму, відновлюючи зруйноване

¹⁹ Комсомольская правда, 1979, 21 септєбря.

²⁰ Социалистический союз молодежи ЧССР, с.41.

Зарубежные молодежные организации. Справочник, с.168.

²¹ Вестник КМД СССР, 1976, & I, с.17.

Дарусенков О.Т. Куба – первое социалистическое государство западного полушария, с.53.

* Арбо – 11,5 кг.

війною господарство, трудячись на будівництві промислових об'єктів, споруджуючи залізничну і шосейну дороги Ханой - Хошімін, освоєючи нові економічні райони.

Спілки молоді країн соціалістичної співдружності ведуть активну роботу по залученню молоді до соціалістичних перетворень в галузі сільського господарства, забезпеченню його висококваліфікованими спеціалістами. В НРБ, СРР, СРВ та інших країнах молодь є авангардним загonom у здійсненні національних програм іригації та меліорації. Яскравим прикладом самовідданої праці в галузі меліорації є праця румунської молоді. В 1971 р. ЦК СКМ спільно з Міністерством землеробства і меліорації СРР звернулися із закликом "Молодь - на будову іригації!". Його результат - 230 місцевих будов по спорудженню зрошувальних систем, осушенню болот, на яких трудилося 80 тис. молодих людей²³.

Продовжує олавний почин ВЯКСМ по освоєнню цілих земель МРСМ. В поточній п'ятирічці монгольська молодь брала участь в освоєнні 230 тис. га цілих земель П державних господарств²⁴.

Великих успіхів досягла кубинська молодь в освоєнні нових земель. Так, колишній безлюдний острів Пінос руками молодих перетворився в розвинутий в господарському відношенні район. С повним правом назвав його тепер кубинський народ Островом молоді.

Важлива ініціатива належить молодіжним організаціям по закріпленню молоді на селі. "Земля батьків - наш земля!" - такий заклик ДКСМ до болгарської молоді. Відгукуючись на нього, молоді городяни пішли працювати на поля, ферми, стали механізаторами. Тільки в Софійському районі з початку 1979 р. почали трудитися на селі 250 молодих людей з БІТТ²⁵.

Також добре зарекомендувала себе ініціатива СКМ Румунії "Кожна людина на селі - активний учасник розвитку і зміцнення сільськогосподарського кооператива".

Розуміючи, що високий культурний рівень села - одна з умов закріплення молоді на селі, молодіжні спілки беруть шефство над будівництвом сільських культурно-освітніх закладів.

Школою трудового виховання і політичного загартування є рух молодіжних будівельних бригад. Кожний рік він вписує нову сторінку в історію трудових звершень молоді, відкриває простір для трудової і соціальної активності молодого покоління,

У всіх країнах соціалістичної співдружності цей рух завоював велику популярність серед студентів, учнів професійно-технічних училищ, старшокласників. Вони в літній період працюють на важливих народногосподарських об'єктах, цілих землях, беруть участь у збиранні врожаю.

Вагомий внесок у збагачення традицій руху молодіжних будівельних бригад належить болгарській молоді. Бригадирський рух, що виник влітку 1946 р., став справжньою школою для трудового і комуністичного виховання молоді. Високу оцінку дав йому Г. Димитров. "Важко знайти достатньо яскраві слова, щоб висловити захоплення МОЛОДИМИ бригадами, які є кузницею справжньої дружби, чесних і твердих характерів, звільнених від впливу капіталістичної гнилі і корупції, самовідданих патріотів і непохитних борців за благополуччя і щасливе майбутнє нашого народу", - підкреслював він у своєму

²³ Вестник КМО СССР, 1975, № 4, с. 40.

²⁴ Зарубежные молодежные организации. Справочник, с. 168; Комсомольская правда, 1979, 25 августа.

²⁵ Гайтятичейки деди, 13/3, ит ит ис хемьри. Учимимпшиной 1979, 16 септября.

привітання до членів молодіжних будівельних бригад^{ос}. І бригадирський рух виправдав покладені на нього завдання, став гідним внеском у будівництво нової, соціалістичної Болгарії і набрав сьогодні широкого розмаху.

Влітку 1973 р. в НРБ працювало 85 тис.учнів і студентів, організованих в 985 національних і окружних бригадах. Вони виконували трудові норми за 123%, а в деяких бригадах - на 250-400%²¹. У літні місяці за допомогою молодіжних бригад було зібрано половину всіх овочів і фруктів і виготовлено 60-80% продукції консервних підприємств. Бригади по ударному працювали на молодіжних будовах, відновлювали лісове багатство країни²⁸.

Великою популярністю користуються молодіжні бригади в Югославії. В літніх трудових акціях беруть участь представники всіх республік СФРЮ. В 1977 р. на будівництві автошляхів і культурно-побутових об'єктів, в спорудженні меморіальних комплексів та на інших будовах, що мають важливе народногосподарське значення, працювало 27 тис. студентів, школярів і молодих робітників. Було виконано робіт на загальну суму в 100 МЛЄ. динаріє²⁹.

Розвивається рух молодіжних будівельних бригад в УНР. Якщо в першому трудовому семестрі 1958 р. в ньому брало участь всього 4 тис. юних будівельників, то в 1979 р. працювало вже 50 тис. студентів, гімназистів, учнів шкіл і ПТУ³⁰.

Трудовий ентузіазм молодіжних бригад збагатив кращі традиції комсомольського ударного будівництва. Особливо велика роль студентської молоді СРСР в освоєнні цілинних земель, в будівництві важливих народногосподарських об'єктів Сибіру, Далекого Сходу,

В країнах соціалістичної співдружності значна увага приділяється створенню молодіжних виробничих бригад. Так, в УНР їх нараховується 25 тис., в НДР - 28 тис. Зовсім недавно, порівнюючи з іншими соціалістичними країнами, виник рух молодіжних бригад у В'єтнамі. Ударні молодіжні бригади м.Хошміна нараховують зараз 13 тис.чоловік. Вони діють і у восьми провінціях півдня країни. Молодіжні бригади беруться за самі важкі справи. На їх рахунок кампанії по експропріації капіталів компрадорської буржуазії, участь у перебудові приватної торгівлі, операції по боротьбі із злочинністю та

Вищою формою молодіжних виробничих бригад є молодіжні виробничі колективи. Цей рух знайшов широке розповсюдження в НРБ. У промисловості, сільському господарстві, будівництві, транспорті, сфері обслуговування таких колективів нараховується понад 12 600. Приблизно половина з них працює по кодексу зразкової соціалістичної дисципліни³². Приклад болгарських друзів знайшов послідовників і в ЧССР, де існує більше 7,5 тис. молодіжних колективів.

Молодіжні бригади, виробничі молодіжні колективи є провідниками нових прогресивних методів праці, йдуть в авангарді соціалістичного змагання, борються за звання колективів соціалістичної та комуністичної праці, за її

⁷² p7 Георгий Димитров О молодежи. СОФИЯ, 1977, с.139.

²⁸ Там же, Работническо дело, 1979, от 25 септември.

^{9Q} Там же,

³⁰ Комсомольская правда, 1977, 24 сентября.
Там же, 1979, 15 сентября.

³¹ Там же, 2 сентября.

^{3л} Зарубежные молодежные организации. Справочник, с.21.

³³ Социалистический союз молодежи ЧССР, с.40.

чітку організацій, раціональне і дбайливе використання енергії, фінансових і матеріальних ресурсів, підвищення якості виробів.

Широке розповсюдження в країнах соціалістичної співдружності одержали такі трудові ініціативи молоді, як соціалістичне змагання, рух наставників, ударників, за економії матеріалів, робота комсомольських прожекторів та ін.

Важливою формою трудового виховання молоді стала добровільна патріотична праця по благоустрою, озелененню міст і сіл, збиранню врожаю і т.д.

Так, в СРР організацією добровільно-патріотичної праці керують спеціальні сектори, створені в 1972 р. при ЦС КМ і в повітових комітетах КМ. Для широкого охоплення цією формою виховання всієї молоді в кожній організації КМ є постійні загони та бригади добровільно-патріотичної праці.

З метою стимулювання добровільно-патріотичних заходів ЦС КМ щорічно проводить огляди. Організації, які досягли кращих результатів, одержують дипломи і премії. Кожного року завдяки добровільно-патріотичній праці в фонд держави відраховується близько 1 млрд. лей⁰⁴.

Молодь приймає активну участь у розвитку науково-технічного прогресу і домоглася в цій діяльності значних успіхів. Доказом може бути розповсюдження в усіх братніх соціалістичних країнах руху молодих раціоналізаторів, новаторів і винахідників.

Внесок молоді в науково-технічну революцію в Болгарії здійснюється по єдиній загальнодержавній системі технічної й наукової творчості дітей та молоді /ТНТМ/. Вона має свою структуру, ланками якої є національні, окружні, міські центри ТНТМ, клуби ТНТМ на заводах, в аграрно-промислових комплексах, учбових закладах, науково-дослідних і проектно-конструкторських інститутах і т.д.³⁵

В УНР такою формою залучення молоді в справу розвитку науково-технічного прогресу є рух "Творча молодь", у ТСР він одержав назву "Зеніт", у НДР - "Май стрів завтрашнього дня", у СРР діють Будинки технічної творчості молоді, що стимулюють пошук новаторів та раціоналізаторів. В СРСР набули розповсюдження ради молодих робітників, спеціалістів, штаби і загони науково-технічної творчості молоді, громадські конструкторські бюро³⁶. Однією з головних завдань "Народної техніки" Югославії є також розвиток технічної творчості серед молоді.

В окремих країнах виділяються в єдину систему студентська наукова творчість і творчість молодих вчених. Вагомих успіхів домоглися студентські наукові організації і ради молодих вчених у Радянському Союзі. Слід відзначити сильні традиції в розвитку наукової творчості польського студентства. У вузах ПНР нині діє понад тисяча надкових гуртків. В них набувають навиків дослідницької роботи 25 тис. чоловік³⁷.

Названі організації і керівництво молодіжних спілок - ініціатори проведення різних конкурсів, олімпіад, оглядів, зльотів молодих передовиків виробництва, днів молодих новаторів та раціоналізаторів, виставок технічної творчості, створення робітничих політехнічних шкіл для молоді. Завдяки цим заходам соціальному прогресу сприяють величезні резерви творчої новаторської думки, молодь повна бажання вирішувати складні технічні проблеми, шукати й знаходити нові конструктивні рішення.

³⁴ Вестник КМД СССР, 1975, № 4, с.38.

³⁵ Горанов Г., Огнянов Л. Искры димитровские. М., 1972, с.40-41.

³⁶ Зарубежные молодежные организации. Справочник, с.31,35,120; Вестник КМД СССР, 1975, № 4, с.39.

³⁷ Комсомольская правда, 1979, 21 сентября.

Проте, безперечно, важливіший напрямок роботи **молодіжних організацій** – формування покоління будівників розвинутого соціалістичного **й комуністичного** суспільства – покоління-ідейно зрілого і глибоко **переконаного в правоті** великих ідей марксизму-ленінізму. Й зараз актуальні **слова К.Марса, що** "найбільш передові робітники цілком усвідомлюють, що **майбутнє їх класу, і, значить, людства, цілком залежить від виховання підростаючого **робітничого покоління**"⁵.**

Юнацькі роки – це не тільки лора навчання й **професійної підготовки**, але й політичного, ідеологічного становлення. Тому **ідеологічні диверсії** наших ворогів направлені в першу чергу проти молоді. Розмити в **свідомості** молоді класовий підхід до явищ і фактів дійсності, пробудити в **ній настрої** анархізму, політичної байдужості, нав'язати споживацьку **психологію, національну обмеженість**, розпалити релігійні-пережитки – **така мета буржуазних ідеологів.**

Відповіддю **на** витончену і підступну імперіалістичну **пропаганду** повинна бути активна, наступальна ідейно-політична діяльність **спілок молоді** країн соціалістичної співдружності. Вона проводиться відповідно до **основних завдань ідейно-політичної роботи**, яку здійснюють комуністичні **і робітничі партії по** комуністичному вихованню трудящих.

Активна і ініціативна молодь завжди прагне до **прогресу**, відзначається мужністю, й волею до перемоги. Але разом з тим їй **не** завжди вистачає **життєвого і практичного досвіду, політичної зрілості, знань старшого покоління.** Із цього випливає деяка переоцінка власних сил, бажання **досягти мети без значних затрат праці.** З іншої сторони молодіні організації **охоплюють** молодше люде, в більшості яких **ще** не сформувався **характер.** Тому зіткнення а будь-яким проявом формалізму, бюрократизму негативно **впливає на їх молодіжний ентузіазм.** Ця обставина посилює відповідальність **спілок у вихованні** в молоді марксистсько-ленінського світогляду, **духовної стійкості, розвитку** в ході повсякденної діяльності соціалістичного **способу життя.** В той же час ця обставина вимагає від спілок молоді у вихованні юнаків і дівчат **дотримуватися індивідуального, особистого підходу.**

Головними **напрямами ідейно-політичного виховання молоді є її політичне** навчання. В системі політичного навчання існує широка **різноманітність** форм. Тут – гуртки і семінари, клуби і робітничі університети, **тематичні, дискусійні збори, олімпіади і турніри політичних знань, вечірні школи і курси комсомольського активу та ін«**

В-мережі політичного навчання молодь опановує теорію марксизму-ленінізму, знайомиться з політикою комуністичних партій та рішеннями **їх з'їздів**, вивчає досвід комуністичного будівництва в **СРСР**, навчається **оцінювати з класових, партійних позицій явища громадського життя.**

У всіх братніх соціалістичних країнах при формуванні **системи політичної** освіти враховуються вікові, загальноосвітні і **професійні особливості різних** загонів молоді. Проте ця система виробилася не одразу. Спочатку **в більшості** соціалістичних країн політичне навчання будувалось **по** виробничому принципу. Надалі, творчо застосовуючи досвід ВДКСМ, **спіти молоді** почали будувати політичну освіту диференційовано для кожної категорії **молоді, що дозволило** врахувати рівень її загальноосвітньої підготовки, **інтереси і можливості.** Також стали значно змістовнішими програми політичної **освіти. Вивчення глибоких** теоретичних питань поєднується з практичними проблемами **побудови розвинутого соціалістичного і комуністичного суспільства.**

⁵ Марс К., Енгельс ф. Твори, т.16, с.193.

Вироблена в молодіжних спілках система політичного навчання допомагає молоді застосовувати на практиці одержані політичні та ідеологічні знання.

Важливе значення у вихованні ідейно загартованих, свідомих будівників розвинутого соціалізму і комунізму має Ленінський залік. Він ввійшов в практику майже всіх молодіжних країн соціалістичної співдружності. Ленінський залік – це звіт кожного члена спілки перед партією і народом про його успіхи в засвоєнні революційної теорії, виконанні рішень партійних з'їздів.

Молодіжні організації широко застосовують лекційну пропаганду як одну з форм ознайомлення молоді з актуальними подіями життя країни і міжнародними проблемами.

Однією з важливих форм ідеологічної роботи є діяльність спілок молоді по пропаганді соціалістичного способу життя. Встановлення соціалістичного способу життя залежить не тільки від виховних функцій, а в першу чергу нематеріальних умов і суспільних відносин. В формуванні соціалістичного способу життя, який є перш за все громадською життєдіяльністю, вже є помітні успіхи.

Нові соціалістичні риси беруть верх у нашому способі життя – у відношенні до праці, навчанні, особистому житті, фізичній і духовній культурі. Важливе завдання молодіжних спілок – розвивати ці риси всім юнакам і дівчатам в ході повсякденної діяльності.

Виховання молодих людей в дусі патріотизму та інтернаціоналізму – одна з відповідальних ділянок ідейно-політичної роботи. Молодіжні спілки активно сприяють засвоєнню молодим поколінням історії своєї батьківщини, боротьби народу за національне і соціальне визволення, досягнень в будівництві соціалізму і комунізму. Традиційними в цьому напрямку стали походи по місцях революційної, бойової і трудової слави, проведення мітингів, урочистих зборів, присвячених ювілейним датам в житті народів соціалістичних країн. Активно проводиться спілками молоді пропаганда успіхів реального соціалізму. Соціалістична демократія і права людини, здобутки і переваги соціалістичного способу життя, атеїстичне виховання – в центрі уваги численних конференцій, симпозіумів, бесід, що проводяться молодіжними організаціями.

Кожна комуністична спілка молоді прагне збільшити внесок молоді в боротьбу за поглиблення розрядки, за створення клімату безпеки і співробітництва. за світ, вільний від примари війни.

В ідеологічній роботі молодіжних організацій величезне значення має комсомольська преса, молодіжні редакції радіо і телебачення. Центральні і місцеві молодіжні газети, дитячі та спеціалізовані молодіжні журнали – важливий засіб комуністичного виховання юнацтва, який широко використовується молодіжними організаціями. Вони озброюють молодь аргументами, які розвивають у неї рішучість віддавати всі свої сили виконанню програм марксистсько-ленінських партій, загартовують її в боротьбі з ворожим впливом, виховують непримиримість до буржуазної ідеології.

Молодіжні спілки крім прямої політичної, виховної роботи, все більше уваги звертають на інші форми виховання. Культурні та спортивні заходи, організовані молодіжними спілками, забезпечують ефективний вплив на молодих людей поза спілкою. В той же час ці заходи відіграють важливу роль у підвищенні культурного рівня молодого покоління, використанні створених соціалізмом умов для його духовного розвитку. І молодіжні організації набули цінний і корисний досвід по естетичному вихованні юнаків і дівчат. Широке використання молодіжних клубів, палаців і будинків культури, бібліотек, чи-

талень, дискотек, проведення національних фестивалей, оглядів художньої самодіяльності, різних конкурсів та вікторин - ось неповний перелік прикладання сил молодіжних спілок по підйому культурного рівня молоді, розвитку її творчих здібностей, правильного використання вільного часу, організації відпочинку і розваг.

Молодіжні спілки проявляють постійне піклування про виховання у молоді класово-партійного підходу до оцінки художніх цінностей, непримиренності до безідейності в мистецтві.

Разом з іншими громадськими і державними організаціями спілки молоді проводять велику роботу по комуністичному вихованню творчої молоді, її професійному росту і підвищенню її суспільно-політичної активності.

Високий рівень загальної та спеціальної підготовки, ідейна переконаність дозволили молоді країн соціалістичної співдружності та її організаціям вписати яскраві сторінки в літопис створення і зміцнення світової соціалістичної системи і тим самим виправдати високе довір'я, виявлене їй суспільством.

Громадськість, уряди і комуністичні партії гідно оцінили заслуги молодіжних спілок, які неодноразово нагороджувалися вищими орденами і відзнаками своїх країн. Успішний розвиток основних функцій молодіжних спілок по формуванню комуністичного світогляду і всебічному розвитку молоді, їх тісне поєднання з повсякденною практикою побудови зрілого соціалізму і комунізму виправдовують покладені на молодіжні організації завдання "бути ударною групою, яка в усякій роботі подає свою допомогу, проявляє свою ініціативу, свій ячир".

М. Г. Станчев

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ВЛКСМ І ДКСМ

Сучасний етап співробітництва соціалістичних країн характеризується неухильним розвитком країн соціалізму, їх упевненим, поступальним рухом. Як швидке складова частина інтернаціоналістських відносин, що утвердилися в співдружності соціалістичних країн, радянсько-болгарські відносини переконливо демонструють плідність дружніх зв'язків країн соціалізму, їх міцніючу єдність, закономірність процесу їх поступового зближення.

У багатосторонньому комплексі взаємовідносин КПРС і БКЦ, СРСР і НРБ важливу роль відіграють Ленінський і Димитровський комсомол - вірні і надійні помічники комуністичних партій обох країн. Зростання ролі молодіжних спілок СРСР і НРБ у здійсненні радянсько-болгарських зв'язків обумовлено зростаючими масштабами співробітництва, дальшим їх удосконаленням в усіх галузях суспільного життя. Вірний помічник партії, комсомол ідейно й організаційно згуртовує навкруги партії широкі маси молоді, допомагає залучати її до соціалістичного і комуністичного будівництва.

Комсомольські організації СРСР і НРБ мають досить великий і цікавий досвід братерського співробітництва. Думаємо, що аналіз і узагальнення цього досвіду - актуальне завдання радянських дослідників. Це дозволить визначити основні напрямки співробітництва між ВЛКСМ і ДКСМ, виявити нові форми зв'язків з метою дальшого удосконалення всього механізму співробітництва. Важливою задачею в дослідженні радянсько-болгарського співробітництва взагалі та співробітництва ВЛКСМ і ДКСМ зокрема є з'ясування деяких проблем

періодизації цього співробітництва. У радянській - і болгарській історичній літературі ще не з'явилися праці, присвячені цій науковій проблемі. Лише у ряді робіт радянських і болгарських дослідників це питання розглядається як складова частина більш загальних проблем радянсько-болгарського співробітництва¹, Болгарська історіографія поповнилася двома роботами М.В.Шинкевича, які присвячені інтернаціональним зв'язкам Ленінського і Димитровського комсомолу, де автор частково торкається проблеми, яку ми розглядаємо". Треба зазначити, що повністю висвітлити це питання в рамках статті неможливо. Ми зробили спробу виявити основні етапи співробітництва молодіжних спілок СРСР і НРБ, з'ясувати суть і характер кожного з етапів, враховуючи загальну періодизацію радянсько-болгарського політичного, економічного і культурного співробітництва, бо всі форми і методи співробітництва ВЛКСМ і ДКСМ визначаються загальною політичною лінією КПРС і ЕКП, соціально-економічним розвитком Радянського Союзу і Народної Республіки Болгарії.

При визначенні етапів У розвитку братнього співробітництва ВЛКСМ і ДКСМ необхідно враховувати багатогранний комплекс факторів внутрішньої і зовнішньополітичної історії СРСР і НРБ, а також динаміку розвитку світової системи соціалізму. Вперше загальну періодизацію розвитку соціалізму дав В.І.Ленін. Він виділив три основні періоди розвитку комуністичної формації: 1/ перехідний період від капіталізму до соціалізму; 2/ соціалізм як перша фаза комунізму; 3/ комунізм. Визначаючи задачі і специфіку кожного з етапів соціалістичного будівництва, КПРС і ЕКП виходили і виходять з ленінської теоретичної спадщини і конкретного досвіду соціалістичного і комуністичного будівництва в обох Країнах. Положення В.І.Леніна про етапи розвитку соціалізму є для нас важливими методологічними вказівками при визначенні періодизації радянсько-болгарського співробітництва в цілому і співробітництва ВЖСМ і ЛКСМ зокрема.

На наш погляд, в історії взаємовідносин ВЖСМ і ДКСМ простежуються чотири основні періоди. Аналізуючи етапи співробітництва між ЗЛКСМ і ДКСМ, автор вважає доцільним виділити період 20-40-х років нашого століття як перший період взаємовідносин радянських і болгарських комсомольців. Саме у 20-40-х роках були закладені основи для дальшого братнього співробітництва між Ленінським і Димитровським комсомолом. Цей період /1918-1944/ починається з дня утворення Російської Комуністичної Спілки Молоді /НИМ/ у 1918р. і Болгарської Комуністичної Спілки Молоді /ЕКСМ/ у 1919 р. і продовжується до 9 вересня 1944 р., коли у Болгарії перемогла соціалістична революція.

Суть взаємовідносин радянських і болгарських комсомольців у цей період визначається, з однієї сторони, впливом Великої Жовтневої соціалістичної революції, революціонізуючим прикладом радянської молоді на розвиток молодіжного руху у Болгарії, значенням досвіду і допомоги ВЛКСМ при більшовизації ЕКСМ. З другої сторони, ці взаємовідносини визначались боротьбою трудящих Болгарії, у тому числі і болгарської молоді, на захист молоді Радянської республіки, спільною боротьбою проти фашизму і війни.

¹ Шаренков С. Нов етап в озвитието на братската дружба и сътрудничество между Народна Република България и Съветския Съюз. София, - 1964; Пописаков Г. Икономическите отношения и сътрудничеството между НРБ и СССР. София, 1968; Соханъ П.С. Социалистическия интернационализъм в действии. Киев, 1969; Исторични дослідження. Історія зарубіжних країн. К., 1975, вип.1, с.5-23.

² Шинкевич М.В. Интернационалните връзки между ДКСМ и ВЛКСМ. София, 1973; Шинкевич М.В. Другари, единомишленици. братя, София, 1975; Позывные истории, М., 1973, вып.3, с.78-100. .

Другий період продовжується з 9 вересня 1944 р. до 1958–1959 рр. У сіл- лому це був період становлення нового типу взаємовідносин СРСР і НРБ. Друж- ба болгарського народу з народами соціалістичних країн, у першу чергу з Ра- дянським Союзом, стала вирішальним фактором і об'єктивною закономірністю у справі зміцнення міжнародного становища Болгарії і її **дальшого розвитку по шляху соціалізму.**

Підписання першого договору про дружбу, співробітництво і **взаємодопо- мого** 18 березня 1948 р. було юридичним оформленням рівноправних **відносин** нового типу між СРСР і НРБ³. В успішному розвитку всебічного співробітншт- ва братерських країн соціалізму важливе значення має утворення у 1949 р. Ради Економічної Взаємодопомоги. Радянсько-болгарське співробітництво поча- ло розвиватися на двосторонній і багатосторонній основах у рамках РЕВ. У зв'язку з цим, як відзначають дослідники у Болгарії і СРСР **та в інших краї-** нах-членах РЕВ, виникає нова функція держави – функція здійснення **широкого** співробітництва з братерськими соціалістичними країнами³@.

У зв'язку з **корінними змінами соціально-економічних і політичних умов** суспільного життя в Болгарії, зростаючою роллю радянсько-болгарської друж- би, змінилися характер і задачі інтернаціональних зв'язків молодіжних спі- лок. Ці зв'язки переросли у тісне співробітництво. Вже в березні 1945 р. Бюро ЦК ВЛКСМ прийняло рішення про поїздку в Болгарію делегації радянської молоді у складі десяти чоловік. Тепло зустрінуті своїми болгарськими ровес- никами члени радянської делегації як гості взяли участь у **У національній конференції Робітничої молодіжної спілки**⁴. А весною того ж року РМС у свою чергу направила делегацію болгарських комсомольців у Москву з метою вивчен- ня досвіду роботи ВЛКСМ. Враховуючи важливість цього візиту, ЦК ВЛКСМ у травні 1945 р. прийняв постанову "Про план роботи з представниками Робітни- чої молодіжної спілки Болгарії", в якій вказувалося на необхідність ознайом- лення болгарської молоді з СРСР, з тим, що дала Радянська влада народам і молоді, з умовами роботи, навчання, відпочинку і побуту радянської молоді⁵.

Враховуючи взаємне прагнення молоді СРСР і НРБ до зміцнення дружби і співробітництва, Секретаріат ЦК ВЛКСМ розглянув 22 липня 1949 р. питання про заходи по **дальшому зміцненню зв'язків з молодіжними організаціями Бол-** гарії⁶. Прийняті рішення послужили основою для розширення взаємних контак- тів з Димитровським комсомолом Болгарії. У цілому цей період характеризуєть- ся всебічним вивченням болгарською молоддю досвіду роботи Ленінського комсо- молу. Радянська молодь надавала велику допомогу своїм болгарським друзям у створенні єдиної молодіжної організації – Спілки Народної молоді /СНМ/, у зміцненні народно-демократичного ладу, у будівництві соціалізму в Болгарії. Новим виявленням інтернаціональної дружби радянських і болгарських комсо- мольців стала безпосередня участь кращих представників молоді Болгарії у середині 50-х років у трудових справах радянської молоді.

Кінцевим рубежем другого етапу, співробітництва між ВЛКСМ і ДКСМ, на наш догляд, слід вважати 1958–1959 рр. XX з'їзд КПРС і квітневий Пленум

³ Советско-болгарские отношения. 1944–1948. Документы и материалы. М., 1969, с. 345.

^{3а} Историчні дослідження. Історія зарубіжних країн, вип. I, с. 13.

⁴ Материали по история на младежкото движение. София, 1964, с. 191.

⁵ Мы интернационалисты. Документы и материалы съездов, конференций ЦК ВЛКСМ, АКМ и КМО СССР об интернациональных связях советской молодежи а международном молодежном движении /1918–1971 гг./. М., 1972, с. 149.

⁶ Октомврийската революция и българо-съветската дружба, София, 1967, с. 485.

ЦК ЕКП, що відбулися у 1956 р., відіграш важливу роль у житті наших країн, Вони визначили нові задачі комсомолу у справі будівництва соціалізму, по-новому розглянули ряд конкретних питань міжнародного розвитку. Щодо радянсько-болгарських відносин у цей період, то слід уточнити ряд моментів. Як відомо, 1955-1956 рр. для Болгарії були серединою другої п'ятирічки /1953-1957 рр./, а для СРСР 1956 р. початок шостою п'ятирічного плану. Це ускладнювало координацію планів розвитку народного господарства. А з 1958-1959 рр. в СРСР і Болгарії почалося виконання відповідно семирічки і третьої п'ятирічки. Це створило сприятливі умови для Координації планів..

Крім цього, не можна не враховувати і того, що саме 1958-1959 рр. стали важливою віхою в історичному розвитку Болгарії і Радянського Союзу. УП з'їзд Болгарської Компартії, що відбувся у 1958 р., зробив висновок про перемогу соціалізму в Болгарії і висунув завдання будівництва розвинутого соціалістичного суспільства⁷ У 1959 р. відбувся позачерговий XXI з'їзд КПРС, на якому був проголошено повну і остаточну перемогу соціалізму в СРСР⁸.

Однією з найважливіших задач, висунутих XXI з'їздом КПРС і УП з'їздом БКП, було всебічне зміцнення братерських відносин між соціалістичними країнами. У березні 1958 р. в СРСР створено Всесоюзне товариство радянсько-болгарської дружби⁹ і республіканські відділення товариства радянсько-болгарської дружби, які відкрили нові широкі можливості для дальшого розвитку братерської дружби і співробітництва між народами Радянського Союзу і Болгарії.

У ці роки був створений Комітет молодіжних організацій СРСР і його республіканські відділення /1958 р./. При ЦК ВЛКСМ почав діяти відділ по зв'язкам з спілками молоді соціалістичних країн і утворена Студентська рада при КМД СРСР, які сприяли розширенню і поглибленню інтернаціональних зв'язків між ВЖСМ і ЕКСМ. Прийнята весною 1958 р. постанова ЦК ВЛКСМ "Про більш активне залучення комсомольських працівників з союзних республік до міжнародних зв'язків, здійснюваних ВЛКСМ"¹⁰ значно активізувало роботу місцевих комсомольських організацій у розвитку інтернаціонального співробітництва між спілками молоді соціалістичних країн, у тому числі і між Ленінським і Дмитровським комсомолом.

Усе це дає підставу стверджувати, що 1958-1959 рр. слід вважати кінцем другого і початком третього періоду у розвитку дружби і співробітництва між Ленінським і Дмитровським комсомолом.

Третій період охоплює роки з 1959 до 1970 включно. Характеризуючи цей період, слід зазначити, що в цей час Болгарія і СРСР приступили до будівництва розвинутого соціалістичного суспільства /хоч і на різних ступенях: СРСР - на завершальній стадії, а у БРБ - на самому початку/. Це давало величезні можливості для дальшого поглиблення радянсько-болгарського співробітництва в різних галузях суспільного життя. На цьому етапі важливу роль стали відігравати координація народногосподарських планів, посилення планового начала співробітництва. Створення міжурядової радянсько-болгарської комісії по економічному і науково-технічному співробітництву сприяло якіс-

⁷ История Болгарской Коммунистической партии. М., 1971, с.570.

⁸ История Коммунистической партии Советского Союза. М., 1978, с.578.

⁹ За дружбу з країною Великого Жовтня. К., 1977, с.59.

¹⁰ Там же, с.59.

¹¹ Центральный архив ВЖСМ, ф.Л, оп.4, д.2428, л.2; Мошняга В.П. Молодое поколение интернационалистов. М., 1972, с.48..

ному зростанню ші процесів. Характерною рисою радянсько-болгарського співробітництва в цей період стало встановлення прямих контактів різних відомств, міністерств, державних і громадських організацій, культурних закладів. Підписання у травні 1967 р. нового Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і НРБ відкрило наступну сторінку в історії радянсько-болгарського співробітництва.

Суть цього, етапу полягає в тому, що радянсько-болгарські відносини охоплюють усі сторони економічного, політичного, суспільного життя наших країн, сприяють зміцненню класової солідарності, вихованню молоді на революційних, бойових і трудових традиціях; комуністичних партій Радянського Союзу і Болгарії. Співробітництво ВЛКСМ і ДКСМ на цьому етапі охоплює все ширші верстви і категорії молоді. Одним із головних його напрямків є взаємний обмін досвідом роботи по участі молоді СРСР і НРБ у рішенні важливих народногосподарських задач. Закінчується цей період перед прийняттям Комплексної програми соціалістичної економічної інтеграції. Ми вважаємо, що цей період створив усі необхідні передумови, підготував міцну основу для якісного зростання радянсько-болгарського співробітництва у цілому і молодіжних організацій зокрема.

Четвертий етап радянсько-болгарського співробітництва, що почався у 1971 р. і продовжується досі, характеризується більшим розмахом, інтенсифікацією, значним якісним зростанням, динамічністю, удосконаленням усіх форм і методів співробітництва.

Теоретичне висвітлення і практичне здійснення цього нового етапу буде сприяти збагаченню й удосконаленню досвіду співробітництва між СРСР і НРБ, поглибленню і розвитку органічних зв'язків між країнами соціалістичної співдружності. Прийнята на XXV сесії РЕВ Комплексна програма соціалістичної інтеграції значною мірою сприяла поглибленню і розширенню радянсько-болгарського співробітництва, розвитку інтеграційних процесів у співробітництві соціалістичних країн. Курс країн - членів РЕВ на міждержавну спеціалізацію і кооперування виробництва, на соціалістичну економічну інтеграцію виражає об'єктивну необхідність розвитку світового соціалізму.

КПРС і ЕКП вважають, що в умовах будівництва розвинутого соціалістичного суспільства і поступового переходу до комунізму особливого значення набуває подальше удосконалення співробітництва між партіями, державними і суспільними організаціями. Липневий і жовтневий /1973 р./ Пленуми ЦК ЕКП висунули задачу наповнити новим змістом процес зближення НРБ і СРСР, організувати всебічне співробітництво так, щоб розвиток Болгарії і СРСР мав єдиний ритм, узгоджені дії у політичній, економічній, ідеологічній і культурній областях¹². Як відзначається у рішеннях жовтневого /1973 р./ пленуму ЦК ЕКП "здійснення дальшого всебічного зближення, співробітництва і інтеграції між НРБ і СРСР є реальним виявленням об'єктивних історичних закономірностей у розвитку соціалістичних країн і природним продовженням послідовного курсу Болгарської Комуністичної партії на єдність дій з КПРС в усіх областях життя, на розквіт радянсько-болгарської дружби"¹⁰.

Схвалений на XXIV з'їзді КПРС і на X з'їзді ЕКП курс на подальше поглиблення всебічного співробітництва СРСР і НРБ, початок зближення і інтегрування народногосподарських комплексів знаменувало собою початок якісно нового етапу радянсько-болгарського співробітництва. Успішне і плідне прове-

¹² Работвическо дело, 1973, от 20 юли.

¹⁰ Там же, от 20 октомври.

деяня цього курсу є основним національним і інтернаціональним обов'язком, першочерговою задачею КПРС і ЕКП, державних, громадських і, звичайно, комсомольських організацій.

•Усе це свідчить про те, що співробітництво між ВЛКСМ і ДКСМ також піднялося на новий якісний рівень, який відповідає потребам розширення і поглиблення політичного, економічного і культурного співробітництва між СРСР і НРБ. В умовах соціалістичної інтеграції, органічного поєднання досягнень науково-технічної революції з перевагами соціалістичної системи господарювання, співробітництво молодіжних спілок СРСР і НРБ у цій галузі є актуальною задачею.

Сучасний етап радянсько-болгарського співробітництва має ряд своїх особливостей:

в галузі економіки – спостерігається якісно нова ступінь інтернаціоналізації продуктивних сил, спільне використання природних і енергетичних ресурсів наших країн, проявляється тенденція зближення економік СРСР і НРБ, вирівнювання ступеня розвитку;

в галузі політики – здійснюється тісна координація зовнішньополітичної діяльності КПРС і ЕКП, а також комуністичних партій країн соціалістичної співдружності;

в галузі ідеології і культури – відбувається культурна консолідація духовного життя радянського і болгарського народів. Розвиток культури на сучасному етапі характеризується інтернаціональними тенденціями. Культурне зближення СРСР і НРБ, як і інших соціалістичних країн, – об'єктивна необхідність, обумовлена всім ходом розвитку соціалістичної культури.

На сучасному етапі всі ці процеси сприяють якісним змінам у взаємовідносинах ВЛКСМ і ДКСМ. Зокрема, вони проявилися в об'єднанні зусиль молоді соціалістичних країн, у тому числі молоді СРСР і НРБ, для спільного вирішення народногосподарських задач. За останні роки значно збільшився внесок ВЛКСМ і ДКСМ у здійсненні Комплексної програми соціалістичної інтеграції. Ленінський і Димитровський комсомол успішно здійснюють шефство над великими національними і спільними народногосподарськими об'єктами. Виконуючи свій інтернаціональний обов'язок, працюють молоді радянські і болгарські робітники на будівництві Байкало-Амурської магістралі, Усть-Ілімського лісопромислового комплексу, газопроводу Оренбург-Західний кордон СРСР, Кремківського металургійного комбінату, атомної електростанції у м.Козлодуй.

Масштаби цієї спільної роботи великі. Так, у створенні виробничо-сировинних і енергетичних потужностей на території нашої країни брали участь 18 тис.членів ДКСМ¹⁴. Якісно новим ступенем співробітництва стає об'єднання зусиль братерських спілок молоді у вирішенні ідеологічних, економічних і культурних проблем. Це наочне виявлення процесу зближення народів країн соціалістичної співдружності, вирівнювання рівней їхнього розвитку. І цей процес, відзначалося на XXV з'їзді КПРС, нині проявляється як закономірність.

Не можна не згадати про таке якісно нове явище в галузі спільної ідеологічної роботи ВЛКСМ і ЖСМ, як створення радянсько-болгарського молодіжного журналу 'Дружба'. Великою популярністю користуються радянсько-болгарський клуб творчої молоді, що існує вже більше десяти років, і радянсько-болгарський клуб молодого механізатора, створений у 1970 р. за ініціативою

¹⁴ Дружба /орган ЦК ВЛКСМ і ЦК ЖСМ/, 1978, № 2, с.6.

¹⁵ Матеріали XXV съезда КПСС. М., 1976, с.6.

Кіровоградського обкому ВЛКСМ України і Толбухінського окружного комсомолу. Аналогічний клуб молодого механізатора тепер створений і Андиканським обкомом комсомолу Узбекистану і Яабольським окружкомом ДКСМ Болгарії. Велике значення має проведення фестивалей радянської і болгарської молоді, днів дружби молоді СРСР і НРБ, які сприяють справі комуністичного виховання молоді, її духовного збагачення.

Характеризуючи сучасний **етап** радянсько-болгарського співробітництва. Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР Л.І.Брежнев підкреслив, що це співробітництво знаходить свій вияв у бойовій солідарності наших компартій, у **братерському співробітництві** наших урядів, у тісних зв'язках численних громадських організацій.

Отже, співробітництво ВЛКСМ і ДКСМ за період з 1918 до 1980 р. у своєму розвитку пройшло чотири основні етапи: **1/** з 1918 до 9 вересня 1944 рр. **2/** з 9 вересня 1944 р. до 1958-1959 рр.; **3/** з 1958-1959 рр. до 1970 включно; **4/** з 1971 р. - до теперішнього часу.

Слідуючи курсом, розробленим КПРС і-ЕКП, співробітництво між Ленінським і Дмитровським комсомолом по всіх напрямках життя одержало новий стимул, стало ще більш досконалим, глибоким, збагатилося цінним практичним досвідом. Це співробітництво здійснюється на основі перспективних п'ятирічних програм, які носять багатосторонній характер і визначають широкий спектр зв'язків між ВЛКСМ і ДКСМ.

М.В. Знаменська

РОЗВИТОК ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МОЛОДІШИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ТА СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ ЮГОСЛАВІЇ
/70-ті роки/

Соціалістичні країни, які втілили в життя ідеї марксизму-ленінізму, демонструють народам усього світу шлях до прогресу, миру, свободи. За роки народної влади в братніх країнах нагромаджений цінний досвід побудова нового суспільства, заснованого на справжньому рівноправ'ї і повазі незалежності та суверенітету, товариської взаємодопомоги, соціалістичної солідарності у спільній боротьбі за єдині цілі та ідеали.

Активними помічниками і резервом комуністичних і робітничих партій у справі соціалістичного і комуністичного будівництва, утвердження і розвитку нових суспільних відносин виступають спілки комуністичної молоді соціалістичних країн. В їх рядах сьогодні понад 55 млн. вірних і надійних молодих помічників комуністів¹.

Зростання ролі молодіжних організацій зумовлено насамперед постійно зростаючим розмахом творчої діяльності трудящих соціалістичних країн, підвищенням питомої ваги молоді у суспільній праці, необхідністю активного використання знань і здібностей молоді у будівництві нового життя.

Підвищення ролі спілок молоді зумовлюється дальшим розвитком соціалістичної демократії, зростанням громадсько-політичної активності молодого покоління, важливістю його залучення до управління державними і громадськими справами.

В центрі діяльності молодіжних організацій країн соціалізму є робота по вихованню нової людини, активного будівника соціалізму і комунізму,

Янаев Г. Молодежь в классовой борьбе. Некоторые актуальные вопросы молодежного движения. М., 1977, с.157.

озброєння підростаючого покоління марксистсько-ленінським світоглядом, формування у нього непримиренного ставлення до буржуазної ідеології і моралі, виховання в душі пролетарського інтернаціоналізму, дружби і солідарності з народами, які борються за мир, демократію і соціальний прогрес.

Питання роботи серед молоді, зокрема її інтернаціонального виховання, завжди були в центрі уваги братніх комуністичних і робітничих партій. Генеральний секретар ЦК КПРС, Їлова Президент Верховної Ради СРСР тов.Л.І. Брежнев підкреслював, що "завдання комсомолу полягає в тому, щоб послідовно виховувати всю нашу молодь в душі пролетарського інтернаціоналізму... Комсомол може і повинен бути цінним помічником партії, допомагаючи виховувати наших юнаків і дівчат справжніми інтернаціоналістами, зміцнюючи дружбу з молоддю братніх країн соціалізму, молодих незалежних держав і з прогресивними колами молоді капіталістичних країн"².

Розвиток і поглиблення співробітництва соціалістичних країн, зближення братніх країн і народів створюють сприятливі можливості для зростання і всебічного розвитку молодіжного руху на засадах соціалістичного інтернаціоналізму. Відбувається процес неухильного посилення ідейно-політичної єдності, духовного зближення молодого покоління країн соціалізму. Він охоплює все ширші верстви і категорії молоді. Комуністичні спілки молоді, які мають спільні інтереси, цілі і завдання, беруть активну участь у розвитку економічного, політичного, ідеологічного та культурного співробітництва братніх народів.

Виходячи з конкретних місцевих і загальних умов, молодіжні організації соціалістичних країн ведуть творчий пошук методів посилення ідеологічного впливу на молоде покоління.

Успіх цього значною мірою залежить також від рівня інтернаціонального співробітництва спілок молоді.

Всебічне співробітництво на всіх рівнях і у різних формах, ділові контакти тисяч молодих людей, обмін досвідом між братніми спілками і Ленінським комсомолом здійснюються у душі повного рівноправ'я і зацікавленості в успіхах один одного, з урахуванням як національних, так і інтернаціональних інтересів. Скарбниця колективного досвіду братніх спілок включає такі форми роботи, як фестивалі дружби, конференції, інтернаціональні походи й ударні вахти, конкурси студентських робіт і спільні конференції, семінари, ленінські заліки, місцеві зв'язки та співробітництво дружованих органів тощо.

В умовах соціалістичного розподілу праці, який поглиблюється, органічного поєднання досягнень науково-технічної революції з перевагами соціалістичної системи господарювання, співробітництво братніх молодіжних організацій у вирішенні народногосподарських завдань є особливо актуальним.

Всебічне співробітництво ВЛКСМ з молодіжними організаціями соціалістичних країн займає важливе місце в його міжнародній діяльності. Воно спрямоване на розвиток і зміцнення братньої дружби, зближення з молодим поколінням країн соціалізму, є важливою складовою частиною зовнішньополітичної діяльності КПРС та Радянської держави.

Ленінський комсомол розвиває двосторонні відносини з молодіжними організаціями Югославії, керуючись завданнями дальшого зміцнення дружби і співробітництва на засадах марксизму-ленінізму.

² Брежнев Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті. К., 1971, т.І, С.479.

Дружні контакти між молодіжними спілками Радянського Союзу та народної Югославії були встановлені ще з перші повоєнні роки.

У червні - серпні 1945 р. на запрошення Антифашистського комітету радянської молоді /АКРМ/* в СРСР знаходилась делегація югославської молоді на чолі з секретарем ЦК Об'єднаної спілки антифашистської молоді Югославії Славко Комаром. У Москві, Ленінграді, Сталінграді, Києві, Криму та на Уралі делегація відвідала заводи і фабрики, колгоспи, вузи, різні культурні заклади, де ознайомилася з працею, героїчною боротьбою радянського народу і участю радянської молоді у Великій Вітчизняній війні, її роллю у відбудові народного господарства, у громадсько-політичному житті країни. Члени делегації під час перебування в Києві були присутні на урочистому засіданні, присвяченому 25-річчю газети "Радянська Україна", мали бесіди у Київському обкомі комсомолу, Секретар обкому ЛКСМУ П.Т.Тронько і Славко Комар обмінялися промовами .

У тому ж році, з 27 вересня по 4 листопада, на запрошення югославських друзів братню країну відвідала делегація радянської молоді, яку тепло зустрічали у Белграді, Загребі, Люблянці, Сараєво, Цетиньє, Скоп'є. Члени делегації побували на підприємствах, в університетах, де під час численних зустрічей, бесід, на мітингах дружби розповідали про героїчний подвиг комсомолу у роки війни, про досвід організаційної, Політккко-виховної роботи серед радянської молоді. Такі поїздки сприяли зміцненню дружби і взаєморозуміння радянської і югославської молоді. Братні зв'язки молодіжних організацій СРСР та ФНРЮ були продовжені у наступні роки.

Взаємозв'язки молодіжних організацій Радянського Союзу і Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії спираються на радянсько-югославське співробітництво, яке стало важливою ланкою дружніх зв'язків братніх країн.

Основою успішного розвитку співробітництва між СРСР та ФНРЮ, КПРС та СКЮ є міцний фундамент марксизму-ленінізму, обопільне прагнення до взаєморозуміння і довіри, повага до досвіду і практики один одного, неухильне дотримання принципів суверенітету, незалежності, рівноправ'я і невтручання у внутрішні справи. Ці принципи були підтверджені і розвинуті у спільних радянсько-югославських документах, прийнятих в результаті переговорів і обміну думками між Генеральним секретарем ЦК КПРС, Головою Президії Верховної Ради СРСР І.Л.Брежнєвим і Головою СКЮ, Президентом ФНРЮ Й.Броз Тіто у 1971-1979 рр. У цих спільних документах підкреслювалась також повна підтримка розвитку співробітництва профспілкових, молодіжних, жіночих, спортивних та інших громадсько-політичних організацій СРСР та ФНРЮ з метою більш повного взаєморозуміння і довіри, зміцнення радянсько-югославської дружби.⁴

Удосконалення партійних і державних контактів, розвиток економічних зв'язків, збагачення радянсько-югославських відносин новим досвідом у всіх сферах відповідають корінним довгостроковим інтересам народів СРСР та ФНРЮ, інтересам світового соціалізму, справі миру і міжнародної безпеки.

* Антифашистський комітет, радянської молоді був створений у вересні 1941 р. Головним завданням його було зміцнення зв'язків з зарубіжними молодіжними організаціями, сприяння об'єднанню молоді світу для боротьби з фашизмом. У 1956 р. АКРМ був переіменован у Комітет молодіжних організацій СРСР. /Див.: Славний шлях Денялк-Жго комсомолу. М., 1974, г.2, с.196,352/.

⁴ Правда, 1945, 16 лютого, 9 серпня.

⁴ Правда, 1945, 3, 10 жовтня, 11 листопада; Радянська Україна, 1945, 3 листопада.

⁵ Правда, 1971, 26 вересня; 1972, 12 лютого; 1973, 2 жовтня; 1976, 18 листопада; 1977, 20 серпня; 1978, 20 травня.

У радянсько-югославському співробітництві, яке поступово розвивається, з кожним роком зростає кількість трудящих, представників громадськості, молоді, які беруть участь в ньому.

Розвиваючи славні традиції пролетарської солідарності, бойового братерства радянського і югославського народів у роки боротьби з фашизмом, Ленінський комсомол і югославські молодіжні організації постійно поглиблювали й зміцнювали зв'язки. Братні організації молоді приділяли багато уваги удосконаленню і поглибленню форм співробітництва: від обміну окремими делегаціями молоді – до обміну спеціальними делегаціями і групами для вивчення й обміну досвідом роботи, для участі в конкурсах професійної майстерності, фестивалях мистецтва, міжнародних таборах робітничої молоді, трудових заходах, обміну молодими журналістами, молодіжними художніми колективами тощо.

Спільною справою для ВЛКСМ і Спілки соціалістичної молоді Югославії /ССМЮ/ є їх активна участь у комуністичному і соціалістичному будівництві. Конкретно ця участь визначена комуністичними партіями постановкою для спілок молоді їх головного завдання. Це завдання було закріплене в програмних документах, статутах партій і самих спілок. Так, XXV з'їзд КПРС вказав, що центральне завдання комсомолу – виховувати молодь у .дусі комуністичної ідейності, радянського патріотизму, високої організованості і .дисциплінованості, вести серед молоді активну пропаганду досягнень і переваг соціалістичного ладу, добиватися, щоб кожна молода людина була активним будівником нового суспільства.

В документах X з'їзду СКЮ підкреслювалось, що роль Спілки соціалістичної молоді Югославії полягає в тому, "... щоб вона боролася за розвиток соціалістичного суспільства, була організатором соціалістичних громадських дій молоді, щоб розвивала її прагнення виступати в перших рядах боротьби за більш прогресивне і краще⁶.

Наявність спільних закономірностей у розвитку молодіжного руху в братніх країнах створювала необхідні передумови для широкого інтернаціонального співробітництва ВЛКСМ і ССМЮ.

Ідейне і трудове виховання молодого покоління було одним з головно-завдань на всіх етапах становлення і розвитку братніх молодіжних спілок. Рух "молодіжні трудові почини" в Югославії бере свій початок з суворих років боротьби з фашизмом, коли молоді патріоти вночі збирали з полів хліб для партизанських загонів, шили обмундирування, допомагали виготовляти боеприпаси. На визволених територіях під лозунгом "Все для фронту, все для перемоги!" трудилися десятки молодіжних бригад, робітничих загонів і груп. У період з осені 1941 р. до визволення країни молодь відпрацювала близько 35 млн. людино-днів, що буж значним вкладом в загальнонародну справу боротьби і перемоги⁷. У післявоєнний час, вже у соціалістичній Югославії цей рух набув особливо широкого розмаху. Руками молодих було збудовано залізницю Нікшич-Тітоград, Брчко-Бановичи, Шамац-Сараєво, Белград-Загреб, Любляна-Белград, плотина на р.Неретві та ін. Молодіжні добровольчі бригади першими прийшли на допомогу жителям Скопље та Бая Луки після катастрофічного землетрусу в цих містах.

Працею молодих створений **НОВИЙ** район югославської столиці – новий Белград, ярмарочний центр, ряд інших об'єктів міста. Тільки у 1970-1974 рр.

⁶ Социалистическая мысль и практика, 1974, * 6/7, с.71.

⁷ 20 godina omladinakih radnih akcija. Beograd, 1962, II; МОСКОВСКИЙ комсомолец, 1972, 20 августа.

було здійснено 15 великих трудових заходів, серед них: "Зелений пояс Джердапа", "Морава", "Кумроваць-73", "Ясеноваць-74", "Козара-74". 1973 р. у трудових ініціативах взяло участь 12 тис., у 1974 р. – 15 тис., а у 1977 р. – 27 тис. юнаків і дівчат.

Особливо плідним співробітництво ВЛКСМ та ССІ® було у сфері спільної праці.

Ще в середині 60-х років представники молоді Югославії добували на ударних комсомольських будовах Сибіру і Далекого Сходу, де працювали разом з комсомольцями, знайомилися з життям, трудовими перемогами, досвідом ідеологічної роботи Ленінського комсомолу.

У югославських комсомольців великий інтерес викликав досвід, традиції радянських цілинників, шефство ВЛКСМ над ударними будовами, змагання радянської молоді. На зустрічі з радянською-молодіжною делегацією бригадир Зулфо Бостандич говорив: "Нам треба більше знати один про одного. Більше дружити. Тому що, коли ми дружимо, ми належимо майбутньому..."¹⁰.

На будівництві автостради "Братерство – Єдність", довжиною 1096 км, працювало понад півмільйона юнаків та дівчат Югославії, 4 тис. добровольців з 36 країн світу, в тому числі й представники Ленінського комсомолу¹¹. Питою дружби й братерства молоді різних країн була робота влітку 1966 р. молоді 45 країн, в тому числі і Югославії, у трудовому таборі біля Ростова-на-Дону у радгоспі "Рогачевський"¹².

У 1972 р., коли в Югославії відзначалося 30-річчя трудових починів, на молодіжних будовах працювало близько 60 тис. молодих робітників, сільських трудівників, студентів, учнів, воїнів Народної армії. На найбільшій з них – залізниці Белград-Бар, довжиною 476 км, – працювали десятки бригад з представників усіх республік СФРЮ, а також студентські групи з СРСР, ВНР, ПНР та ЧССР. Серед них був також студентський будівельний загін з Радянської України¹³.

Прикладом інтернаціонального молодіжного співробітництва була спільна робота радянської молоді і студентського будівельного загону Белградського університету на спорудженні будинків для робітників радгоспу ім. Червоної Армії в Харківській області у вересні 1972 р. Бійці югославського будзагону протягом двох тижнів брали активну участь у будівельних роботах, докладно ознайомилися з життям радянської молоді, глибше усвідомлюючи велич завдань, які вирішує радянський народ. Сербські студенти побували у робітничих і студентських колективах, були учасниками вечорів дружби, встановлювали особисті контакти з радянськими юнаками і дівчатами.

Від імені югославських друзів член бюро ЦК Спілки молоді Югославії Зоран Джурович сказав: "Нас дуже гостинно прийняли на харківській землі. Нам приділяли багато уваги, надали можливість якомога ближче ознайомитися з життям вашого народу, з вашою країною. Ми поєднали разом з бійцями сту-

¹⁰ Московский комсомолец, 1972, 13 июля, 3 августа.

¹¹ Федосов В.И. Интернациональные связи советской молодежи. Воронеж, 1967, с.10.

Цит. по: Смородкин С. 3-й год, 3-й шаг. Алма-Ата, 1966, с.88-90.

** Смена, 1964, № 2, с.16.

Федосов В.И. Интернациональные связи советской молодежи, с.49.

¹² Московский комсомолец, 1972, 20 августа; Комсомольское знамя, 1973, 7 декабря; Робітничая газета, 1973, 13 листопада; Югославия, 1976, В 7,

¹³ С * А

дентських будівельних загонів і встановили з ними найтісніші дружні стосунки"¹⁴.

У серпні 1975 р» юнаки та дівчата Сербії працювали на будівництві киснево-конверторного цеху заводу "Азоветаль", а представники молоді України – на спорудженні дамби на р.Морава в Сербії. Наступного року делегація ВЛКСМ України взяла участь у спорудженні інтернаціональної будови енергокомплексу "Джердап" у Залізних воріт на Дунаї¹⁵.

Перебуваючи в СРСР, бійці югославських будівельних загонів знайомилися з досвідом ідеологічної, політико-виховної, організаційної роботи Ленінського комсомолу, з розвитком радянської науки і культура.

Разом з своїми югославськими ровесниками у трудовій ініціативі "Сава-73" взяла участь група студентів Ленінградського державного університету ім. А.А.Жданова, а у спорудженні меморіального комплексу на місці колишнього концтабору – працювала молодіжна група з Білоруської РСР. Делегація ВЛКСМ, яка брала участь у роботі міжнародного табору робітничої молоді, стала учасником трудового почину "Морава-73".

Влітку 1977 р. на спорудженні автошляхів, культурно-побутових об'єктів, меморіальних комплексів та на ударних будовах СФРЮ пліч-о-пліч з югославською молоддю працювали студентські групи Московського архітектурного інституту, Ленінградського університету, Мінського політехнічного інституту. У багатьох трудових заходах разом з молоддю 70-х років брали участь ветерани праці, які були учасниками перших трудових післявоєнних починів цього добровільного патріотичного руху⁷.

Досвід участі молоді СРСР та СФРЮ у спільній праці показує, що така форма міжнародного співробітництва має реальну перспективу і відкриває широкі можливості для виховання молоді в дусі дружби і братерства між народами, є чудовою школою соціалістичного пролетарського інтернаціоналізму.

Дальший розвиток співробітництва молодіжних організацій СРСР та СФРЮ в галузі трудового виховання молодого покоління сприятиме виконанню завдань, поставлених комуністичними партіями по активному залученню молоді до соціалістичного і комуністичного будівництва.

Для співробітництва спілок молоді соціалістичних країн є характерним поширення географії і поглиблення зв'язків на різних рівнях, що знайшло своє відображення у численних контактах, молодіжному обміні між місцевими організаціями, який почав активно розвиватися з початку 60-х років.

15 серпня 1953 р. ЦК ВЛКСМ прийняв постанову "Про участь комсомольських організацій у здійсненні дружніх зв'язків республік, країв, областей і міст Радянського Союзу з областями і містами соціалістичних країн." У постанові підкреслювалося, що ці дружні зв'язки є важливою формою взаємного обміну досвідом роботи, сприяють розповсюдженню інформації про життя радянського народу і молоді, про досягнення в будівництві комунізму. "Більше уваги слід приділяти вивченню досвіду роботи братніх спілок молоді, – говорилося в постанові, – ширше використовувати інтернаціональні начинання і форми їх роботи серед молоді"¹⁸.

¹⁴ Поточний архів Комітету молодіжних організацій УРСР /далі – КМО УРСР/. Матеріали за 1972 р.; Ленінська зміна /Харків/, 1972, 6 вересня.

¹⁵ Поточний архів КМО УРСР. Матеріали за 1975-1976 рр.; Молодь України, 1976, 26 грудня.

¹⁶ Вестник КМО СССР, 1974, № 4, с.24.

¹⁷ Комсомольская правда, 1977, 24 сентября.

¹⁸ Центральний архів ВЛКСМ, ф.1, оп.4, ч.ІІ, д.2633, с.І-2.

Сьогодні близько ста республіканських, крайових, обласних та міських, а також тисячі первинних організацій Ленінського комсомолу підтримують прямі зв'язки з відповідними молодіжними організаціями братніх країн¹⁹. Ці дружні зв'язки не обмежуються обміном досвіду комсомольської роботи, а охоплюють практично всі сфери суспільної діяльності – економіку, ідеологію, культуру.

Поступовий розвиток, зміцнення радянсько-югославської дружби і співробітництва обумовили виникнення нових форм братніх зв'язків між СРСР та СФРЮ, які характеризуються поширенням творчої діяльності трудящих, їх безпосередньою участю у соціалістичних міжнародних відносинах. Широкі взаємозв'язки трудящих спираються на тісне співробітництво між КПРС та СКД. "Можна сказати з усією певністю, що основою сприятливого розвитку нашого співробітництва є зміцнення товариських зв'язків між Комуністичною партією Радянського Союзу і Союзом комуністів Югославії, – говорив Л.І.Брежнев. – Наші партії займають керівне становище у своїх країнах, і саме їх контакти, їх взаємодія є умовою того, щоб радянсько-югославські відносини міцніли і розвивались на благо наших народів, на благо справи миру і соціалізму в світі"²⁰.

Новою формою зв'язків молоді СРСР і СФРЮ стали взаємозв'язки Ленінських комуністичних спілок молоді України, Білорусії, Грузії та Азербайджану з Спілками соціалістичної молоді Сербії, Хорватії, Словенії, Боснії і Герцеговіни, а також зв'язки молодіжних організацій міст-побратимів Москви і Белграда, Ленінграда і Загреба, Ташкента і Схшле, Тбілісі і Любляни, Баку і Сараєво, Єревана і Тітограда, Курська і Тітово-Ужице, Одеси і Спліта, Запоріжжя і Оброваца, Ялти і Рієки. Це було свідченням зростаючої участі трудящих у соціалістичних міжнародних відносинах, вкладом у розвиток і зміцнення радянсько-югославської дружби і співробітництва.

ЛКСМУ, Комітет молодіжних організацій УРСР, з 1971 р. співробітничать з Спілкою соціалістичної молоді Сербії. На першій зустрічі представників братніх спілок у Києві в листопаді 1971 р. були визначені головні завдання, форми співробітництва, обговорені й накреслені перспективи розвитку відносин між ЛКСМ України і ССМ Сербії, підписано перший план співробітництва²¹. Молодіжні організації України і Сербії надають великого значення спільній діяльності по вихованню молоді. На основі принципів марксизму-ленінізму і соціалістичного інтернаціоналізму вони обмінюються досвідом роботи в цьому напрямку, різною інформацією, молодіжними делегаціями і туристськими групами тощо.

Протягом 1971-1972 рр. зв'язки молодіжних організацій УРСР і Сербії характеризувалися взаємоозначенням з основними формами і методами роботи. Ці перші контакти заклали міцну основу для дальшого поширення зв'язків.

Так, делегація ЦК ЛКСМ України на чолі з секретарем ЦК Г.І.Ревенко у 1972 р. відвідала Югославію на запрошення Республіканської конференції ССМ Сербії. В ході дружнього візиту був підписаний договір, відповідно до якого незабаром відбувся обмін студентськими будівельними загонами²².

В наступні роки практикою співробітництва братніх спілок стали взаємні поїздки делегацій і груп для вивчення і запозичення досвіду роботи, участі

¹⁹ Янаев Г. Указ.соч., с.159.

Брежнев Л.І. Ленінським курсом» Промови і статті. К., 1979, т.6, с.469.¹
Поточний архів КМД УРСР. Матеріали за 1971 р.

²² Там же. Матеріали за 1972 р.

у конкурсах професійної майстерності, трудових починах, обміні молодими журналістами, аспірантами, студентами, фестивалі фольклорного мистецтва, туристський обмін.

Делегація Республіканської конференції Спілки соціалістичної молоді Сербії на чолі з головою Светозаром Міяловичем, яка відвідала УРСР у грудні 1973 р. на запрошення ЦК ЖСМУ, ознайомилася з досвідом роботи комсомольських організацій республіки по ідейно-політичному вихованню молоді, її участю у виконанні рішень XXIV з'їзду КПРС.

Члени югославської молодіжної делегації побували на Дарницькому шовковому комбінаті, в Київському інституті інженерів цивільної авіації. В Одеському обкомі ЛКСМУ гості ознайомилися з роботою обласної комсомольської організації, взяли участь у міському вечорі інтернаціональної дружби. Членам югославської делегації була надана можливість виступити по республіканському телебаченню з розповіддю про роботу ССМЮ, дружні зв'язки братніх молодіжних організацій²⁴.

Ідеологічне співробітництво братніх спілок молоді було продовжено у червні 1974 р., коли Сербію відвідала делегація ЦК ЛКСМ України на чолі з секретарем ЦК О.І.Гіренко. Підсумком плідної роботи братніх спілок стало підписання договору про співробітництво між ЛКСМ України та ССМ Сербії на 1974-1975 рр. У новому документі передбачалося значне розширення молодіжних контактів у багатьох аспектах. Так, за договором у грудні 1974 р. відбувся обмін групами молодих журналістів, які ознайомилися з діяльністю республіканських молодіжних організацій по ідейно-політичному вихованню юнаків і дівчат, засобів масової інформації, зустрілися з молодими робітниками, студентами та учнями. Був також підписаний план співробітництва між редакціями газет "Комсомольское знамя" та "Омладінске новіне" /"Молодіжні новини"/. В цих друкованих органах були опубліковані статті про життя та працю радянської та югославської молоді. Зокрема, газета "Омладінске новіне" вмістила матеріали про життя та творчість Миколи Островського²⁴.

За договором про співробітництво між ЦК ЛКСМ України і ССМ Сербії у 1975 і 1977 рр. відбувся обмін групами молоді для участі у трудових заходах. У серпні 1977 р. у Києві і Харківській області знаходилася делегація ССМ Сербії у складі 12 бригадирів молодіжних добровільних бригад. У Республіканському штабі студентських будівельних загонів /СБЗ/ та Харківському обкомі комсомолу гості зустрічалися, вели бесіди з комсомольцями, знайомилися з участю комсомолу і молоді області у боротьбі за виконання рішень ХХУ з'їзду КПРС. Сербські бригадири взяли активну участь у трудових акціях на базі СБЗ в с.Рогань Харківської області²⁵.

Розвиток двосторонніх радянсько-югославських відносин по державній лінії, поглиблення і збагачення їх новими формами нерозривно пов'язані з підвищенням політичної активності молоді, поширенням інтернаціональних зв'язків між братніми спілками молоді.

Розвиток взаємозв'язків між ВЛКСМ та ССМЮ засновується, по-перше, на спільності цілей і завдань братніх організацій у побудові соціалізму і комунізму. Тому обмін досвідом між ними по залученню молоді до виконання цих

²⁴ Комсомольское знамя, 1973, 7 декабря: Поточний архів КМЮ УРСР. Матеріали за 1973 р.

²⁵ Поточний архів КМЮ УРСР. Матеріали за 1974-1975 рр.

²⁵ Молодь України, 1976, 26 грудня; Поточний архів КМЮ УРСР. Матеріали за 1977 р.

важливих завдань має велике значення. Під час взаємних візитів представників молодіжних організацій здійснюється обмін досвідом ідейного виховання молодого покоління – оволодіння ідеями марксизму-ленінізму, формування у молоді наукового світогляду, роз'яснення її політики КПРС та СКЮ, залученню юнаків та дівчат до активної роботи по втіленню партійних директив в життя, на боротьбу проти буржуазної ідеології, за класовий підхід до явищ і фактів дійсності.

Питання дальшого співробітництва ЛКСМ України та ССМ Сербії були обговорені під час перебування делегації ЦК ЛКСМУ на чолі з секретарем ЦК Т.Д.Максименко у грудні 1975 р. у Сербії. Братні спілки підписали план співробітництва на 1976 р.²⁶ Згідно підписаного плану Югославію у травні відвідала делегація ЦК ЛКСМУ на чолі з секретарем ЦК В.Б.Врублевською. Делегація ознайомила з формами і методами роботи колективних членів Спілки соціалістичної молоді Сербії – Народної техніки та Спілки піонерів Сербії. Вперше були встановлені безпосередні контакти з цими молодіжними організаціями. Члени радянської молодіжної делегації зазначили, що ССМ Сербії ще недостатньо впливає на організацію ідейно-виховної роботи з молоддю, зокрема на організацію дозвілля. До складу Республіканської конференції ССМ Сербії входять не керівники Народної техніки та Спілки піонерів, а рядові члени, що значно ослаблює зв'язки між організаціями. Основними центрами ідейно-виховної та пропагандистської роботи є Будинки молоді, студентів та піонерів. Вони діють на основі програм, які складаються разом з відповідними міськими або обштинськими організаціями.

Делегація ЦК ЛКСМ України передала в дар Республіканській конференції ССМ Сербії фотовиставку про життя та діяльність молоді Радянської України у 1971–1976 рр.

Під час зустрічі з керівництвом Спілки соціалістичної молоді Сербії члени радянської делегації розповіли про роботу комсомольських комітетів і організацій ЛКСМУ по комуністичному вихованню підростаючого покоління, активну участь юнаків і дівчат України у розвитку інтернаціональних зв'язків з ровесниками за кордоном.

Обмін молодіжними делегаціями, туристами, колективами художньої самодіяльності між ЛКСМ України та ССМ Сербії, який став традиційним, сприяє дальшому вивченню і розповсюдженню досвіду роботи комсомольських організацій, зміцненню радянсько-югославської дружби. Лише протягом 1977 р. братні республіканські організації обмінялися шістьма делегаціями.

У травні 1977 р. на запрошення ЦК ЛКСМУ Україну вперше відвідала делегація «Народної техніки Сербії на чолі з Г.Муравльовим – секретарем Республіканського віча Народної техніки. Делегація відвідала станцію юних техніків, де ознайомила з досягненнями юних техніків України, з учбовими кабінетами і лабораторіями.

Сербські друзі виявили великий інтерес до організації республіканських змагань юних техніків і особливо цікавилися кіно- та фотогуртками, гуртками судно- та авіамоделювання. Вони відмітили чітку організаційну роботу станції, цікавилися підбором кадрів керівників гуртків та викладачів, їх професійною підготовкою, виявили інтерес до розробки методичної літератури і складання програм діяльності технічних гуртків. За словами сербських комсомольців, вони знайшли для себе багато повчального у досвіді радянських колег.

²⁶ Поточний архів КМД УРСР. Матеріали за 1975 р.

У Харківському обкомі ЖСМ України члени делегації ознайомилися з роботою обласної комсомольської організації за гідну зустріч 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції» розвитком науково-технічної творчості молоді. У Харківському автопляховому інституті друзі ознайомилися з роботою конструкторського бюро, участю студентів в його роботі, з новим спортивним швидкісним автомобілем з реактивним двигуном ХАДІ-9. Перебуваючи на ДЕК-1, гості цікавилися умовами життя робітників, заохоченням винахідництва та раціоналізаторства з боку держави і громадськості. У Краснокутському районі Харківської області делегація вивчала досвід роботи комсомолу по залученню молоді до науково-технічної творчості на селі.

9 травня, в День Перемоги, члени югославської молодіжної делегації взяли участь у заходах київського міського зльоту комсомольців та молоді - учасників походу по місцях революційної бойової і трудової слави радянського народу, присвяченого 60-річчю Великого Жовтня, поклали вінки до пам'ятника Невідомому солдату, до могили Героя Радянського Союзу Народного Гзроя Югославії генерал-майора О.М.Вітрука. Велике враження на югославських комсомольців справило відвідання Державного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Керівник делегації Г.Муравльов сказав: "Наша багатокровна дружба скріплена кров'ю. Вирішальною віхою у відносинах наших народів була друга світова війна. Народи Югославії завжди пам'ятають і високо цінують великий вклад, який так безкорисливо внесли радянські люди в очищення Європи від фашистської чуми"²⁷.

Зміцненню творчих зв'язків між діячами мистецтва Сербії та України сприяв обмін делегаціями кінематографістів, який відбувся у листопаді 1977 р. Делегація ЦК ЛКСМ України, у складі якої були, зокрема, актриса О.М.Матешко та асистент оператора Київської кіностудії художніх фільмів ім. О.Довженка П.В.Вебера, вивчала форми роботи ССМ Сербії з творчою молоддю, взяла участь у дискусіях на теми кінемистецтва. Скрізь членів радянської делегації тепло зустрічали, їм була надана можливість докладно ознайомитися з досвідом роботи югославських кіностудій, з підготовкою акторських, режисерських та операторських кадрів. У Белграді делегація відвідала Союз акторів Сербії, Інститут театральної мистецтва, кіноклуб, фотоклуб "Белград", Будинок піонерів та молоді, кіностудію "Авала-фільм", школу, виставку "Стара сербська фотографія", у м.Валево - фестиваль любительських фільмів, у м.Младеновац - фотокіноклуб. Делегація проглянула також близько 20 любительських кінофільмів, ознайомилась з фотороботами, звернувши увагу на те, що багато з них не мають чітко вираженої політичної спрямованості, деяка частина молодих кінодіячів орієнтується на західні зразки мистецтва. В цьому відчувалася недостатність уваги до творчої молоді з боку Спілки соціалістичної молоді Сербії.

Під час зустрічей радянські комсомольці ознайомилися з югославськими друзями з діяльністю республіканської комсомольської організації по культурно-естетичному вихованню молоді, показали два фільми, зроблені студентами кінофакультету Київського інституту театральної мистецтва ім. Карпенка-Карого²⁸.

У той же час делегація молодих кінематографістів Сербії відвідала Київ, Чернівці, Житомир, Корсунь-Шевченківський, Черкаси. На Київській кіностудії

²⁷ Поточний архів КМЮ УРСР. Довідка про перебування на Україні делегації Народної техніки Сербії при РК ССМ Сербії. 1977 р., арк. 1-6.

²⁸ Поточний архів КМЮ УРСР. Інформація про перебування делегації ЦК ЛКСМ України в Сербії. 1977 р.

художніх фільмів ім. О.Довженка під час численних бесід і зустрічей йшла ділова розмова про інтернаціоналістські традиції, шляхи розвитку українського радянського та югославського кінематографа, про останні досягнення у галузі кіно, смаки глядачів, дальші шляхи розвитку кінолюбительського мистецтва.

Ці бесіди, спільні творчі обговорення кінофільмів, ділові контакти сприяли зміцненню зв'язків між молодими діячами кіно, розвитку любительського кіномистецтва, розуміння його ролі у справі гармонійного і всебічного розвитку особи. На бесіді в ЦК ЛКСМУ члени югославської делегації висловили задоволення змістовністю і конструктивним характером програми перебування в УРСР, підкреслили велике значення такого обміну для дальшого зміцнення дружніх зв'язків молоді України та Сербії^{2^}.

З середини 70-х років поширилися, стали більш систематичними прямі, безпосередні зв'язки комсомольських організацій міст-побратимів Одеси та Спліта, Запоріжжя і Оброваца, Ялти та Ріски. Щороку починаючи з 1972 р. між молодіжними організаціями міст-побратимів підписуються програми співробітництва, які включають обмін делегаціями, туристськими групами, будівельними загонами молоді, художніми колективами, піонерами та школярами, спортивними делегаціями, проводяться також культурно-масові заходи.

З результатів двосторонніх зустрічей між делегаціями Одеського міського комсомолу та Сплітської обшинської організації Спілки молоді Хорватії у 1972-1978 рр. інтерес у югославських друзів викликали такі питання, як досвід роботи комсомолу по організації соціалістичного змагання, проведення Ленінського заліку, навчання комсомольського активу, підвищення ролі первинних організацій, керівництво КПРС Ленінським комсомолом, досвід військово-патріотичної і спортивної роботи.

Зі своєї сторони радянські комсомольці з великою зацікавленістю й увагою вивчають досвід роботи братньої спілки, намагаються запозичити все цінне й корисне з досвіду друзів.

Так, радянські юнаки та дівчата у місті-побратимі Сяліті - одному з найбільших портів Югославії, центрі суднобудування, знайомилися з працею і життям молодих корабелів, з досвідом місцевої організації ССМ Хорватії по ідеологічному вихованню молоді.

Під час взаємних відвідувань промислових підприємств, колгоспів та кооперативів, вузів та шкіл, наукових установ і закладів культури встановлюються особисті дружні зв'язки, що якнайкраще сприяє інтернаціональному зближенню, зміцненню почуттів братньої дружби і довіря між молоддю. "Ми дуже вдячні за теплий, дружній прийом. З першого дня ми тут відчуваємо себе, як у своєму рідному місті, - говорив керівник молодіжної делегації Спліта, яка у грудні 1972 р. відвідала Одесу Анте Грубичич. - Слід відзначити, що у вашій країні приділяється велика увага вихованню молодого покоління. Це ми бачили у піонерському таборі "Молода гвардія". Члени делегації підкреслили, що можливостей для розширення зв'язків є багато, вони будуть вивчені і впроваджені в життя.

Делегація Одеського міського комсомолу, яка у травні 1977 р. була гостем Сплітської обшинської конференції ССМ Хорватії, обговорила на зустрічі з побратимами план співробітництва на 1978-1979 рр. Виходячи з принципів

Поточний архів КМО УРСР. Матеріали про перебування делегації Республіканської конференції ССМ Сербії. 1977 р.

~* Чорноморська комуна, 1972, 16 грудня.

радянсько-югославського співробітництва, яке поступово розвивається і висуває на порядок денний питання поглиблення й ефективності братніх зв'язків, їх різноманітність, керівники Сплітської молодіжної організації висловили бажання обмінятися колективами художньої самодіяльності, спортивними делегаціями, групами піонерів та школярів під час літніх канікул. Ці пропозиції з задоволенням були прийняті.

Члени молодіжних делегацій Української РСР, які побували у своїх побратимів, проводять велику пропагандистську роботу – крім зустрічей з комсомольським активом Одеси, Ялти вони виїжджають у інші міста Одеської та Кримської областей, де розповідають про життя югославської молоді, її участь у соціалістичному будівництві, у боротьбі за мир.

Комсомольські організації міст-побратимів обмінюються інформаційними матеріалами, організують культурно-масові заходи, присвячені ювілейним та пам'ятним датам у житті радянського і югославського народів. Так, Одеський обком ЖСМУ надіслав у Спліт лекції: "ХХУ з'їзд КПРС і актуальні питання ідеологічної боротьби", "В.І.Ленін і суспільно-політична активність молоді". Відповідно до планів співробітництва братніх молодіжних організацій Ялтинський міськком ЛКСМУ систематично надсилає на адресу обчислювальної організації ССМ Хорватії м.Рієки інформаційні матеріали про діяльність міської комсомольської організації, фотоальбоми про життя молоді, добірки газетних статей тощо. У 1976 р. побратимам було відправлено виставку робіт учнів дитячої художньої школи м.Ялти під назвою "Природа та ми", яка з успіхом демонструвалася у Рієці. Учні ялтинської середньої школи № 12 та школи ім.Матіоті м.Рієки ведуть листування, обмін літературою, фотовиставками^{3*}.

В Одесі, Запоріжжі, Ялті щороку 29 листопада урочисто відзначається національне свято Югославії – День республіки. В зв'язку з цим проводяться декади югославських кінофільмів, книг, тематичні фото- та книжкові виставки. Молодіжні редакції Одеської телестудії та радіо готують передачі, присвячені життю і діяльності молодіжних організацій м.Спліта, інтернаціональним зв'язкам ВЖСМ та «Ж?»²,

Велику роботу по інтернаціональному вихованню югославських моряків здійснюють комсомольці: виступають з лекціями, організують бесіди, екскурсії, зустрічі з радянськими людьми, тематичні вечори, концерти, перегляди спектаклей, кінофільмів, спортивні змагання тощо.

Наприклад, у 1967 р. у чорноморських, азовських та дунайських портах УРСР побувало 1667 суден з Югославії, зокрема в Іллічівському морському порту – 79 суден. На одному з вечорів радянсько-югославської дружби молодий моряк теплоходу "Посавіна" сказав: "Ми, югослави, дуже високо цінуємо дружбу з Радянським Союзом, тому що вона завжди приносила тільки хороші результати"³².

Югославські моряки бувають частими гостями Ялтинського клубу моряків. Виступаючи на вечорах інтернаціональної дружби, зустрічах з молоддю Ялти, югославські моряки підкреслюють зразкове обслуговування судей радянськими комсомольсько-молодіжними бригадами.

Комсомольські організації Одеси і Ялти використовують для розвитку братніх зв'язків і співробітництва молодіжні екіпажі суден закордонного плавання Чорноморського морського пароплавства.

³¹ Поточний архів КМД УРСР. Звіти по місцевих зв'язках. 1973-1978 рр.; Бондарь І.Д. Растим убежденных интернационалистов. Симферополь, 1979, с.6Б,69.

³² Поточний архів КМД УРСР. Звіти по місцевих зв'язках. 1973-1978 рр.

³³ ПІАЖР УРСР, ф.2605-р, оп.8, спр.6512 а, 79-136.

Стали вже регулярними зустрічі в комітетах комсомолу з моряками, які відвідують югославські сорти Спліт та Рієку.

У зближенні радянського та югославського народів, встановленні безпосередніх контактів, більш тісного взаєморозуміння велику роль відіграє міжнародний молодіжний туризм – одна з найбільш масових форм міжнародного співробітництва молоді.

Радянська молодь широко й активно бере участь у туристському обміні через Бюро міжнародного молодіжного туризму "Супутник". З загального обсягу туристських зв'язків радянської молоді 70 % до приїому інтуристів в СРСР і 90% до направлення радянських туристів за кордон складають контакти з молодіжними організаціями соціалістичних країн»

Комсомольські організації країни, БММТ "Супутник", ЦК ЛКСМ союзних республік, обкоми, міськкоми комсомолу ведуть важливу роботу по удосконаленню зарубіжних молодіжних подорожей, щоб "всебічно підвищувати ефективність туристських поїздок за кордон, уважно вивчати досвід братніх спілок, оловом од і прикладом підтверджувати великі переваги соціалізму .

Молодіжний туризм як масова форма інтернаціональних зв'язків став принципово новим напрямком у співробітництві ВЖСМ та ССМЮ. Партнерами БММТ "Супутник" в Югославії є Бюро міжнародного молодіжного та студентського обміну в Белграді та Агентство міжнародного туризму при Спілці соціалістичної молоді Вовводиш в м. Нові Сад³⁴.

Десятки тисяч юнаків і дівчат у складі спеціалізованих туристських груп відвідують пам'ятні і історичні місця, знайомляться з історією і культурою народів Радянського Союзу і Югославії, з досягненнями і життям молодого покоління, сприяють зміцненню дружби між обома країнами. Тільки у 1965–1970 рр. БММТ "Супутник" ЦК ЖСМ України прийняло 282 туристські молодіжні групи з Югославії /понад 8,5 тис.чоловік/³⁵.

Протягом лише останніх років до СФРЮ у складі молодіжних туристських груп виїжджали молоді вчені, металурги, лікарі, будівельники, вчителі, організатори технічної творчості школярів, робітники сільського господарства, викладачі фізкультури, тренери тощо.

Молодіжні контакти, що розвиваються між десятьма порідненими містами СРСР та СФРЮ, між ЦК ЖСМ України та ССМ Сербії, дозволяють організовувати спеціалізовані туристські поїздки іруд активістів і лекторів, обмінюватися колективами художньої самодіяльності, спортивними командами, будзагонами.

За останні роки обмін колективами художньої самодіяльності став важливою формою молодіжних контактів УРСР та СФРЮ.

Так, у лютому 1973 р. на запрошення ЦК ЖСМ України у Києві і Вінниці з успіхом виступав сербський фольклорно-етнографічний студентський ансамбль "Бранко Крсманович". На його концертах побувало понад 3 тис.чоловік. У той же час на гастролях у Сербії знаходився самодіяльний народний ансамбль танцю "Юність" Кіровградського педінституту ім. .О.С.Пушкіна³⁶.

Виступи у 1974–1975 рр. Сербського фольклорно-етнографічного молодіжного ансамблю "Сонч Марінкович" й ансамблю піонерського культурного товз-

³⁴ Тяжелыников Е.М. Отчет ЦК ВЛКСМ и задачи комсомола по воспитанию молодежи в духе ленинских заветов. М., 1970, с*44.

³⁵ Вестник КМО СССР, 1974, № 4, с.25.

^{ос} Поточний архів БММТ "Супутник" ЦК ЛКСМ України. Підраховано за матеріалами 1965–1970 рр,

³⁷ Поточний архів КМО УРСР, Матеріали за 1973 р.

риства "Младое?" викликали великий інтерес у молоді Київської, Черкаської та Хмельницької областей³⁸.

Ансамбль "Веснянка" Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка у травні 1974 р. з успіхом виступив на XIII міжнародному студентському фестивалі фольклорного мистецтва у м.Скопле. В Сербії на запрошення молодіжних організацій у травні 1975 р. побував дитячий ансамбль "Подольничик" Хмельницького Будинку піонерів ім.В.Котика, який виступав з концертами перед учасниками трудової акції "Морава-75", знайомив молодь Белграда, Шабаца, Ніша, Крушеваца з піснями та танцями народів СРСР.

У 1978 р. уперше в Радянському Союзі гастролював молодіжний ансамбль пісні та танцю "Абрашевич" з СФРЮ. Югославські митці з успіхом виступали у Києві, Закарпатській, Чернігівській та Чернівецькій областях. Артисти ансамблю зустрічалися з колгоспниками, робітниками, інтелігенцією. За їх словами, велике враження на них справила ентузіазм та комсомольський запал радянської молоді, її активна участь у виробництві, у громадському та культурному житті³⁹,

З великим успіхом у квітні 1979 р. пройшли в Югославії гастролі заслуженого самодіяльного ансамблю танцю УРСР "Юність Закарпаття". За 18 днів перебування в СФРЮ було дано 12 концертів, на яких побувало 22 тис. глядачів. Особливо тепло трудящі братньої країни сприймали закарпатські народні танці, зібрані самодіяльними артистами у селах області⁴⁰. Взаємні гастролі молодіжних художніх колективів сприяли зміцненню дружби, ознайомленню молоді з духовними цінностями народів обох країн. Така форма взаємозв'язків молодіжних організацій СРСР та СФРЮ в галузі культури сприяла активізації ідейно-політичної роботи серед молоді, художньому вихованню молоді.

В умовах всебічного радянсько-югославського співробітництва, яке з року в рік поглиблюється, значно зміцніли, стали більш ефективними і конкретними взаємозв'язки молодіжних організацій СРСР та СФРЮ. Якщо спочатку зв'язки підтримувалися переважно у формі обміну окремими молодіжними делегаціями, спеціалістами, то сьогодні - це багатогранні безпосередні дружні зв'язки та співробітництво братніх спільнот молоді на договірній основі.

Радянська молодь, як і всі трудящі нашої країни, прагне до дальшого розвитку і поглиблення радянсько-югославської дружби і співробітництва. Курс на її зміцнення був підтверджений на XXV з'їзді КПРС, він послідовно втілюється в життя, "У своєму підході до відносин з Югославією, - говорив Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР тов. Л.І.Брежнєв, - Радянський Союз непохитно виходить з прагнення зміцнювати і розвивати з нею дружні відносини на базі повної рівноправності, взаємоповаги і довіри і абсолютного неутручання у внутрішні справи один одного. Ми хочемо розвивати ці відносини на обоєспільну вигоду для народів обох наших країн, для нашої спільної справи - справи миру і соціалізму"⁴¹.

³⁸ Молодь України, 1976, 26 грудня.

³⁹ Комсомольское знамя, 1978, 29 ноября; Деснянська правда /Чернігів/, 1978, 6 грудня.

Правда Украины, 1979, 27 апреля.

⁴¹ Брежнев Л.И. Ленинским курсом. Промови і статті, т.6, с.191.

Т. В. К л и н ч е в к о

ЗРОСТАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО І ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ ТРУДЯЩИХ УГОРСЬКОГО СЕЛА
З ПЕРІОДУ БУДІВНИЦТВА РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІСТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зближення міста і села, міського і сільського способу життя - одна з най-головніших: об'єктивних закономірностей розвитку соціалістичного суспільства. В країнах соціалізму, де немає і не може бути антагоністичних протиріч у способі життя різних класів і соціальних груп, процес цей, розвиваючись все динамічніше, охоплює усі сфери життєдіяльності трудящих.

На початку 60-х років соціалістична Угорщина вступила у новий етап свого історичного розвитку, УІІ з'їзд Угорської соціалістичної робітничої партії /1962 р./, констатувавши успішне завершення побудови основ соціалістичного суспільства, вказав, що угорський народ вступив у період повної побудови соціалізму. Стирання граней між містом і селом на основі дальшої індустріалізації сільського господарства, зближення двох форм соціалістичної власності, зміцнення союзу робітників і селян, зростання культурного рівня трудящих села і міста були визначені в партійних документах серед найголовніших соціальних завдань.

За роки, що минули відтоді, неспізнано змінилося обличчя села, його соціально-класова структура, умови життя і праці селян, робітників та інтелігенції. Швидкими темпами розвивалося сільське господарство, зростала його матеріально-технічна база, концентрація і спеціалізація виробництва, в усіх його галузях впроваджувались досягнення науково-технічної революції, результатом чого було виникнення і зміцнення аграрно-промислових комплексів. "Загальновідомо, - відзначив у своєму виступі на ІІІ з'їзді сільськогосподарських виробничих кооперативів у грудні 1976 р. товариш Янош Кадар, - що в результаті розвитку нашої країни і дальшої індустріалізації сільського господарства частка сільського господарства країни знижується як за показником внеску в національний прибуток, так і за чисельністю зайнятих у сільськогосподарському виробництві. Однак дозволяйте і на цьому форумі категорично заявити, що роль сільського господарства не знижується, більше того, вона зростає". Про що свідчать, зокрема, такі цифрові показники: обсяг капітальних вкладень у сільське господарство зріс у 1976 р. порівняно з 1960 р. більш ніж у три рази, і становив відповідно 22 043 млн.[^] юрентів проти 6012 млн. флоринтів; валова продукція сільського господарства порівняно з даними 1950 р. становила відповідно /у %/, 1962 р. - 122, 1976 р. - 178; процент внеску сільського господарства у національний прибуток країни зменшився при цьому в 30,8 % /1960 р./ до 24,2 % /1965 р./ і до 13,4 % /1976 р./. Швидкими темпами, незважаючи на несприятливі природні умови у деякі роки, зростало виробництво сільськогосподарських продуктів: темпи зростання у 1976 р. становили 122 % проти 100 % 1970 р.^{*} Про зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства свідчать такі дані: у роки третьої п'ятирічки /1966-1970 рр./ парк тракторів зріс майже на 30,3 тис., а у четвертій /1971-1975 рр./ - вже на 46,4 тис.штук[°]. Зріс ступінь механізації всіх виробничих сільськогосподарських процесів, майже повністю механізовано збирання зерно-

; Венгрия - 78. Будапешт, 1978, с.42-43.

² Статистический ежегодник стран-членов СЭВ. М., 1977, с.22,43,91,141; Венгерский статистический справочник. Будапешт, 1977, с.19.

[°] Социально-экономическое развитие стран социализма в 1971-1975 гг. М., 1978, с.33.

вих. Зазначимо, що при швидких темпах зростання механізації Угорщина у 70-х роках, завдяки участі у соціалістичному розподілі праці країн-членів Ради Економічної Взаємодопомоги, змогла набагато скоротити випуск сільськогосподарської техніки, а деякі види і зовсім зняти з виробництва. Більш Ніс у 22 рази виросло у 1976 р. порівняно з 1960 р. споживання електроенергії у сільському господарстві, виробництво і застосування хімічних добрив⁴. На протязі останніх десятиліть хімічна промисловість - найдинамічніша галузь промисловості Угорщини./

Успіхи у зростанні матеріально-технічної бази сільського господарства повсякчас викликають необхідність дальшої концентрації виробництва, яка пройшла в Угорщині кілька етапів: у середині 60-х, в першій половині і в середині 70-х років. У результаті укрупнення і концентрації господарств на кінець 70-х років кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів скоротилась з 2805 /у 1970 р./ до 1350, кількість держгоспів - з 180 до 131. Проведена реорганізація значно сприяла впровадженню нової техніки, передових методів драпі, поліпшенню планування. В цілому ж, як відзначалося на ХІІ з'їзді Угорської соціалістичної робітничої партії, за роки, що минули з часу соціалістичної перебудови сільського господарства, тобто за два останні десятиліття, на 7 % скоротилися посівні площі, на 48 % - кількість зайнятих у сільському господарстві, однак зараз ця галузь народного господарства дає не 61 % більше продукції⁵.

На останнє десятиріччя припадає період розвитку аграрно-промислових комплексів в Угорщині. На початку 70-х років угорські економісти характеризували ступінь розвитку аграрно-промислової кооперації в країні як початковий⁷, зазначаючи, проте, що в багатьох передових господарствах - у виробництві і переробці птахів, яєць, винограду - є вже чималі успіхи в організації багатьох видів інтеграції сільськогосподарського виробництва, промисловості і торгівлі.

Для сільського господарства Угорщини, як і всіх розвинутих промисло-аграрних країн світу, характерний процес скорочення активного самодіяльного населення в цій галузі народного господарства: у 1962 р. - 1 млн.440 тис., 19% р. - 1 млн.15 тис. працівників⁶. Причому за п'ять років - з 1971 по 1975 - їх чисельність скоротилась на 12 %. Отже, приріст продукції відбувався за рахунок підвищення продуктивності праці⁹. У наступні півтора десятиліття очікуються більш швидкі темпи зниження числа зайнятих у сільському господарстві порівняно з минулими роками ще й у зв'язку з помітними демографічними змінами, які почалися з початку 70-х років¹⁰.

Швидкі темпи індустріалізації сільського господарства викликали великі соціальні зміни в житті угорського суспільства, і перш за все зміни у соціально-класовій структурі. Проблема ця довгий час була та і є зараз предметом багатьох дискусій як серед угорських, так і серед радянських учених.

⁴ Статистический ежегодник стран-членов СЭВ, с.50,117.

⁵ Там же, с.280,295; Hepszebadaşg, 1980, шй го. 25.

⁶ Bepszabadsag, 1980, maro. 25.

М., 1974, с.41. ІІІ "Агро-промшшенное кооперирование в европей ских странах СЭВ.

Венгерский статистический справочник, 1977, с.19.

⁹ Социально-экономическое развитие стран социализма в 1971-1975 гг., С.03.

Див.: Eulcsar L., Lengyel Zs., SzakmunkasoL: a mezogazaesa'gbaii, Budapest, 1979, 46-49.old.

Народна влада Угорщини з терших років після визволення країни приділяє велику увагу підвищенню загальноосвітнього рівня трудящих. У матеріалах партійних з'їздів, у діяльності Угорської соціалістичної робітничої партії, Вітчизняного народного фронту, Угорської комуністичної спілки молоді та інших масових громадських організацій питання шкільної професійної освіти, розширення політичного СЕПТОГЛЯДУ, оволодіння марксистсько-ленінською ідеологією, зростання загальної культури трудящих - предмет постійної уваги і планомірного розвитку. "Культура стає все доступнішою для найширших народних мас, - говориться у Програмній заяві УСРП, прийнятій на XI з'їзді. - Все це - підсумок і водночас вимога будівництва соціалізму"¹⁷.

Важливою віхою у розвитку народної освіти на новому історичному етапі було прийняття у жовтні 1961 р. "Закону про систему народної освіти в Угорській Народній Республіці", який розроблений на основі рішень УП з'їзду УСРП /1959 р./ про необхідність реформування школи в зв'язку з соціалістичною індустріалізацією і завершенням колективізації сільського господарства. "Необхідно зробити школи повністю соціалістичними з точки зору ідейного викладання. Слід приблизити школу до життя. Суть цього полягає в тому, щоб паралельно з наданням сучасної освіти в неповних середніх школах забезпечити політехнічне навчання, а в середніх школах створити можливість школярам набувати певної спеціальності поряд з засвоєнням учбового матеріалу"¹⁸. Курс партії і держави на зближення освіти з життям, на виховання свідомих громадян, господарів своєї соціалістичної вітчизни послідовно впроваджувався в життя також на основі постанови Пленуму ЦК УСРП 1972 р. "Про стан народної освіти і задачі по його удосконаленню", на основі якої, зокрема, у УП і УШ класах загальноосвітньої школи були введені факультативні дисципліни з технічних і сільськогосподарських наук. "У сільській місцевості, наприклад, в число факультативних предметів включалася біологія, хімія та інші предмети, які мають пряме відношення до сільськогосподарського виробництва"¹⁹. Протягом 60-х і 70-х років розроблялися нові підручники і шкільні програми.

Новий етап у розвитку народної освіти розпочався в Угорщині з прийняттям у жовтні 1976 р. Державними Зборами нового закону про народну освіту. Закон констатував, що за період будівництва з країни розвинутого соціалістичного суспільства змінилися сфера дії, зміст і характер освіти. "Суть рішення партії з питань народної освіти і даного законопроекту, - відзначалося під час обговорення проекту, - полягає у визнанні того, що культура, освіта стали невід'ємною частиною шляху, який веде нас до розвинутого соціалістичного суспільства" . Закон став виявленням послідовної політики партії і держави в галузі освіти, і, як підкреслив у своєму виступі секретар Центрального Комітету УСРП депутат І.Дері, цей закон "свідомо і підкреслено зв'язує культуру з областю, з якої вона походить і якої вона допомагає: з суспільною практикою, з виробництвом, з суспільним і колективним життям, з соціалістичним демократизмом, з суспільно-політичною практикою подолання успадкованих соціальних відмінностей, нерівності, різниці між фізичною і розумовою працею"²⁰ .

¹⁷

¹⁸ XI съезд Венгерской социалистической рабочей партии, с.243.

¹⁹ УП съезд Венгерской социалистической рабочей партии. М., 1960, с.47,

²⁰ Див.: Школа европейских стран социализма. М., 1976, е.117.

²¹ Венгрия-78, с.211,214.

²² Там же, с.215-216.

Великі досягнення в народній освіті заслужено в предметом гордості угорських трудящих. Проте на даному етапі ще не ліквідована суттєва різниця в рівні освіти міського і сільського населення – робітників міста і села, а також членів сільськогосподарських кооперативів. Перш за все не відставання проявляється у шкільній освіті. На початок п'ятої п'ятирічки /1976 р./ "половина робітників не мала ще 8-річної освіти. Основна маса цих робітників походженням з селян... 46 % робітників і зараз живуть у селах"²³. Майже 50 % кооперативного селянства не має на сьогоднішній день восьмирічної обов'язкової освіти²³. "В середині 70-х років у селянських сім'ях удвічі вищою, ніж у сім'ях промислових робітників, була частка тих, чия освіта обмежувалась 4-6 класами початкової школи"²⁴. Звичайно, якщо порівнювати рівень освіти молодого покоління, яке здобуло освіту після визволення, то відмінності між містом і селом, між робітниками і селянами не будуть такими помітними, але вона існують і, напевне, існуватимуть ще протягом довгого часу. Дані проведених у 1973 р. в шести областях Угорщини соціологічних досліджень свідчать про те, що-процент молодих людей – членів сільськогосподарських виробничих кооперативів, молодше 30 років, що не мають 8-річної освіти, становить 45,6 %²⁵,

Відмінності в рівні і в якості освіти помітні не лише при порівнянні міста і села, а й при співставленні шкільної успішності дітей з різних соціальних прошарків села. Так, середні показники успішності дітей сільської інтелігенції становлять 4,6 бали, тоді як дітей працівників сільського господарства – 3,4 бали²⁰.

Відставання в навчанні, незакінчена середня освіта стає головною перешкодою для молодих людей при виборі професії, при отриманні професійної освіти і кваліфікації. Сучасні ж умови сільськогосподарського виробництва, як і інших галузей народного господарства, вимагають все більше спеціалістів з високою кваліфікацією. Відставання рівня освіти є також одним із факторів, як зазначалося, невисокого ступеня розвитку соціальної мобільності дітей працівників сільського господарства. Народна влада надала всім трудящим рівні права. Але, як свідчать дані проведеного в масштабах країни соціологічного дослідження, на сьогоднішній день коефіцієнт можливості для дітей працівників сільськогосподарського сектора залишитися в рамках професії батьків становить 5,7 проти показника 1,1 у дітей висококваліфікованих робітників. Діти керівних працівників і інтелігенції на початку 70-х років мали 50 % вірогідності проти 2 % можливостей дітей працівників сільського господарства стати керівними працівниками або представниками інтелігенції²⁷. Не основі даних соціологічних досліджень угорські вчені роблять висновок, "що різниця у можливостях мобільності у молоді з різних соціальних прошарків, яка починає свій трудовий шлях, свідчить про наявність певної, хоча й не гострої соціальної напруженості... Звичайно, за даних умов суспільного розподілу праці неможливе існування абсолютно рівних можливостей мобільності. Однак поступове зменшення відмінностей в шансах лишається важливою суспільною задачею"

Проблеми научного комунізму. М., 1976, вып.10, с.150.

²³ Partelat, 1978, n°7, 15. old.

²⁴ Венгрия. Развитие и размещение производительных сил, с.242-243.

²⁵ Tanulmányok a taraielögz'dveikeseti parasatságról, 175. old.

²⁶ Рабочий класс и современный мир, 1978, № 6, с.41.

²⁷ Там же, с.42,44»

²⁰ Там же, с.45.

Для розв'язання цієї задачі народна влада не шкодує зусиль - буде нові школи, колегіуми, інтернати, виділяє спеціальний транспорт для учнів, що живуть у віддалених селах, на хуторах. Так, у 1975 р. в країні працювало 114 інтернатів, в яких жили і навчалися 8 тис.учнів з сел і хуторів, де немає шкіл⁹. У майбутньому планується розширення мережі таких інтернатів, що буде важливим засобом також у ліквідації соціальних відмінностей між різними типами сільських населених пунктів, ліквідації хуторської системи, яка досі являє собою специфічну для Угорщини проблему.

XII з'їзд УСРП, що відбувся у березні 1980 р., підкреслив цілеспрямований, послідовний характер політики партії і держави у галузі освіти. 'Важливою суспільно-політичною задачею, - зазначив у своїй промові на з'їзді товариш Янош Кадар, - є сприяння навчанню дітей робітників і селян. Необхідно прагнути до того, щоб умови навчання в середніх і вищих учбових закладах поступово вирівнювалися і тим самим зміцнювався соціалістичний характер нашої освіти"³⁰.

За роки народної влади в Угорщині склалася чітка система народної освіти, яка дозволяє випускникам восьмирічної школи продовжити своє навчання, здобуваючи паралельно загальну середню освіту і спеціальні професійні навички у середніх спеціальних, професійно-технічних школах, училищах, школах підвищення кваліфікації, гімназіях. Про демократичний характер шкіл середнього ступеня свідчить безкоштовність навчання і можливість випускників цих учбових закладів продовжити навчання у вузах, на відміну від "тупикового" характеру професійних шкіл багатьох капіталістичних країн, які навчають лише ремісницьким навичкам. У Програмі заяві УРП визначені цілі і задачі професійної освіти на найближчі десятиліття: "Необхідно ввести загальну середню освіту підростаючого покоління. При цьому треба перш за все підняти рівень професійно-технічного навчання. В нашому соціалістичному суспільстві підвищення рівня професійно-технічного навчання диктується не лише необхідністю поповнення рядів робітничого класу, а й задачею здійснення його керівної ролі" .

Головним джерелом "забезпечення промисловості і сільського господарства кваліфікованою робочою силою" є в Угорщині професійно-технічні училища³¹. В країні діє широка мережа шкіл сільськогосподарського профілю. Важливою передумовою якості професійної освіти у цих школах є те, що професійна підготовка здійснюється під керівництвом Міністерства сільського господарства і харчової промисловості, а загальноосвітньою підготовкою відає Міністерство освіти. Школи і училища /особливо механізаторські, декоративних рослин/ користуються популярністю сільської молоді, про що свідчать такі цифрові показники. У 1960 р. середні учбові заклади сільськогосподарського профілю закінчило 1,3 тис., у 1970 р. - 5,1 тис., у 1975 р. у зв'язку із спадом демографічної хвилі /пік якої припав на кінець 60-х - початок 70-х років/ - 3,1 тис. випускників³². Спеціальну підготовку в оволодінні сільськогосподарськими професіями проходять учні середніх загальноосвітніх сільських шкіл, що служить важливим фактором у професійній орієнтації школярів, у виборі ни-

⁹ Ч

Народное образование, 1975, № 8, с.81.

³⁰ Правда, 1980, 25 лютого.

³¹ XI съезд Венгерской социалистической рабочей партии, с.245.

³² Див.: Гомоннай В.В. Народное образование в европейских странах социалистического содружества. Киев, 1978, с.79.

³³ Там же, с.83.

ми сільськогосподарських професій. Тенденція скорочення робочої сили у сільському господарстві Угорщини й інтенсифікація галузі висуває нові вимоги до професійної підготовки спеціалістів, "у порівнянні з кількісними змінами все більшу роль у майбутньому відіграватимуть зміни якості"³⁴.

В останні роки велика увага приділяється організації освіти дорослих членів СГВК і робітників держгоспів. Навчання дорослих – не нова форма освіти, у перші роки народної влада тисячі трудящих оволодівали грамотою на спеціальних курсах по ліквідації неписьменності. Тепер перед навчанням дорослих поставили нові завдання – ліквідувати прогалини в освіті і дати спеціальність. Добре зарекомендувала себе і одержала широке розповсюдження у сільськогосподарських виробничих кооперативах нова форма курсу об'єднаної програми У-УІ і УІ-УІІ класів, кожен з яких розрахований на 16 тижнів³⁵.

Одним з найважливіших шляхів поповнення кваліфікованими працівниками кооперативних і державних господарств є підготовка спеціалістів і навчених робітників безпосередньо при кооперативах і держгоспах. Дієвість і необхідність цієї форми підтверджується життям, – з року в рік зростає кількість тих, хто набуває виробничої професії без відриву від виробництва. З початку 70-х років почалося планування, організація, був налагоджений контроль за підготовкою і перепідготовкою дорослих. На 1976 р. кількість тих, хто підвищив свою кваліфікацію на спеціальних курсах, створених при господарствах, становила 6 тис. навчених і більше 400 кваліфікованих робітників³⁶.

Важливу роль в економічному і соціально-політичному розвитку угорського села відіграє сільська інтелігенція – керівники підприємств, інженери, економісти, юристи, біологи, педагоги, лікарі та ін. Зростає питома вага спеціалістів з вищою освітою як наслідок і передумова інтенсифікації сільського господарства, розвитку аграрно-промислової кооперації, розширення культиурно-побутового обслуговування сільських мелканців. В середньому на кожні 3,5 тис. сільського населення припадає 60-80 представників інтелігенції. Кожен другий з них – педагог, кожний, сьомий – спеціаліст сільського господарства, кожен десятий – медичний працівник³⁷.

Наймолодшою групою сільської інтелігенції є працівники сільського господарства. Ця група інтелігенції – ровесниця соціалістичного сільського господарства. 40 % її становлять молоді люди у віковій групі до 30 років³⁸. Сьогодні у сільськогосподарських виробничих кооперативах і держгоспах працює 40 тис. інженерів, що майже втричі більше, ніж у 1962 р.³⁹

Чимало вузів республіки готують спеціалістів: інженерів-аграрників, ветеринарних лікарів, інженерів-механізаторів та інших фахівців для сільського господарства. В останні роки кількість випускників навіть перевищує потреби народного господарства. Проте у багатьох сільськогосподарських виробничих кооперативах, особливо в економічно відсталих областях країни, нестача спеціалістів-аграрників і тваринників з вищою освітою відчувається дуже гостро. Щоб поліпшити забезпечення господарств спеціалістами, обласні ради і комітети комсомолу деяких областей уклали договори з сільськогосподарськими вузами країни про регулярне інформування студентів з економічних і соціальних пи-

³⁴ Sulcsar L., Lengysl Zn. Op.oit. 49. old.

Tanulma'nyok a termsló'szovetkezeti paraszta^ gról, 196. old.

³⁶ P<srte'19t, 1976, N 12, S3, old.

TanulminyoŁ a termeloszovetfeezeti paraaztszgról, 123. old.

³⁸ Там же.

³⁹ ?Art<šlet, 1978, N 7, 27. old.

тань розвитку тих областей, звідки вони приїхали навчатись. Таке співробітництво сприяло зростанню кількості молодих спеціалістів у сільськогосподарських кооперативах і держгоспах країни.

Соціалістична інтелігенція, вірна політичним і моральним ідеалам робітничого класу, - велике завойованя Угорської Народної Республіки. Спільність мети всіх соціальних класів і груп з Угорщини є основою їхньої взаємодії і зближення, у спільній роботі з селянами, з робітниками сільська інтелігенція - найбільш освічена частина сільського населення - має свої специфічні, складні і важливі завдання. Висунуте у Програмній заяві УСРП завдання підвищення сільськогосподарського виробництва в найближчі 15-20 років у 1,5-2 рази ставить перед сільською і, зокрема, сільськогосподарською інтелігенцією вимоги - і не лиш у виробництві, а й у суспільному житті. "Організація передової праці і виробництва, - зазначив перший секретар профспілки працівників сільського і лісового господарства Ференц Добі, - планування, практичне здійснення технічного розвитку і застосування його результатів на практиці, утвердження демократичних форм управління, умови життя і праці трудящих, розвиток соціальної сфери - все це задачі, у розв'язанні яких інтелігенція, і особливо керівники, мають важливе значення"⁴⁰. Зростає роль інтелігенції і у підвищенні загальної культури, культури побуту сільських жителів, у формуванні нового способу життя, системи моральних цінностей, розширенні духовних запитів. Угорські дослідники констатують, що тепер уже не стоїть питання, чи бере інтелігенція участь у суспільному житті, сьогодні важливо, чи достатньо активна ця участь. Ретельно досліджуються причини, що заважають інтелігенції, особливо молоді, бути активними пропагандистами соціалістичної культури, соціалістичного способу життя на селі.

Однією з серйозних перешкод у систематичному навчанні, підвищенні кваліфікації і задоволенні культурних запитів сільських трудящих стала в останні роки так звана "маятникова" міграція. Із сіл, розташованих на порівняно невеликій відстані від міст /що є характерною особливістю невеликої у географічному відношенні країни/, щодня виїжджає чимала кількість мешканців, більшість яких складають промислові і будівельні робітники. За місцем роботи вони - міські робітники, за місцем проживання і багатьма рисами способу життя - сільські люди. Характерно, що тенденція щоденної, "маяткової" міграції зростає. Передбачається, що на кінець 80-х років 2/3 міських робітників промисловості, будівництва і транспорту становитимуть сільські жителі⁴¹.

Протягом останніх років проблема ця постійно є предметом турботи керівних партійних, комсомольських органів, а також організацій на підприємствах міста і села. Щоденні поїздки залишають обмаль вільного часу, заважають продовжувати навчання, змістовно відпочивати. Партійні і комсомольські організації приділяють особливу увагу цій категорії трудящих. У жовтні 1973 р., зокрема, була прийнята спеціальна постанова ЦК УКСМ, присвячена проблемам сільської Молоді, в якій були сформульовані заклики "З одного села - на одне підприємство!" та "З одного села - в одну школу!". Втілення в життя цієї постанови є важливим налагодуванню колективного, громадсько-корисного життя сільських мігрантів, кількість яких лише у віці до 26 років становить пів-

⁴⁰ Hrtánet, 1978, II 7. 27. old.

⁴¹ Xulcsir L., Lengyel Zs. Op.sit., 50» old,

⁴² Parteiét, 1975, K 1S, 14.old.

мільйона⁴³. Висуваються також пропозиції зобов'язати підприємства міст, де працюють сільські жителі надавати всіляку допомогу селам у вирішенні їхніх соціальних, культурних, побутових проблем.

У 60-70-х роках швидкими темпами зростав матеріальний добробут жителів села. Цьому сприяло постійне збільшення гарантованої заробітної плати, високі прибутки від добре налагодженого в усіх ланках виробництва і збуту продукції підсобного господарства, розширення фонду громадського споживання, ліквідація нерівності у соціальному забезпеченні членів сільськогосподарських виробничих кооперативів порівняно з робітниками і службовцями міста і села. Зросла і матеріальна база - збільшилось число шкіл, бібліотек, клубів та інших культурних і культурно-побутових закладів. За кількістю радіоочок і телевізорів село давно вже не поступається місту.

Постійна турбота партії та уряду Угорщини про зростання матеріального добробуту трудящих поєднується з послідовною політикою в галузі культури, ідеології, формуванні передового світогляду громадян соціалістичної країни. Звертається велика увага на гармонійне поєднання матеріальних і духовних запитів трудящих. Дрібнобуржуазні, приватновласницькі настрої, яких народна влада позбавила економічного і соціального фундаменту в масштабах усієї країни, ще подекуди живуть у свідомості людей. Соціалістичній владі, проте, не байдуже, чи запанує у суспільній свідомості культ споживання, культ речей, грошей, так ретельно насаджуваний у капіталістичних країнах, чи кожен, незалежно від своєї соціально-класової приналежності, міською або сільською місця проживання, зможе вільно користуватися усіма надбаннями людської культури. Це дуже серйозне питання, особливо у нинішніх умовах, - підкреслюється у матеріалах XI з'їзду Угорської соціалістичної робітничої партії, - коли зі зростанням матеріального добробуту поряд з важливою суспільною проблемою "на що жити", все більшого значення набуває проблема "як жити"⁴⁴.

На основі викладених вище фактів, які безпосередньо або через соціальні явища характеризують розвиток освіти, зростання культурного рівня сільських трудящих, можна зробити висновок, що будівництво розвинутого соціалістичного суспільства в Угорщині надало освітній справі нового характеру, нового змісту, нового значення. Розвиток освіти, як один із важливих напрямків здійснення культурної революції в країні, здійснювався в інтересах усіх трудящих і став важливим фактором зближення міста і села, стирання граней між класами.

⁴³ Psrtelet, 1975, ЕНО, 13.0ld.

⁴⁴ XI съезд Венгерской социалистической рабочей партии, с.101.

З М І С Т

МЕЛЬНИКОВА І.М. Будівництво соціалізму в СРСР і міжнародна пролетарська солідарність	3
ДО 60-річчя УТВОРЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ	
ХЛАНТА О.В. Допомога В.І.Леніна революційним силам пролетаріату Чехословащини у боротьбі за створення Комуністичної партії	21
СУХАРЄВ В.В. Комуністична партія - керівна і спрямовуюча сила будівництва основ соціалізму в Чехословащині	28
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В. Боротьба КПЧ за консолідацію чехословацького суспільства /1969-1971 рр./	38
ПРУНИЦЯ С.Ю. До питання будівництва розвинутого соціалізму в Чехословацькій Соціалістичній Республіці	51
ПАВЛЕНКО В.В. Суспільно-політична і трудова активність молодіжних організацій соціалістичних країн	60
СТАНЧЕВ М.Г. Деякі проблеми періодизації співробітництва ВЛКСМ і ДКСМ	73
ЗНАМЕНСЬКА М.В. Розвиток взаємозв'язків молодіжних організацій Української РСР та Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії /70-ті роки/	79
КЛИНЧЕНКО Т.В. Зростання загальноосвітнього і професійного рівня трудящих угорського села в період будівництва розвинутого соціалістичного суспільства	93

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНСКОЙ ССР
Институт истории

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

История зарубежных стран

Республиканский межведомственный сборник

Основан в 1975 г.

Выпуск 7

/На украинском языке/

Затверджено до друку вченою радою Інституту історії АН УРСР

Редактор С.В.Леяічев
Художній редактор І.П.Савицька
Технічний редактор Л.М.Муравцева
Коректор С.В.Лісіцина